TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 4 SAYI : 19 AĞUSTOS 1965 FİATI : 250 Krş.

Sultan Abdülmecit

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul
Beyoğlu
Galata
Kadıköy
Osmanbey
Hasköy
Beyazıt

İzmir
Ankara
Yenişehir
Ankara
Anafartalar
Ankara
Adana
Çapa

Edirne
Samsun
Konya
İskenderun
Mersin
Bursa
Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER
Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 4 SAYI : 19 AĞUSTOS : 1965 FİATI : 250 KRŞ.

Kurucusu :
CEMAL KUTAY

★

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

★

İdare yeri :
Nuruosmaniye cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon: 22 78 10

★

Muhabere ve para gönderme adresi: Posta Kutusu 67 — İstanbul

★

ABONE ŞARTLARI:
Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir

★

Bu sayı, İstanbul'da Son Telgraf Matbaası Tesislerinde dizilmiş ve Tipo baskı makinesinde basılmıştır.

★

Klişeler Nuray Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

★

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Şemsettin Beyin Korkusu

Üçüncü Selim devri... NİZAM-I CEDİD, yâni, YENİ DÜZEN adı altında, YENİ BİR DEVİR'in baş mimarlığını üzerine alan ve bu uğurda önce tahtını, sonra canını veren değerli Padişah, saray duvarlarını aşamayan gerçekler için güvendiği kişilerden bilgi topluyor: Çünkü, taşıdığı isim ne olursa olsun, «— İKTİDAR DAİMA SIRÇA KÖŞKÜN İÇİNDE...» dir. Hüküm ve karar mevkiinde olanlar çok zaman, perde arkasındaki gerçek kuvvetlerin gözlüğü ile hâdiselere bakarlar.

Bir Şemsettin Bey var ki, Padişaha, Enderûn ve Birun'un, yâni devleti idare eden mekanizmanın gizli kalmasını kendi çıkarına uygun buldukları gerçekleri pervasızca anlatmaktadır. Üçüncü Selim'in iradelerinde böyle bir aydınlık uyarmanın kaynağını arayan Koca Yusuf Paşa, günah sahibi'ni bulmakta güçlük çekmez: Şimdi, Şemsettin Beyin gövdesi üzerindeki başı, bir yağlı kemend veya keskin kılıncın kurbanı olabilmek için, sadece «münasip zaman» beklemektedir.

Bir saray geleneğine göre, Sadrıâzamlar Orta Kapı'dan Bab-ı Hümayun'a kadar yayan gelirler ve bu yol üzerinde iken emir veremezler: Çünkü bu yol SARAYIN İÇİNE dahildir ve SARAY'da da Padişah varken, gayrının cana, mala, mevkie hükmetmesi ne mümkündür?

Tehlikeyi hisseden Semsettin Bey, Orta Kapıyı aşmamaya dikkat ediyor amma, günlerden bir gün, Sadrıâzam Yusuf Paşa , Şemsettin Beyi «her şeyi unutmuş hissini veren iltifatkâr sözlerle...» Orta Kapı dışına çıkarıp devlet kudretini cellât kemendi ile tatbik sınırının içine girişince gözlerini açıyor, binek taşında atına binerken gürlüyor:

«— Şemsettin Bey... Şemsettin Bey... Dilini dokuz boğumun altında tut... Yoksa alimallah önce kelleni, sonra dilini binbir pâre ederim...»

Tarihçi Ata Beyin babası Tayyar Efendi orada imiş. Der ki: «— Ol ânda bîçare Şemsettin Beyin korkudan dudağın çatlayub kan aktığın bizzat görmüşümdür.»

⁂

1923'ten sonra, ne zaman ki, bu bahtsız vatanın temel gerçekleri ve onların açıklanma yeri Meclis ve Senato kürsülerini düşünürsem, Şemsettin Beyin korkudan çatlamış dudakları gözlerimin önüne gelir...

KUTAY

BİR KANLI ELBİSE!

MECLİS KÜRSÜSÜNDE GÖZ YAŞLARI:

Lozan anlaşmasının imzası üzerindeki mürekkep kurumadan, Yunanlıların anlaşmayı ihlâl edeceklerini muahedenin Büyük Millet Meclisindeki müzakeresi sırasında yerinden bağıra bağıra söyliyen ve Urfa mebusu Ali Saib Beyin tecavüzüne uğrayan Aydın mebusu Hoca Esat Efendi, 10 Kasım 1923 Cumartesi günü, Büyük Millet Meclisinin kürsüsüne çıktı. Elinde Türk bayrağına sarılmış bir paket vardı. Hoca Esat Efendi, ruzname haricinde söz istemişti. Riyaset makamında olan Aydın mebusu Dr. Mazhar Bey sormuştu:

«— Ne hakkında efendim?»

Esat Efendi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin artık, «Fırka Disiplini» cenderesine girme sancıları içinde olduğunu bildiği için Birinci Büyük Millet Meclisinin o emsalsiz, eşsiz, dünya parlâmentolar tarihinde kaydedilmemiş hürriyet ve vatan dâvâlarını huzur ve emniyetle ortaya koyabilme hasretini gönlünden duyarak sadece:

«— Bir memleket meselesi efendim...» cevabını verdi.

Millî Mücadelenin «Rumelili Müftü» sü olarak Mehmetçik'in kalbinde adı ve himmeti yaşıyan bu mübarek ihtiyar, elindekini kürsüye koyduktan sonra heyecandan kısılmış sesiyle haykırdı :

«— Efendiler, Beyler. Paşalar... Bugün Yunanistan'a bıraktığınız altı yüz bin Türk, Garbî Trakya'da koyun boğazlamaktan daha kolay öldürülüyor, sürülüyor, ezâ ve işkence görüyor ve bizler buna seyirci kalıyoruz. Ben bu kürsüden Yunanlıların Lozan sulhuna asla sadık kalmayacaklarını, onu pervasızca çiğneyeceklerini haykırdığım zaman üzerime yürüyenler nerede? Keşke ben mahcup olsaydım, iftira etmiş olsaydım, ölseydim de bu fâciaları görmeseydim...»

KANLI BİR GENÇ KIZ ELBİSESİ

Meclis sıralarında derin bir sükût vardı. Esat Efendinin «boşuna» konuşmayacağını bilenler, bu hazin ve fecî hakikatler bahsinde onun yürekleri sızlatacak misaller vereceklerini kavrıyabilmenin elemi, hattâ merakı içinde idiler. Esat Hoca, kürsüye koyduğu Türk bayrağına sarılmış paketi açtı, içinden kanlı bir elbise çıktı: Bir kadın elbisesi... Beyaz zemini kan lekeleriyle kızarmıştı. Yırtıktı. Esat Efendi, onu, mübarek bir varlığı tutarcasına saygı ile açtı, kollarının yettiği gücü kadar havaya kaldırdı — ve devrin ünlü «Meclis Muhabiri» Mecdi Sadreddinin sahneyi çok güzel canlandıran İKDAM'daki intibalarında kullandığı tâbirle... — hıçkırır gibi haykırdı:

«— Efendiler... Bu elimde gördüğünüz kanlı elbise, Gümülcine'li Ayşe Mahmut isimli ondokuz yaşında bir Türk kızınındır. Nüfus tezkeresi de burada... Baba evinden zorla kaçırılmış, arkasından koşan anası ağır yaralanmış, kendisi evine dönemeyecek hâle gelince intihar etmiştir. Mektubu da elimde...

Bu vak'a emin olun, tek başına kalmayacaktır. Bugün Yunanistan'a muahedelerle emanet ettiğimiz Türklüğün son ferdi imha edilinceye kadar devam edecektir. Garbî Trakyadakiler bittikten sonra, Oniki Adadakiler ve başkalarının elinde bulunup da, Türklerin Rumlarla beraber yaşadığı yerlerde aynı fâciâlar cereyan edecektir. Bunun böyle olacağını kabul etmek için kâhin ve dâhi olmaya lüzum yoktur: Biraz tarih bilmek ve hakikatlerden ürkmemek kâfidir. Mazlumların imdat sesleri ayyûka çıkıyor. Hükûmetin harekete gelmesi için daha ne lâzım? Meclis kürsüsünü yüzlerce mâsumun kanlı elbiselerile doldurmak mı?»

BİRAZ TARİH BİLMEK...

Esat Efendinin bu feryadı üzerinden ne kadar zaman geçti? Kırk iki yıl!..

Garbî Trakya'daki nüfusun Lozan sulhunun imzası sırasında da %67 olduğunu Milletlerarası Tahkik Komisyonu tesbit etmiş, Hollandalı Andersen bu tesbite itiraz etmiş, Türk - Müslüman nisbetinin yüzde 73 ün üstünde olduğunu tasrih etmişti.

Bu nisbet bugün nedir?

Oradan ayrılanlar, başka bir yere göç ederek fazlalaşmışlar mıdır? Ana - Vatana mı gelmişlerdir ?

Bu suallere müsbet cevap verebilmek sadece güç değil, imkânsızdır da.. Çünkü Garbî Trakya'da sayısı yarım milyonu aşan Türk İMHA edilmiştir: Rodop'larda, Deli Orman'da, Bosna - Hersek'de yaşayanların âkibetinde olduğu gibi.. Bütün bu fâcialar, her iktidarın gözü önünde cereyan etmiştir: Fakat 1923'de benimsenen bir Türkiye Türk çülüğü masalı ile, koskoca bir İmparatorluğun kalıntısı olduğumuz hakikatine göz kapatılmış, tarihî gerçekler kaskatı bir mantığın insafsız ve merhametsiz kabuğuna sarılmıştır. Üstelik Türkiye Büyük Millet Meclislerinin daha sonraki devreleri, Esat Hocalardan mahrum olduğu için hiçbir cesaret sahibi çıkıp da, yüzler ve binlercesi, terkedilmiş Türklüğe ait her toprakta bol bol ve külfetsizce bulunabilen kanlı elbiseleri, ne devletin, ne milletin intibahı önüne çıkaramamıştır.

Ne demişti Esat Hoca?

Biraz tarih bilmek!..

Ve kendinde, ancak daha sonra zaferleri vesikalara bağlamak, sonra bu yarım ve çürük vesikaların üzerinde vatanı tapulu mal sayma pervasızlığını duymayacak kadar tarih bilmek!...

استانبول‌لك محترم مبعوثی وارمنستان فاتحی شهریمزده

مشارالیه: «فردی ویا زمره‌وی تحکملر برملتی محو ایدر» دیور.

بویوك قوماندان کاظم قره‌بکر پاشا دون کندی انتخابجیلری ولان استانبول خلقی طرفندن بویوك تظاهراتله استقبال ایدلدی. پاشا استانبول، ولایتله امانتك تفریق، جمهوریتمز، ادیان حادثه‌سی خلافت مسئله‌سی حقنده محرریمزه مهم بیاناتده بولونمشدر.

FIRTINA YARATAN BEYANAT

Kâzım Karabekir Paşanın, kurtuluşundan sonra İstanbul'a ilk gelişinde İkdam gazetesi muharririne verdiği özel mülâkatın başlığı. Şöyle deniliyor:

İstanbul'un muhterem mebusu ve Ermenistan Fâtihi şehrimizde.

Müşarünileyh: «— Fert veya zümre tahakkümleri, bir milleti mahveder..» diyor.

«— Büyük kumandan Kâzım Karabekir Paşa, dün kendi intihapçıları olan İstanbul halkı tarafından büyük tezahüratla istikbal edildi. Paşa, İstanbul, vilâyetle emanetin tefriki, Cumhuriyetimiz, Erivan hâdisesi, Hilâfet meselesi hakkında muharririmize mühim beyanatta bulunmuştur.»

Millî Mücadele Liderleri arasındaki ayrılışlara dair vesikalar

YAZAN : CEMAL KUTAY

AYRILIKLAR BAŞLIYOR:

Millî Mücadelenin devamı müddetince, LİDERLER arasındaki fikir ve görüş ayrılıklarının zafer üzerinde menfi tesir yapacak mahiyet almadığı, şükran değer mesut bir gerçektir. Vesikaların tarafsız bir kıstas ile tetkikinden anlaşılır ki, rejime ve devletin varlığına ait görüş ayrılıkları, Cumhuriyetin ilânına ait hâdiselerin tekevvününden çok önce başlamıştır. Amasya protokolünün imza sahipleri, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşalarla Hüseyin Rauf Bey, Millî Mücadele yılları içinde her hâdiseyi, Misak-ı Millî'nin vahdeti içinde mütalâa etmişler, neticeleri de aynı his ve mantık kıstaslarında hükümlendirme bahsinde tam bir anlaşma içinde yürümüşlerdir.

Fakat daha sonra, Hiyerarşi çekişmeleri başlamış, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşanın güzel ve doğru tâbiriyle **yeni aport'lar** çevresi içinden, mazi muhasebeleri yapamıyacak şahsiyetlerden tercih yapabilmeye nefsini mecbur addeden hâdiseler tasavvur edince, bu **yeni gelenler,** Millî Misak dahil, Anadolu ihtilâlinin felsefesini kendi ölçüleri için de değerlendirmişlerdir.

Bu gerçek, ordu kumandanlarının aynı zamanda mebus oldukları devrenin son günlerine, yani Cumhuriyetin ilânını takip eden aylarda tipik tecelliler gösterdi: Ali Fuat Paşa, merkezi Ankarada olan İkinci, Kâzım Karabekir Paşa, merkezi İstanbulda olan Birinci Ordu Müfettişi idiler. Karabekir İstanbul, Ali Fuat Ankara mebusu bulunuyorlardı. Askerî vazifesi olan kumandanları, Meclis vazifelerinin devamı müddetince MEZUN addediyordu. Hâdiseleri yakından takip edenler, hissediyorlardı ki, Gazi ile kader, şeref, ha-

yat, namus, dâva arkadaşları arasında, memleketin mukadderatı mevzuu üzerinde olduğu kadar, usta ellerin perde arkasından idare ettikleri uzun vâdeli bir **ayırma ve ayrılma hareketi** başlamıştı. Âmme vicdanının böyle bir hâdiseyi asla istemediği de muhakkaktı. Çünkü isimleri geçen kişilerin her birinin, ayrı ayrı, muhteşem hizmetleri ve onun karşılığı olarak milletin kalbinde minnet yerleri vardı.

KÂZIM KARABEKİR PAŞA İSTANBUL'A GELİYOR

Cumhuriyet ilân edileli onbir gün olmuştu...

İstanbul mebusu ve Birinci Ordu Müfettişi Kâzım Karabekir Paşa, İstanbula geldi. Paşanın, On Birinci Kol ordu Kumandanı olarak Mütarekenin en dertli ve acı günlerinde, İstanbul'dan ayrılmasından sonra bu, düşmandan kurtarılmış İstanbula ilk gelişi idi ve Birinci Büyük Millet Meclisinde Edirne, 1923 nisanında da seçimleri yenilemiş olan İkinci Büyük Millet Meclisinde ise İstanbul mebusu olması bu seyahate ayrı bir ehemmiyet veriyordu. Şehir donanmıştı. Resmî hazırlıkların yanında, İstanbullular, **Şark Cephesinin muzaffer kumandanı, Ermenistan Fâtihi** olarak sevilen bu vatanperver askeri, o günlerin coşkunluğu içinde karşılamaya hazırlanmışlardı.

Gazeteciler büyük bir faaliyet içinde idiler: Tanin Başmuharriri Hüseyin Cahit, Tevhid-i Efkâr Başmuharriri Ebüziyazade Velid, İkdam Başmuharriri Ahmet Cevdet Beyler gibi tanınmış basın şahsiyetlerinin bulunduğu matbuat heyeti, Giresun vapuruna giderek, Paşaya «hoş geldiniz..» demişti. Fakat asıl hâdise, Paşanın, gazetecilerin hazırladıkları suallere verdiği cevapların neşrinden sonra başladı. Bu arada, şöyle bir hâdise oldu: İkdam muharriri, geç kalmış, basın toplantısında bulunamamıştı. Paşa, kendisini ayrıca kabul etti ve müştereken hazırlanmış olan suallerin haricinde, bazı sualleri cevaplandırdı. Tefsire, çeşitli tahlillere uğrayan, rejim ve hilâfet meselelerini ortaya atan da, asıl bu mülâkat oldu.

TÜRLÜ TEFSİRLERE YOL AÇAN MÜLÂKAT

İkdam gazetesi muharriri Yusuf Kenan Beye verilen bu «özel mülâkat» sualli - cevaplı olmuş, Cumhuriyetin daha ilk günlerinde aktüalite olan esaslı meselelere temas etmişti. Bu bakımdan sualler ve cevaplarında memleketin o günkü havasını da bulmak mümkündü.

Konuşma dilinin bazı kelimelerinde ki güç anlayışa rağmen, İkdam muharriri, hemen hemen bütün temel mevzulara dokunmuş, Paşa da kendisine hâs samimiyetle cevap vermişti. Kırk iki sene sonra, bir daha hiçbir gazetede tekrarlanma imkânı bulamıyan bu «**İLK ve SON**» mülâkatı, olduğu gibi gözden geçirmekte ne ölçüde ibret dersi var, siz ler takdir ediniz...

İKDAM'ın yazısı şöyle başlıyor:

«Birkaç gündenberi şehrimize geleceği yazılan büyük kumandanlarımızdan ve İstanbul mebusu Kâzım Karabekir Paşa, dün öğle üzeri şehrimize geldi.

Uzun ve felâketli senelere memleketin ve vatanın istikbali için katlanan Paşayı bir an evvel görmek ve onun müşfik sadasını yakından duymak için, toplanan halk, dün rıhtımda âdeta birbirini eziyordu.

Paşayı hâmil bulunan «Giresun» vapuru uzaktan görünür görünmez, limandaki bilcümle sefain düdükleriyle selâm verdiler.

Rıhtımda, Şükrü Naili Paşa ile karargâhı erkânı, Adnan Bey, Vali Haydar Bey, Polis Müdürü Asım Bey, Ali Fuat Paşa, Nihat Paşa, İhsan Paşa, erkân-ı matbuat bulunuyorlardı.

Bundan başka, bir kıt'ai askeriye bandosu ile, bir miktar polis müfrezesi, rasime-i selâmı ifa için ahz-ü mevki etmişlerdi.

Vapur yanaşıncaya kadar uzaktan uzağa selâmlar teati edildi. Saat on ikiyi on geçe, vapur rıhtıma yanaştı ve Paşa maiyeti ile birlikte, senelerce hasret çektiği İstanbul toprağına ayağını bastı.

Kâzım Karabekir Paşa, İstanbulda, Birinci Ordu Müfettişi iken, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa ile beraber. Soldan sağa doğru: Abdurrahman Natiz Paşa, Vali Haydar Bey, Fevzi Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Şükrü Naili Paşa...

Bu esnada bir taraftan müzika, millî marşlar terennüm ederken, halk da bütün kuvvetiyle «yaşa!» diyerek mebuslarını alkışlıyordu. Bu kısa müddet zarfında Kâzım Karabekir Paşa, kendisini istikbale gelen zevat ile birer birer müsafaha etti. Badehu otomobile binerek Harbiye Nezareti meydanındaki köşklerin birine muvasalat etti.

Kâzım Karabekir Paşayı istikbal için Refet Paşa ile Rauf Bey Kavaklara kadar gitmişlerdir. Paşa, öğle yemeğini sabık Harbiye Nezareti methalindeki köşkte yedikten sonra, kendilerine beyan-ı hoş âmedi eden zevatı kabul etmiştir.

PAŞANIN, MUHARRİRİMİZE BEYANATI

Kâzım Karabekir Paşa hazretlerine, mülga Harbiye Nezareti kapısındaki köşklerden biri tahsis olunmuştur. Gazetemiz hakkında mülâkat eylemek üzere müşarünileyhe izam eylediğimiz muharrirlerimizden biri, mülâkatı şu suretle kaydediyor:

«Muhterem Ermenistan fatihine, İstanbulumuzun muhterem mebusunu ziyaret eylemek üzere gittim. Beni kapıda iki memur karşıladı. Müşarünileyhin yaveri beye müracaat eyledim. Büyük bir nezaketle kabul edildim.

Paşa Hazretleri o sırada eski silâh arkadaşları olan erkânı harb zabitleri beyler ile hasbihal ediyordu. Pek az müddet bekledim. Yaver Beyin delâletiyle müşarünileyhin nezdine ithal olundum. Paşa, beni pek büyük bir nezaket ve samimiyet ile karşılamak mürüvvetinde bulundu. Derhal işe başlamıştı. Ortada bir masanın önüne oturmuş, gazeteleri tetkik eyliyor idi. Daima mütebessim ve fakat ciddî çehresinin ne zamandanberi müştakı idim.. Tâ Balkan Harbinde Edirnede Onuncu Nizamiye Fırkasının erkânı harbiyesinde bulunduğu zamandan tanıdığım Paşayı, pek az değişmiş buldum. Uzun bir seyahat-

ten ve birçok ziyaretleri kabul eylemekten mütevellit yorgunluğu esnasında, müşarünileyhi fazla rahatsız etmekten içtinab ederek bazı hususat hakkında istizahta bulundum. Büyük bir kumandan ve muhterem bir mebus gibi bihakkın iki mümtaz sıfatı haiz olan müşarünileyh ile aramızda şöyle bir muhavere cereyan eyledi:

«— İstanbulumuzun muhterem bir mebususunuz. Dairei intihabiyeniz hakkındaki düşüncelerinizi sorabilir miyim?»

«— Beş seneden beri İstanbulda değildim. Uzakta bulunmaklığım itibariyle İstanbul ihtiyacatını bittabi yakından tetkik edemedim. Muhterem halkın ihtiyacatını tetkik edeceğim. Müntehiplerim ile yakından görüşeceğim ve müessesatı tetkik eyliyeceğim. Bittabi bunlar için şimdiden birşey söyliyemem. Yalnız İstanbulun tarzı idaresi hakkındaki mütalâamı söyliyeyim: Vilâyetle Şehiremaneti tefrik edilmelidir. Şehir Emininin halk tarafından intihab edilmesi, halkın hakkını ve ihtiyacatını tat min eder bir şekildir. İstanbul, en münevver bir muhitimizdir. Dünyanın her tarafında belediye reisi demek olan şehir emini, dünyanın her tarafında intihab ile olur. Burada ne yapıldığını daha henüz bilmiyorum. Fakat böyle olmazsa, İstanbul gibi âzim bir kitle-i halkın derdini dinliyecek makam ve sistemler güç bulunur.»

«— Cumhuriyet hakkındaki mütalâanızı bir mebus sıfatiyle lütfen izah buyurur musunuz?»

«— Ferdî veya zümrevî tahakkümler, bir milleti mahv için yegâne esaslar dır. Buna misal isterseniz biz ve bütün Müslüman hükûmetleridir. Hepsi birer müstebid idareden uyuşmuş kalmışlardır. Milletin kuvveti, hakkın kuvvetidir. Bunun da mânasını Cumhuriyet ifade eder...»

«— Erivan hâdisesi hakkında biraz malûmat lütûf buyurulur mu?»

«— Bu hâdiseye, Trabzonda iken muttali oldum. Ermenilerin tecavüzkârane hareketlerini işittim. Sordum. Tahkikat icra ettirdim. Bu hâdisat bizim ile Rusya'nın arasını açmak için Taşnaklar tarafından mürettep olduğu anlaşıldı. Hattâ görüştüğüm Rus konsoloslarında da bu kanaatin mevcut olduğunu gördüm. Ermeniler içerisinde böyle ziyankâr olanları da vardır ki, Ermeni milleti de bu gibilerden memnun değildir. Hattâ Taşnaklar, Rusya ile aramızı açmak için bazı hâdisata da cür'et göstermektedirler. Bu cümleden olmak üzere bir Ermeni köyünü kendileri basmışlar, halkın bir kısmını itlâf etmişler ve bu cinayetin Kürtler tarafından ikamı işae eylemişlerdir. Tahkikat icra edildi. Nihayet bu hâdisei cinaiyeyi de Ermeni komitecilerinin ika eyledikleri anlaşıldı. Bu komiteciler, Taşnaklardan aldıkları direktif dairesinde hareket ediyorlar.»

«— Birkaç gündenberi deveran eden, «Hilâfet» meselesi hakkındaki mütalâanız nedir?»

«— Bundan malûmatım yoktur. Geldim ve Ankara ile İstanbul gazeteleri arasında bir anlaşamamazlık olduğunu anladım. Maamafih bu anlaşamamanın esasına henüz muttali olamadım...»

«— İran ile olan münasebatımız nasıldır?»

«— Gazetelerin yazdığı gibi, «Bulakbaşı» denilen yere son zamanlarda kat'iyen tecavüz vâki olmamıştır. İranîler hudutlarının kendi tarafında ıslahat yapmakla meşguldürler.»

«— Vilâyat-ı şarkîye hakkındaki malûmatınız?»

«— Burada ahali, memleketlerinin imarı ile meşguldür. Elviye-i selâsede gayet mebzul ormanların şimendöfer güzergâhında bulunması ahaliye imar hakkında fevkalâde yardım etmektedir. Vilâyat-ı şarkîye muhacirleri de yavaş yavaş avdet ediyorlar.»

«— Rusya'daki üseramız avdet ediyorlar mı?»

«— Evet, gidenlere nazaran gelenler hiç mesabesinde olmakla beraber, Rusyadaki üseramız avdete başlamışlardır.»

«— Enver Paşanın âkıbeti hakkında malûmatınız var mıdır?»

Rahmetli Kâzım Karabekir Paşa'nın, siyasetle alâkalı ilk mülâkatını bu sütunlarda tam metin halinde bulacaksınız.

Rahmetlinin cesaret ve samimiyetle dokunduğu bâzı gerçekler var:

1) Fert ve zümre istibdatları milletleri mahveder. Milletin kuvveti hakkın kuvvetidir.

2) İdarede bürokrasiden kurtulunmalıdır. İstanbul gibi aydın bir şehrin Şehreminini elbet de İstanbullular seçer.

3) ERMENİ meselesi diye bir mevzu yoktur. Bunu dışardakiler kasıtla körüklüyorlar, yaratıyorlar.

4) Bir mebusun icra kudreti yoktur. İstanbullular benim yapabileceklerimi lût fen bilerek bana gelsinler.

⁂

Birbirinden çok farklı görünen dört sualin dört cevabı ki, hemen hemen dördü de, bugünün mevzuu...

Karabekir merhum, çok samimî bir vatanperverdi: Açık kalbli, temiz yürekli, mert ve cesur idi. Politikanın kaypaklığını istese de benimseyemezdi.

Hicranları, mücadeleleri, çileli ömrü ve nihayet âkıbeti meydandadır: Anayasa, Hukuk Devleti, İnsan Hakları Beyannamesi vesaire vesaire amma, bu çapta bir ADAM'ın otantik hâtıralarını, 1965 Türkiyesinde Hâlâ neşretmek mümkün değildir. Şair ne güzel söylemiş:

Kimseler fehmetmedi
mânasını dâvâmızın.
Biz dahi hayranıyız,
dâvây-ı bî mânamızın...

AĞIR ÖDENEN SAMİMİYET

«— Bugün Türkistan'dan gelen bir zabitle görüştüm. Mumaileyh, Paşanın elbisesini getirmiştir. Enver Paşa, geçen Kurban Bayramında bir müsademede mitralyöz ateşiyle vatancüda olarak şehit olmuştur.»

«— İstanbul halkı, bugün sizin gibi muhterem bir mebusu emsalsiz bir şevk ve sürur ile karşıladı, bu müntehiplerinizin birçok dertleri vardır. Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?»

«— Muhterem müntehiplerime teşekkür ederim. Bir mebus olmak itibariyle gezdiğim yerlerde de, Anadoluda da halkı dinledim. Hakikî ihtiyaçlarının tatmini çarelerine tevessül ettim ve ediyorum da...

Muhterem İstanbul halkının ihtiyaçlarını dinliyeceğim. Mebus olduğum cihetle benden icraî bir şekil beklenmemek şartiyle müntehiplerimden vâki olacak her müracaatı kabul ve tetkik edeceğim ve icap eden teşebbüslerde de bulunacağım. Bu suretle vâki olacak müracaatları her zaman için kabule hazırım.»

Paşa Hazretleri, sıfat-ı mebusiyetin tahmil eylediği bu vezaifi ifa edeceğini anlatırken, pek samimî bir his ile meşbu olduğu anlaşılıyordu.

Müşarünileyhe burada ne kadar kalacağını sordum. Ordu mıntakası dahilinde teftişatta bulunacağını ve Edirne'ye kadar da bir seyahat icrasından sonra, Ankara'ya azimet edeceklerini söylediler. Birkaç gün sonra tekrar tasaddi eylemek üzere, arzı teşekkür ile müşarünileyhin nezdinden müfarikat eyledim.

YAYLIM ATEŞ BAŞLIYOR

Kâzım Karabekir Paşanın beyanatı, Ankarada BOMBA tesiri yaptı: Bir taraftan Hâkimiyet-i Milliyye, öte taraftan Yenigün ve o sırada henüz onuncu sayısını çıkarmış olup, hükûmetin İstanbul'da «yarı resmî organı» sayılan Cumhuriyet gazetesi, aynı tempo ve görüş içinde tenkidlere, tefsirlere, istizahlara başladılar. Önce bunlar, temkinli bir hava içinde başladı, fakat zamanla, bilhassa Tanin, Tevhid-i Efkâr, Tercüman, İleri ve İkdam'ın da katılmasiyle taraf tutan basının kavgası şeklini aldı.

Böyle bir havanın estirilmek istendiğinde, politika görüşü ve tecrübesi olanların şüphesi kalmamıştı: Bundan, iki tarafın müfritleri de istifade ettiler. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, bu geliştirilen hava içinde kuruldu. Millî Mücadele liderleri arasındaki çatışmadan faydalananlar olmadı mı? Elbet de oldu: Bilhassa Hiyerarşi değişti... Zaten asıl maksat da o idi.

Kaybeden de, çok zaman olduğu gibi, memleket, zedelenen de vefa duyguları oldu...

ZAFERLERİN SESİ **Mehter, asırlarca, zaferlerimizin sesi olarak dünyanın beş kıt'asında seslendi ve yine dünyanın dört bir yanına dağılan zafer türkülerini şan ve şerefle götürdü. Klişemiz, bugün için tatlı bir hâtıra olan mehter takımını, tarihî birlikle Dolmabahçe Sarayının önünde gösteriyor ...**

Türk ve Müslüman devletlerinin hayatında :

MEHTER ve MEHTERHANE

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

İTİBARLI YILLAR

Türk ve Müslüman devletlerin (Sikke = para) ve (Hutbe) gibi bağımsızlık alâmetlerinden olan (çalıcı mehterler) in çok eski bir tarihi vardır. Cahilî devirlerdeki dedelerimiz, davula bir çeşit muhteremlik verirlerdi. Davulu mukaddes sayarlardı. Çalıcı mehterlerin baş sazı da davuldu. Türk hükümdarları bilhassa Selçukîler (Nevbet) varan mehterlere çok kıymet verirlerdi.

Selçuklu prensler, daha küçük yaşta (Nevbethane) ye (çalıcı mehterler) teşekkülüne girerlerdi. Bir tarihçimiz, bu nu şöyle anlatır:

«Nevbet-i Sultanî olarak mehterhane çaldırmak dahi saltanatın eski bir âdetidir. Selçukîlerde buna pek ziyade ria yet edilmiştir. Alâeddin zamanında Nev bet-i Sultanîyi padişahın hizmetinde bulunan prensler çalarlardı. Tabıl'lar ve nakkareler altundan olup, çomaklar ve değnekler inci ile süslü idi.» (1)

Türk hükümdarları muhterem tutulan bir sazı, davulu ve ona benzeyen nakkareyi ölmezliğin sembolü olan altundan yaptırıyorlar, çomaklarını kıymetli taşlarla ve incilerle süsülüyorlardı. Selçukîlerde beş vakit nevbetini şehzadeler, prensler çalarlardı.

(Mehter) kelimesinin Sanskritçe bir kökten alındığı anlaşılmaktadır.

(Mahatma) ve (Mahat) sanskritçede büyük, çok büyük anlamındadır. Meh raca da aynı kökten, aynı anlamdadır. Bu kelimeyi İranlılar Mihter, Araplar Mıhtar yapmışlardır. Dilimize Mehter şeklinde girmiş, yerleşmiş ve yayılmıştır. Bu, Orta Doğuda, Türkistan'da bazı teşekküllerin ululalarına, başlarına, âmirlerine verilen bir lâkab ve unvandan idi. Fars kaidesine göre Mehterhan şeklinde cemilenir. Biz de eski metinlerimizde bunu kabul etmişiz. Yalnız, bu cemi' kelime avamın dilinde (Mehterhane) şeklini almıştır. (Mehteran çaldı) yerine (Mehterhane çaldı) diyorlar.

İSTİKLÂLİN ALÂMETİ

Osmanlı Devletinde bu unvanı ve lâkabı alan daha başka teşekküller de vardı. Padişahın, sarayın ve ordunun çadırlarını muhafaza, sevkeden ve dağıtanlara (çadır mehterleri), âlemleri muhafaza edenlere ve çekenlere (alem mehterleri), nöbet çalan mehterlere (çalıcı mehterler) derlerdi. Son iki teşekküle eski metinlerde (Tabl-ü-alem) mehterleri, (Mehteran-ı tabl-ü-alem) de denirdi.

Bu teşekküllerin hepsi yeni tekâmül lerin karşısında rollerini yapıp tarihe karışmışlardır. Bunlardan yalnız birisi (çalıcı mehterler) kısa ve uzun fasılalarla yaşamıştır.

Tarihî kıyafeti içinde bir Mehter.

(Mehter) kelimesine ilk defa Fatih devrinin kaynaklarında rastlıyoruz. Daha evvel Osmanlılar, bu kelimeyi bilmi yorlar ve kullanmıyorlardı. Mısır yolu ile bize geldiği kabul edilebilir. Egemenliğin, istiklâlin belirli alâmetlerinden, şiarlarından olan mehter, imparatorluğun kurucusu Osman Beye Selçuk hükümdarı tarafından gönderilmişti. O vakitten beri savaş yerlerinde mehter nevbet vururken, padişahlar Selçuk hükümdarına karşı duydukları saygıyı ve minneti göstermek için ayağa kalkarlar ve böyle dinlerlerdi. Fatih, «—Biz onlardan daha kuvvetli olduk!» dedi ve bu saygı duruşunu kaldırttı.

Türklerin bu millî sazı, yeniçerilik kaldırılırken, inkılâbı ifrat ve maziyi inkâr gibi kabul edenler tarafından yok edilmişti. Bunun yerini Garbın bandosu almıştı. Askerî müzenin ikinci kurucusu büyük asker, âlim ve tarihçi Ah-

(1) Mufassal, c. 1, s. 201.

met Muhtar Paşa, İkinci Meşrutiyetten sonra çalıcı mehteri diriltmişti. Cumhuriyet inkılâbından sonra bir Millî Savunma Bakanı, mehteri padişahlığın bir alâmeti gibi sayarak lâğvetmişti. Eski Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, İngiliz Kralının cenaze töreninde bulunmak üzere Londra'ya gittiği zaman, törende İngilizlerin ve İskoçyalıların tarihî sazlarını görmüş, imrenmiş, yanında bulunan Genelkurmay Başkanı General Nuri Yamut'a «— Bizde böyle bir şey kurulamaz mı?» demiş.

BUGÜNKÜ MEHTER NASIL KURULMUŞTU?

Heyet, Ankara'ya döndükten sonra, Genelkurmay Başkanı, beni bir mütehassıs sıfatiyle Ankaraya davet etti. Orgeneral Nurettin Aknoz ile beraber, dört saat süren bir toplantıdan sonra, ben mehterin kurulmasını kabul ettim. Bu yoldaki yirmi senelik bir mesaime yenilerini de ekliyerek Topkapı Sarayında bulunan çoğu arapça, tek nüsha yazmalara, surnamelere, resimlere ve minyatürlere dayanarak hem mehterin ve hem de tarihî birliğin esaslarını hazırladım. Askerî Müzenin tarihî birlik elbisesi ve serpuşları, tarihî hakikatlere tam mânasiyle uymaktadır. Mehter için de böyle bir giyim ve kuşam hazırlamıştım. Askerî Müze bir ilim ve ihtisas müessesesi halinden çıkarılıp askerî bir geri hizmet ve istirahat yeri gibi kabul edildikten ve ilme, ihtisasa uymadan, buraya ömürlerinde tek bir müze bile görmiyen subaylar tâyinine başladıktan sonra, mehterin elbisesi itirazlarıma rağmen, acaip bir şekil almıştı. Birçok raporlarıma rağmen, bunu düzeltmeye muktedir olamadım. Ömürlerinde Ahmet Rasim tarihini okumadan (Tarih yazar uzman) olanlar çoğaldıktan sonra, mehterin elbisesi bozulmuş ve başlarına Vatikan papaslarınınki gibi garip serpuş lar kabul edilmişti. Bunları ıslah için de çok uğraştım. Tarihî evrakı hamur yapılmak üzere İzmite gönderenleri yakalatmış olmama rağmen, nasıl ciddî bir tahkikat açılmamışsa, bu hususta da bir ilgi belirtisi görülmemiştir.

Mehter için en iyi giyiniş tarzı, Arif Paşanın albümündeki resimlerdir Paşa, lâğvedilmeden evvel mehteri görmüş ve kitabını ona göre hazırlamıştır.

UĞURLU RAKAMLAR VE MEHTER SAZLARI

Nevbethane mehterlerinin çaldıkları sazların çeşitleri gibi her sazın sayısı da riyazî bir kesinlikle tesbit edilmiş değildir. Zaman zaman değişmiştir. Mehteri çaldıran devletin ve milletin rakamlar hakkındaki inanışları, bunda mühim rol oynamıştır. Oğuz'lar dokuz rakamını kutlu sayarlardı. Bunlardan bir kolun adı da (Dokuz Oğuz) dur. Osmanlı hükümdarlarının Oğuz boyundan indikleri iddia olunduğuna göre, bunların mehterleri de çok kere dokuz katlı olmuştur. Yani her sazdan dokuzar tane bulunurdu. Nevbethane, aynı zamanda savaşlarda erleri coşturan, savaş azimlerini kamçılayan, kahramanlık kanlarını tutuşturan bir sazlar topluluğu idi. Seferlerde ve bilhassa hünkârın katıldığı seferlerde, katların sayısı çok artırılırdı. Fil ve deve kösleri de çoğaltılırdı. Dördüncü Sultan Muradın mehteri on iki katlı idi. Bu mehterlere yirmi çift beyaz deve üstünde,, 80 kös de katılırdı. Kanunî Sultan Süleyman zamanında hünkârın İstanbulda Mevacibli (maaşlı ve tahsisatlı) 228 mehteri vardı. Gündelikleri 2074 akçe ki, mühim bir yekûn tutardı.

Tabl-ü-alem mehterleri, İstanbulda Topkapı Sarayının Demirkapısı dışındaki kulede vazife görürlerdi. Buraya (Nevbethane) derlerdi. Kule yıkılmış ve yok olmuştur. Ama adı hâlâ buradaki mahallede yaşıyor. Devletin Köshanesi ayrı idi. Nevbethaneyi sarayla beraber Fatih yaptırmıştı. Köshane, odun kapısının iç yüzündeki Bıçkıcılarda, pek muhteşem bir bina idi. Dördüncü Murad zamanında burada 150 çift deve kösüyle, fil kösleri muhafaza ediliyordu. Buradaki köşcülerin ve kösleri n sayısı arttığı için, kapının dışarısına da sonra bir Tabl-ü alem kışlası yapılmıştı. Bu kışla H. 1209 yılında yanmıştır.

MEŞHUR BAĞDAT KÖSÜ VE MEHTERİN ISLAHI

Osmanlı devletinin yurdun birçok yerlerindeki kalelerinde çok büyük kös

Cumhuriyetin kırk birinci yıldönümünde, Karşıyaka ilkokul Mehter takımı, geçit resminde...

(Bugünün yavruları, tarihlerinin enginliğinde şekle ait alâkalarını, ruhta ve bedende ne zaman duyacaklar?)

ler vardı. Bağdat kösü, bunlardandır. Bu kösün şöhreti dünyayı tutmuştu. Bu bakır kösü çalmak için, kösçü üç ayaklı bir merdiven kullanırdı. Bağdat'ın içkalesinde çalındığı zaman, İmam-ı A'zam ve Köslü kulelerden işitilirdi. Bu kös bir aralık İstanbula getirilmiştir. Ama bize kadar yetişmediği anlaşılmaktadır. Askerî Müzedeki kösleri ben tasnif ettim. Burada ve Topkapı Sarayında böyle büyük bir köse rastlamadım.

Osmanlı hükümdarları egemenliğin şiarlarından (alâmetlerinden) olan çalıcı mehterleri; beylerbeylilere, sancak beylerine, devletin üstün hâkimiyetini tanıtan beylere — şimdiki ifade ile — peyklere küçük devletlere, muayyen sayılarla verirlerdi.

Askerî Müzenin mehterine yeni çeki-düzen vermek, geliştirmek lâzımdır. Bu mehtere beyaz kös develeri katmak ve büyük günlerde bir de fil iştirak ettirmek, çok iyi olacaktır. Gülhane hayvanat Bahçesinde beyaz deve yoktur. Buraya sağlanacak beyaz develer, muayyen zamanlarda mehter tarafından kullanılabilir. Osmanlı İmparatorluğunun filhaneleri vardı. Buralarda sefer ve kös filleri beslenirdi. Gülhane Parkına temin edilecek talimli ve ehli bir fil de, büyük günlerde üstünde çift kös olduğu halde, pekâlâ iştirâk ettirilebilir. Mehterin çaldığı göbek havalarını atmalı, yerlerine hiç olmazsa güfteleri eski şeyler alınmalıdır. Ben surnameler den, savaş kitaplarından ve yazma tarih lerden birçok güfte topladım. Bunlar bestelenerek çalınabilir. Bugün bir tanesini sunuyorum:

Gaza kim ettiler Allahü-ekber
Dediler her nefes Allahü-ekber
Salındı seyf-i islâm kâfir üzre
Urıuldu nevbet Allahü-ekber
Kılıçlar gölgesinde Cennet-i Hâke
Resulden bu haber Allahü-ekber
Bozuldu çanlar hem kiliseler
Makam oldu dine Allahü-ekber. (1)

---

(1) Tevarih-i Âl-i Osman, Âşık Paşazade, sahife: 8.

HÂTIRALAR İÇİNDE TARİH

Baron dö Tod ve Kara Vezir

YAZAN : CEMAL KUTAY

Baron dö Tod da, her gelen yabancı gibi, Bizans'ın Sent-Sofi (Aya-Sofia) sının, içinde nasıl vecd ve imân do'u husû heyecanıyla ibadet edilen bir (Müslüman Camii) olduğunu merak etti. Gördükleri ve duyduklarının ibretli hikâyesi, bu sahifelerin içindedir. Klişemiz, o devirdeki hüviyetiyle Ayasofya'yı gösteriyor.

GELMEK İSTİYENLER...

İmparatorluğumuzun her devrinde, dünyanın dört bucağından tanınmış şahsiyetlerin bizimle ilgilendikleri bir gerçektir: Sadece Fransanın değil, dünyanın kaderini değiştirmiş ünlü kişilerden birisi olduğu muhakkak olan Napolyon Bonapart, samimî olarak, Üçüncü Selim'in hizmetine girmek istemişti. Napolyon'un bu arzuyu nereden duymuş olduğunu, Üçüncü Mustafa ve Birinci Abdülhamid devirlerinde başlıyan yenileşme ve derlenip toparlanma hareketinin içinde bulunan, Baron dö Tod'dan aldığı ilhamla benimsemiş görüyoruz.

Bir Fransız Baba ile Macar Annenin çocuğu olan Baron dö Tod, yaşadığı devrin askerlik bilgilerini yetki ile bilen ve bu bilgilerine tatbik sahası arıyan bir şahsiyetti. Yapmak istediklerini memleketinde tatbik imkânı bulamamış, savaş şöhreti hâlâ dillerde olan Osmanlı Türklerinin o gün içinde bulundukları geri sistemler ve usullerden kurtulub da, bir nizam ordusuna sahib oldukları, bu orduyu çağın silâh ve vasıtalarıyla cihazladıkları anda, eski şan ve şeref devirlerinin geri geleceğine olan inancı ile Osmanlı devletinin hizmetine girmek istemişti. Üçüncü Mustafa ve Birinci Abdülhamid devirleri ise, bu gerçeklerin Padişahlar tarafından idrâk edildiği, fakat Sarayı dahi tazyiki ve nüfuzu altında tutan Yeniçeri Ocağı ve Medresenin, her türlü yenileşmiye karşı koyduğu buhran yıllarıdır.

Bizde, **Humbaracı Ahmet Paşa** olarak tanınan Kont dö Bonoval de, Baron dö Tod gibi, bir «tecessüs» duygusu ile gelmiş, daha sonra din değiştirmiş, Osmanlı hizmetine girmişti. Gelmek istiyenler çok oldu, fakat şahsî çekememezlikler, kıskançlıklar, aşırı muhafazakârlıklar, bu istekleri önledi, yarıda bıraktı. Gelebilenler, sadece şahsî

hizmetlerini göstermekle kalmadılar, eksik - fazla taraflarımızı ortaya koydular. Memleketlerine döndükten sonra, kanaatlarını, denilebilirki aynı düşünceler in birleşimi ile bir tek sebebe bağladılar: «— **Türkler, büyük devletler kurmak geleneklerine ve kabiliyetine sahibtiler. Bir çok meziyetleri vardır. Bütün mesele, onları bu yola götürebilecek dev let idaresine sahib olabilmeleridir. İşte bu yok...»**

BARON DÖ TOD VE KARA VEZİR

Birinci Abdülhamid devrindeki ıslâhatı başaran ve tarihlerimizin kendisine kısaca «**Kara Vezir**» dedikleri Silâhtar Mehmet Paşa, Baron dö Tod'la ahbabtı. Osmanlı imparatorluğunda Sadrıazamların nüfuz ve selâhiyetleri sonsuzdu. Kendilerine zaman zaman **Atabey-i Saltanat, Vekil-i Mutlak** denilirdi. Padişahın sahib olduğu selâhiyetleri, O'nun adına yerine getirirdi: Kubbe Altı vezirlerini, Beylerbeylerini, Serdarları, bir emirle boğdurur, malını mülkünü alır, sürer, işinden atar, istediğini istediği yere tâyin eder, azleder, dış anlaşmalar için Reis-ül Küttâb Efendiye talimat verir, sefer, yâni savaş açar, ve bütün bunlardan sadece Padişaha karşı mes'ul olurdu. Fakat Baron dö Tod'un hâtıralarından anlıyoruz ki, bütün bu görünüşe rağmen İmparatorluğumuzu idare eden daha mühim bir kudret varmış: An'aneler... İnançlar... Ve, bunları istedikleri gibi tefsir yetkisi elinde olanlar... Yâni Medrese, Ülemâ... ve, bu kadro'nun istediği anda ayaklandırabileceği Yeniçeri Ocağı... Yâni o günkü tatbikatı içinde Ordu...

Şimdi Baron dö Tod'u dinliyelim:

«— **İstanbulda hayatım hiç de sıkıcı değildi. Zaten, hâdiselerin bünyesini araş tırmasını bilen bir insan için Osmanlı ülkelerinde sıkılmak yersizdir. Burada insanlar çok temiz ve açık kalplidirler. Şarklı'ların mütecessis oldukları bahsindeki umumî kanaata, ben, Türkleri iştirâk ettirmiyorum. Türklerde, seviyeleri ne olursa olsun en üst makamdakinden en basit çiftçisine kadar hemen hemen hepsinde hicâb, utanma duygusu vardır. Haysiyetlerine çok bağlı oldukları için mahcub olmaktan korkarlar. Çok merak ettikleri bir şeye bile açıkça alâka göstermezler. Öğrenmek istemeleri de gizlice olur.**

Sadrıazamla görüşürken, memleketlerinde yapmak istedikleri ıslâhatı Padişahın çok arzuladığını, kendisinin de tamamen bu fikirde olduğunu söylemesine rağmen, öğrenmiye mecbur olduğu bir çok hususları neden sormadığını merak etmedim değil... Ve ben, onun bu lâkaydisini, gururuna bağlamıştım.

Değilmiş...

Bunu bana kendisi, şu samimî sözlerle ifade etti:

«— Fakat bizde bir işin olmasını Padişahımızın irade ve ferman etmesi ve onun vekil-i mutlakı olan Benim de bu fermanı can-ü gönülden tasvib etmem kâfi gelmez. Yapılacak olan işin halkın an'anelerine, alışkanlıklarına ve bilhassa dinî ve şer'î inançlarına uygun olması, bunun da Ülema tarafından tasdik edilmesi lâzımdır. Mademki bizimle beraber çalışmaya karar verdiniz: Biliniz ki, bizde benim gibi düşünen ülemâ da pek yoktur. Bu itibarla, yapılacak olan işlerin mahiyetini ilândan ve bunlar üzerinde münakaşa açmaktan çok, onları, tabiî şeylermiş gibi yapıvermeyi tercih etmeniz şart.»

Bütün bu söylenenleri rahatça anlıyacak kadar Türkçe bilmiş olmam ikimiz için de büyük saadetti. Çünkü Osmanlı Devletinde Haricî işlerde çalışanların hiç birisi Türk, hatta Müslüman değildir.»

GARİB BİR ÂLEM

«Osmanlı devleti hudutları içinde bir müddet vazife gördükten sonra, başka ülkelerle olan mukayeseler çok zaman insana hayretten çok aşırı duygular verir. Devletin Haricî siyasetini idare eden Reis-ül Küttâb Efendinin maiyetindeki tercümanlar, tamamen Hıristiyan tebeâ idi. Bunların çoğu Rum'du ve kendilerine «**Fenerli Beyler**» denilirdi. Dün-

yanın hiç bir başka devletinde, Osmanlılarda olduğu gibi muhtelif din ve milliyetlere mensub olanların hayat nizamı, belli çizgilerle ayrılmamıştır, Meselâ, kendilerine verilen bu mühim ve hayatî vazifelere rağmen, Fenerli Rum Beylerinin, Türkler ve diğer Müslümanların sahib oldukları haklardan bazılarını ellerinde bulundurmamalarından asla şikâyetleri yoktu: Çünkü onların da öyle hakları ve imtiyazları vardı ki, bunlara, Türkler ve diğer Müslümanlar sahib değildiler. Herkes kendi halinden memnundu. Vaktiyle alınmış olan bu tedbirleri, kabul edilmiş usulleri değiştirmek kimsenin aklına gelmiyordu. Çünkü kor kuyorlardı, bu eski yapı, sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Bu yapının tamir edilmesi şart bazı tarafları vardı amma, hiç kimse, bu ıslâh ve tadil işini üzerine almak istemiyordu. Herşeyi olduğu gibi kabul eden bu insanlar cidden mes'ut idiler.

Bir gün, Sent - Sofi'de (Ayasofyada) namaz kılan bir münevver şair Türk Efendisine, namaz kıldığı bu binanın asırlar evvel ne olduğunu düşünüp düşünmediğini sordum. Gülümsedi:

«— Evet... dedi, ne demek istediğinizi anlıyorum. Ben de biliyorum ki bugün bizim kendi dinimizin icabları içinde Allahımıza dua ettiğimiz bu bina, Bizans'ın çok eski bir kilisesidir. Fakat madem ki Cenab-ı Hak, bunun içinde bize kendisine ibadet edebilmek hakkını ve lûtfunu bahşetmiştir. Bize düşen, bu lûtfun isabetine hamd-ü senâ etmekten ibarettir.»

Başka hiç bir millette tevekkül duygusunun ve kadere rıza felsefesinin Osmanlı Türklerinde olduğu kadar kuvvetli olduğu söylenemez: Padişahın vekil-i mutlak'ı olan Sadrıazamın, Kuvvetin asıl sahibi olan Padişahın gözünden düştüğü anda, başına gelecek en mükemmel ve özlenen akibet, bir çekdiriye bindirilerek uzak bir yere sürülmesidir. Eğer onlar yolda iken ölüm fermanı arkasından gönderilmemişse... Bu ölümün bile çeşidi var: Cesedi denize atılır, kesik bası Padisaha gösterilir, veya bir lûtuf olarak gövdesinden ayrılmamış başı ile beraber, hayatında iken muhakkak hazırlamış olduğu türbeye gömülür. Bu âkıbeti bilerek bir devleti idare edebilmek, her babayiğidin harcı mıdır?»

BİR SERHAD BEYİNİN ZİYAFETİ

«Akdeniz kalelerindeki topların değiştirilmesi icabedenleri yerinde görebilmek için, Çanakkalenin haricine sıralanmış tabyaları görmiye gittim. Kara Vezir'in tavsiyesine uyarak, bunların değiştirilmesinden bile bahsetmiyordum. Ben, ne de olsa bir yabancı, bir kâfir, bir müşriktim. Sadrıazamın dostu olduğum ve Padişahın benim çalışmama devamımı istediği bildiriliyordu. Bu sebeple bana iltifat ediyorlar, alâka gösteriyorlardı. Fakat güç inanılır bir önsezi ile, kendilerine karşı samimî, hayirhah, iyi düşünen bir insan olduğumu anladıkları zaman, yüreklerini açıyorlar, hakikati asla saklamadan herşeyi ortaya koyuyorlardı. Serhad Beyi, bana bir kuzu kestirmişti. Baharın şevki ile adetâ canlılaşmış çimenler üzerinde bağdaş kurub, bu nefis çevirmeyi ellerimizle yerken, hiç kimsenin duyamıyacağından emin olduğu başbaşa bir ânımızda, bana, itiraf etti:

«— Ben sizin buralara neden geldiğinizi ve ne için uğraştığınızı biliyorum. Bizim bu devrini doldurmuş, ihtiyarlamış, attığı barutlu gülleler artık gemi batırmıyan ve fitillerinin önünde iş görmiyen toplarımızı değiştirmek istiyorsunuz, değil mi? Amma bu gerekli işin iç yüzünü açıkça söylemiyorsunuz. Benim askerlerim ancak bu baba yadigârı topu kullanmasını bilirler. Yenisini öğrenebilmek için onun üstünlüğünü, iyiliğini lâfla değil gözleriyle görmeleri lâzım. Şimdi siz, hiç sözünü etmeden bir tanesini değiştirirsiniz de, yeni gelenin yaptığı işin buradakinden üstün olduğunu kendi gözleriyle görür de, kafaları ile anlarlarsa, senden benden çok yenisine bağlanırlar. Yok, bunun artık yapacağı kalmadı dersen, bunca zaman atalarına hizmet etmiş bir varlığa haksızlık etmiş olmanın acısını duyarlar da karşı koyarlar. Bizde az kimse alışılmışı

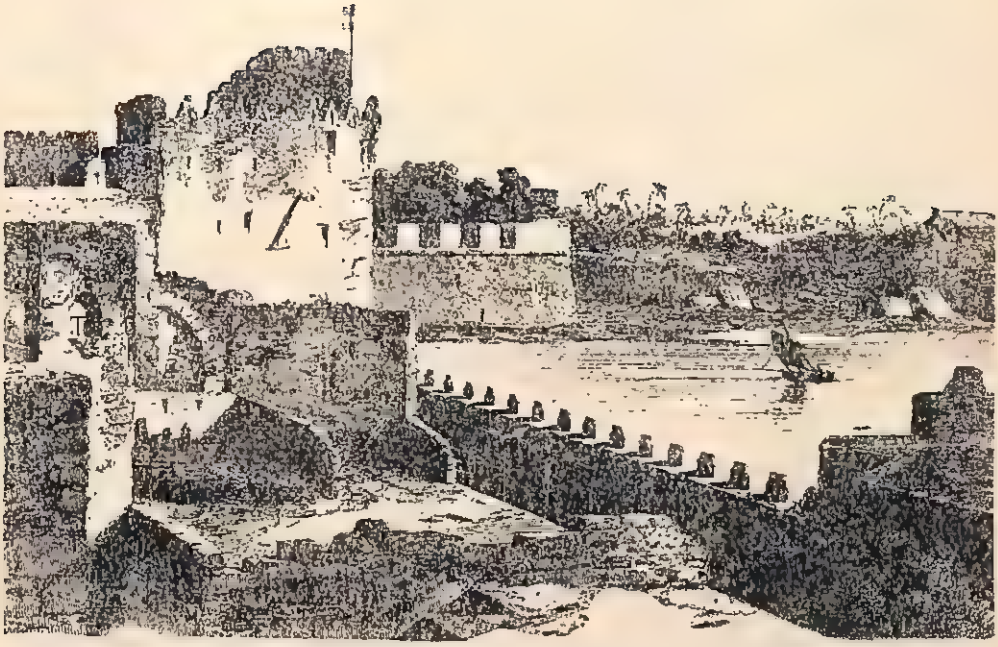

Baron dö Tod'un tabyalarındaki topları değiştirmek üzere yaptığı yolculuklarda bahsettiği Bodrum kalesi önündeki San Juan harabesi.

değiştirmek ister. Çünkü her yeni gelen, getirenin başını yiyerek olduğu yerde kalır.»

KARA VEZİRİN ENDİŞESİ

«Serhad Beyi fala mı bakmıştı, bilmiyorum... Geleceği nasıl da böylesine bilmişti, hayretler içinde idim... Çünkü İstanbula döndüğüm zaman, Sadrıazamı muhalifleriyle sert bir mücadelede buldum. Padişahın muvafakatı olmasına, hatta Hazine-i Hassa'dan bu hususta büyük bir yardımda bulunmasına rağmen, girişilmiş olan ıslahata karşı baş kaldırma başlamıştı.

Serhad Beyinin bana anlattıklarını samimiyetle Sadrıâzama hikâye ettim. Alâka ile dinledi. Çok acı çeken insanların dudaklarında dolaşabilecek elemli bir gülümseyişle cevap verdi:

«— Kale dizdarı böyle der de, topların değiştirilip askerin talimi gerektiğinde başkaldıranlar içine katılır, (eliyle boğazını gösterdi) **bundan vaz geçmeyi göze almayınca bu işlerin sadece lâfı edilir. Biz bu yola baş koyduk.»**

Kara Vezir, başladığı ıslâhat işinde karşısına çıkarılmış zorlukların artmasından endişelendiği anlaşılıyordu. Yanından çıkarken bana bakışlarının bile başkalaştığını farkeder oldum. Sadrıazam düşünüyordu, ben tatbik ediyordum. Korkmam ve ürkmem lâzımdı amma, bilâkis içimde cesaret ve azim vardı.

Dünyanın neresinde olursa olsun iyi ve güzel şeyler, yeniler ve daha faydalı olanlar ucuz ve kolay değildi. Bu zorluk, an'anelerle yaşamıya kararlı bir ülkede daha sert bir çehre alıyordu amma, başını bu yola cesaretle ve feragatle koymuş, Kara Vezirin bembeyaz uzun sakalı ile tezad teşkil eden ateşli, hayatiyet dolu kara gözlerindeki hizmet imanı, benim de ruhumu sardı.

O gece hazırlıklarımı tamamladım ve sahil boyu müdafaa tabyalarında değiştirilecek topların yerlerini tesbit seyahatime korkusuz ve ümitli devam kararıyla, Boğaziçinin sihirli sularının kıyısında, misafir kaldığım Boğaz Nazırının muhteşem Sahilhanesindeki odamda gözlerimi güzel bir yaz sabahına açmak duasıyla kapadım.»

İstiklâl Mahkemesi önünde ilk Türk gazetecisi

Arif Oruç ve günü gününe tutulan hapishane notları

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

Geçen sayımızda henüz herhangi bir sorguya çekilmediği için neden dolayı yakalanıp tıkıldığını bilmediği Ankara Cezaevinde, çeşitli maznun ve mahkûmlar arasında geçirdiği uzun günleri anlatarak, kırk beş yıl evvelin — daha başkent olmamış, fakat sadece millî hareketin merkezi durumundaki — Ankara'nın havasını gözlerde canlandıran ilk gazeteci Arif Oruç aşağıdaki notlarında, nihayet meşhur Ankara İstiklâl Mahkemesi huzurunda sorguya çekilişinin çok enteresan safhalarını gene kendine hâs üslûbu ile hikâye etmektedir.

İSTİKLÂL MAHKEMESİ HUZURUNDA

Pencerelerine siyah perdeler çekmişler... Bir sehpaya benzeyen yüksek kürsü altında oturan maznunları (sanıkları) muhakeme ediyorlardı. Mahkeme salonu, ondan fazla dinleyici almamak için inceldikçe uzunlaşıyordu...

Bir reis, üç âza ile bir zabıt kâtibinden ibaret hâkimler heyeti, cennet ile cehennem arasındaki sırat üzerinde binmiş azap melekleri gibi, mizanda (terazide) hissesi günahlardan ağır basanları, ellerini vicdanları üzerine koyarak haddeden geçirirlermiş...

İki siyah perde ile örtülü cephe pencerelerinin arasındaki büyükçe bir levhada: «Ankara İstiklâl Mahkemesi, mücahedesinde yalnız Allah'tan korkar» yazısı görülüyordu.

Hâkimler vekar ve gurur ile oturmuşlar, beni bekliyorlardı. İkisi istisna edilirse, beni bilip tanımayan reis ile diğer birinin tavırlarında, korkunç bir sima ile karşılaşmak isteyen bir hal ve sabırsızlık görünüyor.

Bir kaç bahtsız, dinleyiciler yerinde ayakta duruyor (dehşetli ihtilâlcilerin) nazımını bekliyorlardı. Bir vakitler Eskişehirden gelerek, ilk görüşmede Mustafa Kemal Paşanın da ayni çehreyi bekleyip, düşüncesinde yanılmış olduğunu söylemişlerdi.

Kapıdan girerken, reisin (Topçu İhsan Bey) bana hayret ve merakla baktığını gördüm .

«— Buyurunuz!» dediler.

Hasır bir sandalyeye oturdum. Bu sandalye üzerinde benden evvel yüzlerce mücrim oturmuş ve kimbilir kaç tanesi, temyiz ve istinafı kaabil olmayan, sadece vicdanî hükümlerle, dünyaya gözlerini yumup ahirete göçmüşlerdi?

Kürsü boğazına kadar yükselen İhsan Beyin, küçük çakır gözleri, kızıl bir şebeke içinde uyumuş kesik bıyıkları, dudaklarını çıplak bırakan ağzı geviş getirir gibi çenesiyle birlikte oynuyordu. Âzadan Kütahya Mebusu Cevdet önüne bakıyor. Millî Harekât iptidasında Tasvir-i Efkâr gazetesi adına Salihli'de Çerkes Ethem'in nezdine uğradığım zaman görüp tanıdığım Nuri Paşanın yaveri Asaf (Kılıç Ali) yan duruşiyle, Fatih'in atını Yedikuleden denize vurduğunu gösteren levhalardaki tasvire benziyordu.

Âzalardan üçüncüsü, Elâziz Mebusu Hüsnü Beydi.

GEÇMİŞ GÜNLER ... **İstiklâl Mahkemeleri, verdiği hükümlerin temyizi kabil ve mümkün olmaması bakımından, ihtilâl devrinin en tipik müessesesi idi. Reis ve âzalarının, Büyük Millet Meclisi âzası arasından seçilmesi, mahkemeye ayrı bir mehâbet getirmişti. Bazan infazlar, aynı gece yerine getirilirdi. Birçok mahkûmlar hakkında verilen idam hükümleri, birkaç saat fasıla ile yerine getirilmişti, Klişemiz, Ankara İstiklâl Mahkemesinin en kıdemli âzası Kılınç Ali Beyi (sol başta), yaver Muzaffer ve mebus Asaf Beylerle birlikte gösteriyor.**

SUALLER VE CEVAPLAR

İhsan Bey, nereden başlıyacağını henüz ezberlemeyen bir mektep talebesi gibi sıkılgan ve müteredditt:

«— İsminiz?., Pederinizin ismi? Şöhretiniz?» **dedi, sonradan ilâve etti:**

«— Kaç yaşındasınız, ne iş yaparsınız?»

İsmimi bildiklerini söyledim. Yaptığım iş de malûmdu. Hele:

«— Tasvir-i Efkârın mesleği hakkında izahat verir misiniz?» **sualine şaştım:**

«— Bunu daha iyi bilmeniz lâzımdır reis Bey!» **dedim.**

«— Öyle... Fakat burada söylemeniz icap ediyor...» **Buyurdu. Resmî ve vicdanî bir mahkeme karşında bulunduğumu unuttuğuma hayret ettim. Bir cürmüm olmadığı halde, istenilerek öyle emir verilip, böyle aylarca güneş yüzü görmeden, eza ve cefalarla ıstıraplar içinde bırakılmış olmamı bilmekle müteezzi oluyordum.**

Reisin küçük gözleri açıldı:

«— Siyasî hüviyetiniz hakkında izahat verir misiniz?» **dedi.**

«— **Siyasî hüviyetim mi?. Anlıyamadım?»**

«— Yani bu an'a kadar bir fırkaya intisap ettiniz mi?»

Buna lüzum görüp, tenezzül etmediğimi anlattım.

«— Niçin?» dediler.

«— Sa'yim beni geçindiriyor. İhtiyacım yok da ondan.» dedim ve Ankaradaki Komünist Fıkrasına da vaki olan ibram üzerine girdiğimi söyledim.

«— İstanbuldan ne zaman ve hangi maksatla ayrıldınız?»

«— İstanbuldan 17 nisan 1336 - 1920 de kaçtım. Maksadım, sizinki ne ise odur.»

Reis İhsan Bey muazzep oluyordu.

«— Fakat niçin kaçtınız?»

Az daha «Siz niçin kaçtınız efendim?» diye haykırıp süngülülerin tehdidine rağmen bu salonu terk edip gidecektim. Ne olacaktı? Öldürecek değiller miydi?»

«— Bu kadar düşünmenize sebep nedir Arif Bey?»

Bu düşüncemden o zatın vicdanını saran şüphe bulutunun kesafetini görüp hisseder gibi oldum. Ne yalan söyleyim ki, biraz da titredim.

«— İngilizler takip etmesin diye, Reis Bey!»

Kurnaz bir tilki gibi gözlerini kırpış tırıp, küçük beyaz ellerini, boğazına kadar yükselen masa üzerine uzattı da:

«— Demek, yalnız İngiliz takibinden kurtulmak fikriyle Anadoluya geldiniz?» dedi.

«NE SÖYLÜYORLAR, NE ANLAMAK İSTİYORLAR»

Bu sual, şu inkılâba çalıştığımızdan bihaber görünmek isteyen heyetin medar-ı ittihamı olarak, inkılâba hizmet fikrile geldiğimi araştırıp, bir ipucu elde etmek fikrinden doğmuyordu da ne idi? İnsanlar, birbirini ittiham için ne kadar nankör olup, vesileler arıyorlar!

«— Evet beyefendi hazretleri, öyle...»

«— İngilizler sizi niçin takip ediyorlardı?»

Başımın döndüğünü hisseder gibi oldum. Ne söylüyorlar, ne anlamak istiyor görünüyorlardı. «Çok oluyorsunuz. Bu sualinizle beni utandırıyorsunuz» diye bağıracaktım. Sükûnetle güldüm ve dedim ki:

«— Yani Kuvayi Milliye'ye hizmetten?...»

«— Öyle efendim...»

Önündeki kapalı zarfı yırtarak, meçhul bir kaynaktan talimat alır gibi kızaran İhsan Bey, dikkatle gözlerime baktı ve ahenkli bir sesle:

«— Bolşevik murahhaslarından Süleyman Sami isminde birini tanır mısınız? dedi, nerede ve ne zaman kendisiyle görüştünüz?»

Böyle bir zatın vaktiyle, Eskişehirden geçerek Ankaraya gelip gittiğini işit tiğimi söyledim. Kendisini şahsen tanımadığımı ve görüşmediğimi ilâve ettim.

«— Bu mektupta görüştüğünüzden bahsederek diyorsunuz ki...»

«— Evet, diyorum ki...»

«YA İKİ MİLYON ALTIN?»

Reis yutkunarak devam etti:

«— Ankaradaki Heyet-i Merkeziye namına 2,000,000 altın gönderileceğini vaadetti, bu iki milyon altını ne zaman aldınız? Ve ne yaptınız?»

«— Arz edeyim efendim, Süleyman Sami Bey denen bu zatla görüşmediğimi her veçhile isbat ederim. Kendisi Eskişehirden geçip Ankaraya gittiği zaman, ben cephede harb ediyordum. Daha sonra «Yeni Dünya» gazetesini neşr için Eskişehire geldiğim zaman, Şerif Manatof ismindeki zattan bu Süleyman Sami Beye dair malûmat aldım. Ve o zaman bizzat Mustafa Kemal Paşanın bile, ümidi Bolşeviklerde olduğunu resmen Büyük Millet Meclisinde beyan etmesi dolayısiyle, Ethem'in kardeşi Tevfik Beye yazdığım bir mektupta, bu murahhasın gelip geçtiğini bildirdim.»

Reis:

«— Ya iki milyon altın?.. Ankaradaki Heyet-i Merkeziye?» diye homurdandı.

«— İnsaf buyurup, kerem edin beyefendi! dedim, iki milyon altın, ikiyüz katırla zor taşınabilir. Oturduğum ev bir saray değil... İki küçük odalı bir

Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey, Bahriye Vekilliği günlerinde, yaptırdığı hususî üniforma ile..

kulübe... Hem bu para, bana neye gelsin. Bundan altı ay evvel, başında Mustafa Kemal Paşanın da bulunduğu söylenilen «Yeşil Ordu» Heyet-i Merkeziyesine gelebilir. Onlar, sizi daha iyi tenvir edebilirler.»

«— Rusya'da Türk Şûraları Reisi Suphi isminde birini tanır mısınız?»

«— Heyhat... Hayır!..»

«— Gazetenizin ismini «Yeni Dünya» koymaktan maksadınız?»

«— Bu çok garip... Yenigün kabilinden Yeni Dünya...»

«— Başka imtiyazlarınız var mı?»

«— Yeni Âlem, Yeni Hayat, Yeni Cihan ve Yeni Devir... Bir de Yeni Dünya..»

«— Yaaa... Demek beş imtiyazınız var?»

«— Evet efendim...»

ÇERKES ETHEM BEY İLE ALÂKALI SUALLER

İhsan Bey kâtibe: «Yaz..» dedi. Ve bir lâhza düşünceye daldı. Gazetenin kaç nüsha sürdüğünü, münhasıran bana ait olup olmadığını, bütçe açığını kimin yardımiyle kapadığımı sordu.

Üç bin satan bir gazetenin, bütçe açığı olamıyacağını, kâr ettiğimizi anlattım.

«— İlk tesis zamanında, kimden yardım gördünüz?» **dedi. Bunu sorarken, memnuniyetle ellerini uğuşturuyordu. Ethem Beyden iki ay vâde ile sekiz yüz lira alıp, bu borcumun sekizde beşini ödediğimi isbat ettim.**

«— Matbaa kimindir?» **dedi.**

«— Ethem Beyin... Ayda üçyüz lira kira verdiğimi herkes bilir.»

Çerkes Ethem Beyle alâkamı öğrenmek maksadiyle sorulan bir sürü mânasız suallerle Bolşevikleri iğfal, memlekette bir haydut hükûmeti kurmak töhmetleriyle isyan ettiği ilân edilip söylenen iki kardeşiyle Ethem'in, bir de Yunanlılara iltihakı keyfiyetinden bahisler... Fakat bunların benimle ne alâkası vardı. Bana isnat edilen, edilmek istenen suçu anlamakta kim olsa güçlük çekmezdi.

«— Bir gizli cemiyete mensup musunuz!» **dediler.**

«— Hayır..» dedim. Evvelce «Yeşil Ordu» teşkilâtının Ankara'daki merkez toplantısında iki defa bulunduktan sonra, cepheye gittiğimi anlattım.

İhsan Bey, bu defa kekeledi:

«— Komünizmin tatbiki tarzı hakkındaki içtihad ve kanaatlerinizi söyler misiniz?»

«— Yeni Dünya'yı şüphesiz takip ediyordunuz. Orada bunların hepsi vardı.»

«— Hayır, hayır.. Bize izahat veriniz.»

Verdik. Dinlediler ve sonra âzalarla başbaşa fısıldaştılar.

Aman yarabbi... Komünizmin memleketi ihtilâle vererek tatbiki için çalışır bir gizli cemiyetin, umumî merkez âzasından olduğum, Şerif Manatof'la

Hacıoğlu Salih'in yedi ay evvel bana yazmış oldukları bir mektuptan anlaşılıyormuş. Bu iki zat, şu köhne enkazın çabuk devrilip yıkılacağından bahsetmişlermiş...

MAKSADI ANLAMIŞTIK

Kurt ve kuzu hikâyesini bilenler, şüphesiz maksada intikal ederler. Yeğenim Nizamettin'i, Reşit'le müzakere edip Ethem'e göndermiş, Nizamettin'in tertip ettiği beyannameye «Basılsın» emrini vermişim!...

İstiklâl Mahkemesine namusumla temin ettiğim, bu beyannamenin müsveddesini ilk defa polis dairesinde, komiser Mustafa efendinin masası üzerinde görüp okumuştum. Altı satırdan ibaret bir beyanname ki, her yerde ve her zaman emsali görüldüğü veçhile, işçileri birleşmeğe davet edip, dedikodudan sakınmağa çalışmaları ihtar olunuyordu. Nizamettin'in, sabahleyin alelusul komünist fırkasına tasdik ettirerek müddeiumumiliğe, matbuat idaresine 2 şer nüshasını vereceğini iddia eylediği varakalar, daha gece yarısında, karanlık ve müphem bir endişe ile müsadere edilmiş, sansürsüz hükûmet de bu suretle hareket etmesine meydan bırakılmak istenilmemişti.

Bu hakikat, İstiklâl Mahkemesinde, (İşçilere), bir de (Ahali) eklenerek halkı isyana teşvik şekline çevrilmişti. Ve biz, bunun için süründürülüyorduk.

Matbaa millîleştiriliyor, gazete tatil ediliyor, biz de ihtilâttan men' edilmek suretiyle birer hücreye kapatılıyorduk.

«— Muhakemeniz başka bir güne bırakıldı» dediler ve aşağıya indirdiler.

Mustafa Nuri'yi aldılar. Zavallı çocuk, sonra bana mülâkî olduğu zaman:

«— Bu bir komedi azizim, dedi, yemin ederim ki öyle... Gizli teşkilâttan bahsediyorlar... Yeşil Ordu mensupları bizzat kendileri...» Ve gülerek ilâve etti:

«— Hani şu, dostlar şehit, biz gazi kabilinden...»

Ve altı süngülü ortasında, mahkeme kapısından çıkarılıp tekrar hapishaneye götürüldük.»

İSTİKLÂL MAHKEMESİNİN KARARI

Ankara İstiklâl Mahkemesi, dört ay süren duruşmalar sonunda, nihayet 9 Mayıs 1921 günü, içlerinde «Yeni Dünya» gazetesi sahibi ve başyazarı Arif Oruç Beyin de bulunduğu 39 maznun hakkındaki hükmünü vermişti.

Buna göre: «Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini devirerek, milletin arzusu hilâfına bir hükûmet kurmağa çalışmak cürmünden» zanlı olan Çerkes Ethem ve kardeşleri Tevfik ve Reşit ile Yüzbaşı İbrahim, jandarma yüzbaşısı Sami, Erkânıhab (kurmay) yüzbaşısı Halil, Kütahya polislerinden Artin, Kuvay-i Seyyare müfreze kumandanı Manyaslı Şevket, Çerkes Ahmet, Reşat ve Kütahya mıntaka kumandanı Binbaşı Abdullah ve mülkiye kaymakamı Ömer Lütfi'nin, bu hükûmeti devirmek cürmünü silâhlı olarak irtikâplarından ve sonra düşman tarafına kaçtıkları anlaşıldığından, cümlesinin gıyaben idamlarına, menkul ve gayrimenkul mallarının haczedilmesine.. Gizli Komünist Partisi teşkili suretiyle yine hükûmeti devirmek cürmünü irtikâp teşebbüsünde bulundukları anlaşılan Tokat mebusu Nâzım Beyin, tevkif edildiği tarih olan 12 Nisan 1921 den ve Baytar (veteriner) Binbaşısı Hacıoğlu Salih Efendinin 11 Ocak 1921 den ve Matbuat Müdürlüğü memurlarından Zeynetullah Nevşirvan'ın 27 Ocak 1921 den itibaren Ceza Kanununun 46 ncı maddesinin delâletiyle Hiyaneti Vataniye Kanununun 12 nci maddesi mucibince onbeşer sene müddetle küreğe, Nizamettin'in sekiz sene müddetle küreğe, Arif Oruc'un mevkuf kaldığı müddet kâfi görülerek tahliyesine ve millî maksadın istihsaline değin hükûmetin tensip edeceği bir mahalde ikametine, diğer maznunlardan Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü Bey ile diğerlerinin ademi mesuliyetlerine» karar verilmiştir.

Bu kararnamenin altında, yalnız mahkeme heyeti âzasından Elâzığ mebusu Hüseyin Beyin şu itirazı vardı: «Nizamettin ile Arif Oruç hakkında ceza azdır. Bunların on sene hapsedilmeleri re'yindeyim.»

OSMANLI DONANMA CEMİYETİ, HACI ŞEFİK BEY VE ARTİN GEZENYAN EFENDİ...

YAZAN : CEMAL KUTAY

Osmanlı Donanma Cemiyeti Reisi, İstanbul mebusu Hacı Şefik Bey.

(Büyük himmetine şükran olarak, Padişahının verdiği nişanın altınını Donanma kasasına ödediken sonra, göğsüne takabilen feragat kisisi.)

«BU DENİZLER BİZİM DEĞİL!..»

Balkan Harbinin ağır ve feci şartları, vatanın üzerinde idi: Öylesine bir hava ki, iklimimizin ve coğrafi şartlarımızın yurt savunması için temsil ettiği vazifelerin yapılmasının imkânsızlığı gibi haysiyetli bir devlet halinde istiklâlimizi muhafazanın artık ham bir hayal olduğu yukarıdan aşağı inen ruh çöküntüsü olarak ümit güneşini karartmıştı: «**Osmanlı Donanma Cemiyeti**» işte bu hava içinde hizmete girdi.

Sultan Aziz'in, Akdeniz'de İngiliz donanmasından sonra en kuvvetli savaş filosu olarak bıraktığı donanma, otuz üç senelik Sultan Hamid devrinde öylesine ihmale uğramış idi ki, 1897 Osmanlı - Yunan harbinde Çanakkale'yi geçememişti. 1908 ile 1912 arasındaki çabalama devresinde ise, devletin kendi imkânlariyle yapabildikleri, üç tarafı deniz olan yarımada Türkiye'ye, kendisi için hiçbir dostluk hissi beslemediği artık gün gibi aşikâr olan komşularına karşı donanmasını hiç olmazsa müsavi kudrete getiremezse, üç tarafını çevreleyen engin sulara «— **Bu engin denizler bizim değil..**» acı hükmü ile arkasını dönecekti: Barbaros'un bir **Türk Gölü** yaptığı Akdeniz ve Karadeniz'e... Ki, taaa, Kızıldeniz'de, Hazer'de, Okyanuslarda kıyılarımız vardı...

BİR HAYSİYET MÜESSESESİ: OSMANLI DONANMA CEMİYETİ

Donanma Cemiyeti işte bu hava içinde hizmete girdi: Cemiyetin kurulusuna imkân veren kanunun Mebusan Meclisindeki müzakereleri bile, O'nun halk indindeki itibar ve alâkasının aksi olamadı, olmadı... Çünkü, O'nu düşünmüş ve hayâl olmaktan kurtarmış olanlar bile, Osmanlı Türklerinin böylesine bir şahlanmanın fikriyatını ve kuvvetini nereden aldıklarını tahmin edemediler: Haber, öylesine gönülden ve derinden bir ilgi ve sevgi gördü ki, bâzı yerlerde bir değil, birkaç şube birden açıldı. İlk muvakkat idare heyeti Trabzon ve Lâzikiye'deki benzer iki hâdiseden sonra, şube açılmasını bâzı kayıtlara bağlamak zaruretini duydu.

Mesele şuydu: Birçok yerlerde, Donanma Cemiyetini kurmak isteyenler öylesine bir hareket yaratmışlardı ki, birden fazla şubeler kurulmuş, idare heyetleri seçilmiş ve bu vatanperverlik heyecanı, bu kudsî vazifeyi daha evvel ifa etmenin havası içinde çekişmelere sebep olmuştu. Trabzon'da onaltı gün içinde yedi şube birden kongresini yap-

Osmanlı Donanma Cemiyeti, Sultan Osman, Sultan Fatih, Sultan Reşad adlarıyla zamanının savaş gücünü en mükemmel ölçüler içinde temsil eden üç büyük Kruvazör - Drit not'u, Devlet bütçesinden bir kuruş almadan kendi öz imkânlarıyla, yâni, halkın parasıyla İngiltere tezgâhlarına ısmarladığı zaman, bütün bedel, muayyen tarihlere bölülü taksitler halinde Osmanlı Bankası kasasına yatırılmıştı.

Bu bedellerin yekûnu

İbret Mukayeseleri

yirmi üç milyon altını aşıyordu. (Bugünkü değeriyle yuvarlak rakam 320 milyon lira.) Osmanlı Donanma Cemiyetinin, deniz kuvvetlerimize vasıtalı ve vasıtasız olarak harcadığı, ısmarlanan savaş gemilerinin değerinin çok üstünde idi.

O tarihte devletin genel bütçeşi de 58 milyon altındı. Nüfus da otuz beş milyon...

Bugünkü neticelerle gerçek bir mukayese için bütün unsurlar elde... Bu «elde» olan malûmlardan meçhulleri çıkarabilmek için allâme olmıya hiç lüzum yok: Önce, böyle bir kıyaslama, kendi hiçliğini idrâk etme iç korkusuyla geçmişi inkâr etmemek ve bir vatan dâvasını ele alma mevzunda haddini bilme insaf kifayetine bağlanıyor ki, onun yoksunluğu içinde hangi ibret, intibah olabilir?

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

mış, bağışlar su gibi akmaya başlamıştı. Lâzikiye'de, üç şube kuruluvermiş, nakitle beraber gayrimenkul, mahsul teberruları da yığılmıştı. İstanbul'daki kurucular, Mebusan Meclisinin teessüsünü kanuna bağladığı cemiyetin halk indindeki itibarını, vatanin güzide evlâtlarının dikkat ve hassasiyetine tevdi basiretini göstermişler, iktidarı temsil eden İttihad ve Terakki'nin muhalifi olan Hürriyet, ve İtilâf'a mensup tanınmış şahsiyetlerle ekalliyetlerin ileri gelenlerini de, hiçbir siyasî duyguya bağlı kalmadan vazife almaları bahsindeki arzularına geniş ölçüde imkân vermişler, saygı göstermişlerdi.

İKİ TİPİK MİSALDEN BİRİSİ: HACI ŞEFİK BEY...

Osmanlı Donanma Cemiyetinin faaliyeti ve aldığı neticeler, bir milletin, büyük ve şerefli bir milletin, en çetin ve başarılmaz sanılan bir dâvâyı, gönülden ele aldığı zaman neler yapabileceğinin menkibeleriyle doludur...

Böylesine bir himmetin ölçüsü, basta, onu sevk ve idare edenlerden gelmiştir. Sayısız misaller arasında iki misalcik vereceğiz:

Cemiyetin unutulmaz reisi İstanbul mebusu Yağcı Zade Hacı Şefik Bey'in şöyle bir teahhüdü vardı: Cemiyete, şahıs ve ferd olarak kim en çok teberruda bulunursa, o da, aynı miktarı peşinen teahhüd etmişti. Bu «açık bono» nun neticesi, bu emsalsiz İstanbul Efendisinin serveti, Donanma Cemiyetinin varlığında eridi, kendi hayat şartlarına asgarî imkânı getiren mütevazı rüsûb kaldı, fakat O, verilmiş bir sözün şerefle ifası rahatı ile, ardında, mükemmel bir hamiyet örneği gözlerini kapadı.

Donanma Cemiyetinin topladığı para ile İngiltereye ısmarlanan ve devrinin en mükemmel harb gemilerinden birisi olan **Sultan Reşad** Dritnotunun ilk taksitinin ödendiği gün, Padişah Beşinci Sultan Mehmet Reşad, Hacı Şefik Beyi huzuruna kabul etmiş, iltifat etmiş ve **Murassa Osmanlı İmtiyaz Nişanı**'nı eliyle hamiyet dolu göğsüne takmıştı. Hacı Şefik Bey, Cemiyet merkezine dönünce, o zamanki adıyla Çarşuy-u Kebîr **(Bugünkü kapalı çarşı)** nın kuyumcular kethüdasını, Emniyet Sandığı mücevherat dairesi muhamminini ve Osmanlı Bankası nükûd, esham ve mücevherat dairesi mütehassısını çağırttı, göğsündeki nişanı çıkarıp onlara verdi:

«— **Üzerindeki altın, pırlanta, gümüşün kıymetini takdir ediniz...**» dedi. Bu değere ait bir mazbata tanzim ettirdi, bedelini vezneye ödedi, makbuzunu dikkatle okudu, dedi ki:

«— Zat-ı şâhane bendelerine bu nişanı, Donanmay-ı Osmanî Cemiyetindeki nâciz mesaim mukabili lutfetmişlerdir. Bu iltifatın manevî kıymetini, her türlü maddî tecelliyattan masun tutmak isterim. Nişân-ı zişan'ın maddesi Cemiyetin kasasına, şeref ve itibarı da nimetlerin en büyüğü olarak bana aittir.»

Osmanlı Donanma Cemiyetinde ne isim ve şekilde olursa olsun, Cemiyetin veznesinden para almış **TEK BİR VAZİFELİ** yoktu. Emekler ve alâkalar için bir şeyler tediye etmek mecburiyeti hasıl olduğu zaman, bunun da teberrü olarak temini prensibi hâkimdi. Elimizde olan matbu evrakın bazılarında şu kayıtlar var: **«— Şirket-i Mürettebiyye matbaasınca tabı ve ihdâ edilmiştir.»**

Böylesine feragatle yuğrulmuş bir himmetti..

İKİNCİ MİSAL: ARTİN GEZENYAN EFENDİ...

Donanma Cemiyeti, sadece Osmanlı camiası içinde Türklerin ve Müslümanların gönlüne hâkim değildi: Bu topluluğun sadık ve vefakâr Gayr-ı Türk ve Gayr-ı Müslim şahsiyetleri de, onun başarısı yolunda yorulmaz birer fedaî idiler: Haleb Mebusu Artin Gezenyan Efendinin bu mevzu üzerinde bir örnek hareketi vardı ki, bugün, masal gibi dinlenmiye değer...

Haleb'in o tarihte müstakil mutasarrıflığı olan Gaziantep'in kadîm ailelerinden birisinin zengin ve münevver çocuğu olan Artin Gezenyan Efendi, devrinin tanınmış hukukcularındandı. Donanma Cemiyetinin esas nizamnamesini Necmettin Molla, Seyyid Bey **(Cumhuriyet devrinde adliye vekili)**, Sıtkı Bey **(Aydın mebusu, Muvazene-i Maliye encümeni mazbata muharriri)** ve fikrin sahibi Hacı Şefik Beyle beraber hazırlamışlardı. Çetin davaya ön ayak olanlar, fedakârlık bahsinde de örnekler vermek ruhî ihtiyacı içinde idiler... Hacı Şefik Bey **«— Kim ne verebilirse ben de üzerimde tek gömlek kalıncaya kadar eşini vereceğim...»** derken, Artin Efendi de, çevresinin en büyük ve gelirli çiftliklerinin, fıstıklıklarının, bağlarının ÜÇ YIL MÜDDETLE gelirini olduğu gibi bağışladı...

Haleb mebusu Artin Gezenyan Efendi
(Bir vatan ihtiyacına ait mürüvvetin, tabiat şartlarına teslim edilemiyeceğini söyliyebilmiş olan kişi.)

Fedakârlık bu kadarla kalsa örneği bel ki bulunabilirdi amma, Artin Efendi şunu da ekledi:

«— Bir hamiyyet tezahürünün muayyeniyet arzetmesi zarurîdir: Mahsulât-ı arziyyenin kıymeti, hava ve iktisadî şartlara tâbidir. Eğer çiftliklerim, fıstıklıklarım ve bağlarımın üç sene içindeki mahsulü, gayr-ı tabiî tenezzül gösterirse, vasatî mahsul kıymeti hesablanarak aradaki fark, bunlardan bir kısmı Donanma Cemiyeti namına tapuya raptedilecek veya satılarak aradaki fark nakden tesviye edilecektir.»

ÖRNEKLERİN ARKASINDAN GELENLER...

Donanma Cemiyeti, **Osmanlılık şuuru**'nun en son ve en güzel örneklerini veren binbir hâdise ile dolu hayatına, İmparatorluğumuzun çöküşüne kadar devam etti.

(Sonu 1592 nci sahifede)

Simyon Raşal, Rus harb gemisinde, karadaki batık durusu ile mühendis Rusak ve kurtarma ekibi ...

İkinci Dünya Harbinde bir deniz macerası :

«SİMYON RAŞAL» RUS GANBOTU KARASULARIMIZA NASIL DÜŞTÜ?

YAZAN : NUREDDİN PEKER

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA GEÇEN TEHLİKELİ GÜNLER

İkinci Dünya Savaşının sınırlarımıza kadar geldiği günlerde, savaşa girmemiş olsak da, savaşan devletler gibi biz de mal ve can kaybına uğramıştık. Çünkü, açlık ve yokluktan başka, tutumluluk ve sağlık bilgimizin azlığından ötürü çocuklardan ve ihtiyarlardan ölenlerimiz çok olmuştu.

Deniz ve kara sınırlarımızdaki komşu devletlerin topraklarında korkunç savaşlar olurken, milletimizi de kendi taraflarına sürüklemek istiyenler bulunuyordu. Savaşın ağırlığı, Karadenizle Azak Denizi bölgelerine yönelmişti. Stalingrad çevrelerinde kesin sonuçlu savaşlar oluyordu.

Karadenizde torpillenen veya bombalanan gemilerin personeli ve taşıdıkları askerlerin balık ve martı kuşlarından artan leşleri, kıyılarımıza sürükleniyordu. Savaş araçlarının döküntü-

leri de her gün kıyılarımıza düşüyordu. Nitekim, 1944 te bulunduğum Bozkurt ilçesinin Hacıveli iskelesine sürüklenen küçük bir mıknatıslı mayının patlaması, silâhlı iki nöbetçi erimizle altı ilkokul çocuğunun ölümüne sebep olmuştu.

Kırım ve Sivastopol savaşlarının top ve bomba gürültüleri İnebolu, Bozkurt, Cide kazalarındaki evleri sallıyor ve camları titretiyordu. Rus savaş gemilerinin, Alman uçaklarından korunmak için, arasıra karasularımıza girdikleri oluyordu. Çok nazik anlar geçiriyorduk. Hattâ 20 temmuz 1942 de, Cide kaymakamlığını yaparken, Kırım'ın Senfrepol hava alanından kaçan bir okul uçağı, Cide limanına indiğinden, enterne edip Cide'de bulunan kolordu kumandanı General Sait Bali'ye teslim etmiştim.

Yine 31 aralık 1942 günü, müdürü bulunduğum Meset merkezine, Heyngel tipi çift motorlu son sistem bir kumandan uçağı, mecburî iniş yapmıştı. Bu uçağın Stalingrad savaşında 6 ncı Alman Ordusu Kumandanı Mareşal Won Paulus ile kurmaylarını Harkof'tan alıp Stalingrad'a bıraktıktan sonra, bize indiği anlaşılmıştı.

KARA SULARIMIZDA BİR RUS HARB GEMİSİ

Bu olaylardan daha ilgi çekici ve önemlisi, bir Sovyet harb gemisinin kıyılarımıza düşmesi ve millî tarihimizle ilgili bulunmasıdır. Kırk parça fotoğraf ile bazı vesikaları içine alan, henüz neşretmek fırsatını bulamadığım eserimden özetlediğim bu olay şudur:

18 aralık 1944 günü hava yağışlı, deniz dalgalı idi.

Karadeniz Sovyet filosuna mensup 1800 tonluk donamsız bir harb gemisinin, müdürlüğünü yaptığım Abana'nın Pötürge burnunda karaya düşmekte olduğunu görünce, gittik. İçinden 21 yaşlarında Radvay adındaki bir Rus denizcisi, elbiseleriyle yüzerek bitkin bir halde yanımıza geldi. Hava soğuktu. Yanım da olan jandarma kumandanı Hasan Ün salan, kendi paltosunu giydirmek için, kazazedeyi soydurdu. Bu sırada, kendisine hiçbir teklif yapılmaksızın, arkamızdaki jandarma erinin soyunarak, çıplak vücuduna elbisesini tekrar giydiğini

Rekor kıran Ordular

Bir gece, yine Türk ve Rus heyetleri bir masada toplanmış, konuşuyoruz. Kızılordu, Varşova'dan Berlin'e ilerlemiş, bunun şerefine içiyorlar. Kaptan Kravsov:

«— Tarih boyunca en kuvvetli ve süratli ordu, Rus ordusudur. Varşova'dan Berline kadar olan 700 kilometrelik mesafeyi bir haftada alan kahraman Kızılordumuz, dünyanın en büyük ordusudur. Müttefikleri, Kızılordu kurtarmıştır» **dedi.**

Kendisine şu cevabı verdim:

«— Evet... İkinci Dünya Savaşında Kızılordu için bu bir rekordur. Tebrik ederim. Fakat tarihi ve dünyayı sözlerine karıştırma. Çünkü Türk ordusu da bunun içine giriyor. 1877 ile 1914 Türk - Rus savaşlarında üstün Rus orduları, sınırlarımızdan Erzurum'a kadar olan 300 kilometrelik mesafeyi ancak dört senede katedebildiler. Ölçüsüz konuşma.»

Masada bulunan arkadaşları, kaptan Kravsov'a:

«— Çar ordulariyle Kızılorduları karıştırdığın için, Mister Peker'e venildin» **dediler.**

ve kuru çamaşırlarını da kazazedeye verdiğini görünce, Türk jandarmasının bu asîl davranışına, Rus genci ile beraber nasıl teşekkür edeceğimizi bilemedik. Sonra başgedikliyi gemiye gönderdim. Üsteğmen Kolida adındaki beli tabancalı deniz subayı ile Danilya Vasso adındaki assubayı getirdi. Perişandılar. Gerekli yardımı yaptıktan sonra, kaptanla Simyon Raşal adındaki mayın dökme gambotunu donatmak üzere, romorkörle Poti limanından Sivastopol'a götürürlerken, fırtınadan tel halatın koparak birbirini kaybettiklerini ve Sovyet filosunu arıyacağını, sekiz gündür aç ve susuz kaldıklarını söyledi. Adresini yazmaktan çekindi. Üçünü de motorla İneboluya gönderdim.

KURTARMA FİLOSUNUN NETİCESİZ TEŞEBBÜSÜ

18-19 aralık gecesi, gemi fırtınadan karaya bindirdi, jandarma kumandanım la geminin yanında iken, sabahleyin Biytiniyak Nizamojnik 22, Logki, Raski-

ni adlarındaki destroyer ve torpidolar geldiler. Biytiniyak Nizamojnik ile Log ki, savaş vaziyeti alıp küçükleri Raskini'yi ileri yürüttüler. Sanki Sivastopol limanına çıkıyorlarmış gibi, hepsi üniformalı ve kaputlu birer subay kumandasında 12 şer kişilik sandallarla üzerimize gelirlerken, gelmemelerini işaret ettim, bağırdım. Çünkü büyük dalgaların yuvarlak yüzünü Ruslar, çatlak kor kunç yüzünü biz gördüğümüzden, devrilerek batacaklarını anlatmak istedim. 8-30 zays dürbünümle baktım, 400 metre yaklaşan Biytiniyak Nizamojnik 22 nin güvertesinde toplanan amiral ve subaylar, maksadımı anlamadılar. İzinsiz çıkmalarına mâni olmak istediğimi sandılar. Dinlemediler. Yumruklarını sallamağa başladılar. Megafonla tehditler yağdırdılar, ne olur ne olmaz, toplarını üzerimize çevirdiler. Güvertedeki amiralleri megafonla sert emirler verdi.

İçi asker dolu sandallar, hızla ilerlemeğe başladı. Biz, iki tüfekli dört kişiyiz. Yardımcımız Karadeniz babanın hiç şakası yoktu. Hemen şamarı attı:

«— Girezva soli, isyo soli» diye kürekçileri coşturan ve en önde gelen kumanda filikası, üç metre yükselen bir dalganın önünde kapaklandı. İçindeki 12 kişi denize döküldüler. İkinci filika yan düştü; su doldu, zor kurtulduk. Feci durumu gören amiralleri, derhal megafonla diğerlerine geriye dön, emrini verdi. Dalgalar arasında çırpınanların sırtlarındaki kaputları, yüzmelerine engel oluyordu. Denize dökülenler, dalgaların sürüklemesi ve dördümüzün yardımı sayesinde karaya çıkabildiler. Üç tanesi boğulmak üzereyken, yanımıza gelen balıkçıların da yardımı ile denize girerek, bu üç denizciyi kurtardık. Perişan vaziyette karaya çıkardığımız yüzbaşı Tetrin, muhabere assubayı Yekiko ve Krodov'un ilk tedavilerini yaptıktan sonra, karaya düşmüş olan Simyon Raşal gambotunun kamarasına taşıdık. Bize yardım için sokulmak istiyen Raskini torpidosu batma tehlikesi geçirince, süratle geri açıldı.

HALKIMIZIN GÖSTERDİĞİ İBRET VERİCİ ŞEFKAT

Püsürge burnu, kayalık ve kapalı bir yerdi, gelen gören olmazdı. Hemen yanımdaki iki jandarmayı, yakın köylere koşturarak yardım istedim. Biz, kazazedelerle meşgul olurken, filonun güvertelerinde toplanan yüzlerce subayın ellerinden birşey gelmiyor, ancak denize dökülenlere gayret vermek için, tempo ile bağırıyorlar, bir kısmı da koro halinde cesaret verici marşlar söylüyorlardı.

Ne garip tecellidir ki, önce bize emrediyor diye hiçe saydıkları ve yumruk salladıkları beş Türk'ün cansiperâne yardımiyle arkadaşları kurtulmuştu. Sevinç içinde çırpınan filodakiler, artık bize sövmek değil, megafonlarla teşekkür ediyorlardı. Akşam fırtına arttığından, filo barınamadı. Arkadaşlarını bize bırakıp denize açılmak zorunda kaldılar, fakat sabaha kadar bizi projektörleriyle aydınlattılar.

Birinci Dünya Harbinde babalariyle savaştığım bu genç denizcilerle başbaşa kalmıştık. 45 derece yatık gemide bulduğumuz borusuz bir sobada yaktığımız yağlı paçavralarla ısındık, kurunduk. Hepsine çay içirdim, aspirinler yuttürdüm.

Sabah oldu, filo geldi. Altı kulaç, Yayla, Kurt köylerinin kadınları, muhtarlariyle sırtlarında yorgan, çarşaf, ellerinde süt ve yoğurt dolu bakraçlar, eşeklerinde yiyecek ve yakacak yüklü olarak, imdadımıza yetiştiler. Halbuki, köylerinde erkeklerinin mezarları olmıyan, gençleri askerde, yaşlıları gurbette çalışan bu kahraman kadınlarımız, savaş yıllarının feci açlığını çekiyorlar, çocuklarını emziremiyorlar, yakacak bir şişe gaz bulamıyorlardı. Bu itibarla, Çarlık Rusyasının yüzyıllardan beri yaptığı düşmanlığın etkisi altında küskün yaşayan halkımızın, eline düşen Rus denizcilerine karşı gösterdikleri şefkat, çok insanî ve ibret verici idi.

AÇ VE PERİŞAN UZMAN HEYETİ

300 metreye yaklaşan Sovyet filosu, bu canlı manzarayı güzelce seyrediyordu. Güzelce diyebilirim amma, Monterio anlaşmasının müddeti biterken, bu aylarda Boğazdan üs, doğudan toprak istemeleri doğru değildi.

Ertesi gün, yeni ekipler göndererek

Ikinci olarak gelen kurtarma ekibinden mühendis Yüzbaşı Varkof, Dr. Mançur, dalgıç subayı İvanoviç, yazının muharriri ile beraber ...

kazazedeleri aldılar. Filodan gönderilen Kafkaslı bir yüzbaşı, amiralin minnet ve teşekkürlerini bildirdi. Geminin durumunu tesbit için deniz üsteğmeni Aleksandr Rousak kumandasında sekiz kişilik uzman bir ekip geldi. Almanlar Ruslarda hiçbir şey bırakmamış olmalılar ki, gelenlerde, kaputlarından başka birşey yoktu. Bu işle vazifeli olarak yanıma gönderilen sahil muhafaza bölük kumandanı yüzbaşı Reşat Pilten, bu uzman heyetini, maiyetindeki askerin karavanasından ve çadırlarından idare etti. Sonra iaşeleri parasiyle sağlandı. 1945 yılbaşını böylece kutladık.

İngilizce ve Türkçe anlaşabildiğimiz için, amirallikları ikinci büyük kurtarma ekibini gönderirken, ingilizce bilen hücumbot filo kumandanı yüzbaşı İvan, dalgıç müfrezesi kumandanı mühendis üsteğmen Kuzinof (bu mühendis birinci dünya savaşında bizim İstinye tersanesinde beş yıl çalışmış...) elektrikçi, dalgıç gibi assubaylarla kırk küsur kişi idiler. Tercüman olarak da İstanbul Başkonsolosluğundan Bibikov adında sivil bir memur geldi, şahsî sahra telefonumu kamptan İnebolu santralına bağlıyarak, Kastamonu ve Ankara ile haberleşmeyi sağladım. (İnebolu kaymakamı Nasuhi Karaosmanoğlu'nun bu işteki yardım ve gayretini kıvançla anarım. Ruhu şâd olsun.)

Büyük ekibin de peyderpey karaya çıkması, kazalı belâlı oldu. Karadeniz hem güçlü, hem de suçlu idi. Çünkü Ruslar, limanlarda, tersanelerde çalışmaya alışmışlar. Dalgalı sert denizlerde yapamıyorlardı. Üstelik, Almanlar her şeylerini almışlar, bu yüzden sıkıntıdan ve hastalıktan kurtulamıyorlardı.

Bu durum üzerine, kampa doktor istedim. Sivastopol'dan yedek üsteğmen Mamcuk Peter Prokofeviç gelinceye kadar ve hattâ geldikten sonra da hasta ve yaralılarını o sırada İnebolu hükûmet ve hastahane tabibi (halen İstanbul sağlık müdürü) Zeki Bilgin'e tedavi ettirdim.

RUS DENİZCİLERİ İLE ÜÇ AY

Kampımızın sağlığı, Zeki Bilginin kontrolünde idi. Yüzbaşı Reşat Pilten'in sağladığı portatif çaldırlarda, yarım metre kar altında, Rus heyetiyle üç ay koyun koyuna yatmak zorunda kaldım. Bu genç subaylar terbiyeli ve asker kişilerdi. 1917 de İranda babalariyle savaş-

ANTİKA ÇADIR

Rus heyeti ile Ocak ayında portatif çadır içindeyiz. Yüzbaşı Reşat Pilten İnebolu Kaymakamlığından getirttiği iki mahrûtî çadırı askerlerine kurdurdu. Bu çadırlar, karayollarında kul lanılmış etekleri, ipleri çürümüş köhne çadırlardı. Bunların içinde insan yatamaz, ancak odun, kömür gibi şeyler konabilirdi. Rus lara karşı utanmıştık ama ne çare ki bir kere kurulmuş ve görülmüştü. Eğlence mevzuu olduğundan içlerine odun koymuştuk.

1 Ocak gecesi, her zamanki gibi topluca konuşurken, Rusların en yaşlısı olan dalgıç Üsteğmen İvanoviç Kuzinof, arkadaşlarına Rusça birşeyler söyledikten sonra hep beraber gülüştüler ve birer votka daha yuvarladılar. Rus tercüman Bibikov, İvanaovic'in söylediklerini bize tercüme etti:

«— Mister Peker'e, İnebolu'dan gönderilen çadırlar, 57 yaşında olduğuma göre, benden ihtiyardır zannederim. 1877'de Grandük Nikola'nın İstanbulda gördüğü Türk genarallerinin çadırları, yâni antika çadırlar..»

Bu kaba sakadaki derin mânaya üç Türk arkadaş çok üzüldük. Onur zedeleyici bu sinsi harekete karşı yine öylece karşılık vermek gerekirdi. Hemen parmak işaretiyle söz istedim ve soğukkanlılıkla Ruslardan daha neşeli bir kahkaha atıp, hepsinin hayret ve dik katlerini kendime çektikten sonra, söyleneni anlamamış görünerek:

«— Bravo... İvanoviç yoldaş doğru söylüyor. Bu çadırlar çok eski ve antikadır. Böyle tarihî çadırları müzeye kaldırmalıdır, yanlış göndermişler» dedim.

Bana çadırların eskiliği ve antikalığını kabul ettirdiklerinden doğan bir sevinç ve gurur'la tekrar gülüştüler ve alkışladılar.

«— Fakat ne kadar eski olursa, o kadar kıymetli antika olur. Değil mi?» dedim. Hepsi birden:

«— Çok doğru söylüyorsun» dediler .

«— O halde bu çadırların tarihini dalgıç arkadaşım yanlış söylemiştir. Onu da ben doğrultayım: İvanoviç yoldaş 57 yaşında imiş; o bilmez; belki babası veya dedesi bilir. 1854'te Sivastopol'daki Türk ordusu çadırlarındandır. Eğer daha eski bir antika olduğunu iddia ederse, yine doğrudur. 1711'de Prut'ta Çar Petro'nun ağlayarak Çariçe Katerina'yı yalvarmağa gönderdiği Türk Generali Baltacı Mehmedin çadırı olması mümkündür» dedim.

Tercüman Bibikov, tercüme edince hepsi bozuldular, utandılar. Rusça birbirlerine birşeyler söylediler ve konuşmaya sebep olan kart mühendise çıkıştılar.

Biz, acı acı kahkahalarla gülüyorduk. Yine Ruslara sordum:

«— Nasıl çok eski ve antika değil mi?»

Bibikov cevap verdi:

«— Rica ederim mister Peker, bizi çok utandırdınız. Hepsinin adına özür dilerim» dedi. Ben de:

«— Hepsine söyle, bunlar genç Sovyet çocuklarıdır, eski rejim olaylarını düşünmemelidirler. İvanoviç yoldaş Çarlıktan, ben de Osmanlılıktan artakalmışız. Biz düşünür konuşursak, yeridir» dedim.

Bundan sonra konuşurken bana ve arkadaşlarıma daha saygılı davrandılar.

★★★★★★★★★★★ ★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

mış, 1944 te de oğullariyle kucaklaşmış ve onlarla birlikte kızartmalı ayı eti çorbası içerek arkadaşlık yapmıştık.

Tekel İdaresinden rakı, votka, sigalarını, Abana muhtarı Abdullah Şen'in mutemetliğiyle gıda maddelerini sağladım. Tertiplediğim sürek avlarında vurulan yaban domuzu ve ayı etleriyle Rusların sofraları şenlendi. Hükûmetimiz herhangi bir yabancı askere yapacağından daha dikkatli davrandı. 22 şubat 1945 te Kızılordu bayramlarını kutladılar. Ömründe içki ve sigara içmemiş bir insan olarak, ziyafetlerine katıldım. Oniara bol bol armonik çalarak, bilenlerine şarkılar söylettim, birkaç defa kampa onları teftişe gelen Rus ataşenevali deniz Albayı Mihaylov ve filo kumandanları mükerreren Atatürk ve Lenin dostluğunu ileri sürerek, iyi dostluktan bahsettiler. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine minnet ve teşekkürlerini yazı ve sözle bildirdiler.

Simyon Raşeli yüzdürmek için, üç bin tonluk Toros romorkörü ile 22 Biytiniyak destroyeri çelik tel halatlarla kaç defa çektilerse de telleri koptu. Saç dubalar, dalgıçlar, su balonları ve saire ile geceli gündüzlü üç ay çalıştıkları halde, gemiyi yerinden oynatamadılar. Geminin güvertesinde beheri yüz elli kiloluk 22 varil benzin, bir gece yarısı infilâk etti; böylece kurtarmak ihtimali kalmayınca, lomboz kapaklarına kadar söktüler, gövdesini bırakıp; 28 mart 1945 te Sivastopol'a döndüler.

Rus heyeti, üç aylık ikamet yevmiyesi almak üzere bordolarına beni de dahil etmişlerse de teşekkür ederek, reddettim.

Teklifin sahibi Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarından ikisi

Dr. Rıza Nur

Hacı Şükrü

Muhittin Baha

5 Ağustos 1921 den 26 Ağustos 1922 ye kadar 386 Gün içinde:

Başkumandan Mustafa Kemal

YAZAN: CEMAL KUTAY

GİZLİ CELSE İSTİYENLER

Sene: 1921... Ay: 4 Ağustos... Gün: Perşembe... Birinci Büyük Millet Meclisi altmış birinci içtimaının ikinci toplantısını yapıyor, reislik makamında İstanbul mebusu Dr. Adnan Bey **(rahmetli fikir ve kalem üstadı Prof. Abdülhak Adnan Adıvar)** bulunuyor.

Reis, celseyi açıyor ve diyor ki:

«— **Arkadaşlardan on beş zatın imzasıyla pek mühim ve müstacel bir mevzuu müzakere için, şimdi hafi** (yâni gizli) **bir celse talep ve teklif ediliyor.**»

Umumî Heyetten **(muvafık..)** sesleri yükseliyor. Birçokları, mevzuu bilmekte, fakat onbeş takrir sahibinin «**gizli celsede metin olarak neyi getireceklerini**» bilememektedirler. Dinleyiciler salonu boşaltıyor, gizli celse başlıyor...

Mevzu şudur: İkinci İnönü Savaşı olmuş, düşman durdurulmuştur.. Fakat, Yunan ordusunun büyük bir taarruza hazırlandığı da bilinmektedir. Avrupanın çeşitli yerlerindeki haber alma servislerimiz, Ankaraya, 5 eylül 1921 de, Yunan Kralının Ankara'da, **Bizans tacı**'nı giymeye hazırlandığını, İzmir metropoliti Hristommos'un, Meletios'dan Fener Patrikhanesindeki açılmayan kapının anahtarını ve son Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes'in miğferini alarak, Ayasofya'da takdisten sonra, Krala takdim ettiğini bildiriyordu. İzmir, Mudanya, Ayvalık istikametlerinden Eskişehir önlerindeki Yunan ordusuna, devamlı sevkiyat başlamıştı. Yunan kurmayı, Türk kaynaklarının hazırlıklarından haber almaması için, ciddî tedbirler almıştı. Ankara'da, saklanılmıyan endişeler belirmişti.

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Âkif'in,

BÜLBÜL'ü bu günlerin ilhamı idi ve gerek Meclis, gerek Ordu, hattâ hâdiselerin kendisince malûm olmamasına rağmen, Türklüğe hâs ön-sezi duyguları içinde halk, **bir şeyler** bekliyordu...

Millet Meclisinin gizli celsesini istiyenler, bu beklenen şeye dair cesur bir teklifin sahibi idiler: Onlar, kendi salâhiyetleri üzerine titriyen bu dünyada eşi görülmemiş **halk hâkimiyeti** meclisinin bütün yetkilerini, kayıtsız şartsız **BİR ADAMA** vermek teklifini getiriyorlardı Meclise... Tekdir, tenkid, hattâ terzile varabilecek hücumlara göğüslerini germe bahasına... Önce, **gizli celse**'de görüşlerini ve fikirlerini anlatacaklar, sonra **açık celse**'de dâvalarını, tarihin ve milletin önüne getireceklerdi.

Teklifin sahibi, **DOKUZ KİŞİ** idiler Başlarında Sinop mebusu Dr. Rıza Nur vardı. Ondan sonraki sekiz kişi de şunlardı: Ankara mebusu Şemsettin Efendi, Ankara mebusu Hilmi Bey, Yozgat mebusu Ahmet Bey, Bursa mebusu Muhittin Baha Bey, Biga mebusu Ham di Bey, Diyarbakır mebusu Hacı Şükrü Bey, Eskişehir mebusu Hüsrev Sami Bey, Trabzon mebusu Hamdi Bey.

Reis Adnan Beyin «gizli celse» teklifini reye koyup, kabul edilmesinden sonra, Birinci Büyük Millet Meclisinin bugün «müze» olan o küçük salonu, dinleyicilerden boşaltıldı, gizli celse öğleden sonra üçte başladı, sekiz buçuğa kadar devam etti, ikide bir **ârıza** yapan elektrik, yine sönmüş, sekiz lâmbanın sarımtrak ışığı altında sesler, fikirler, düşünceler çatışmış, **gizli celse** nin ertesi, 5 Ağustos 1337 **(1921)** cuma günü devamı kararlaşmıştı. Sabah saat dokuzda, Meclis yine toplanmış, saat onbire kadar birinci, saat onbirden öğleden sonra ikiye kadar ikinci celse sürmüş ve böyle uzun gizlilik, Birinci Meclisin teşrîî hayatında görülmemişti. Başkanlık makamını bırakamıyan Dr. Adnan Bey, öğleden sonra ikiyi yirmi geçe celseye son verirken, ancak kırk dakikalık bir yemek arasının verileceğini, öğleden sonra saat üçte **altmış ikinci içtimaı**'nı yapacak Büyük Meclisin, vardığı tarihî kararı, millet ve dünya önüne çıkaracağını bildirdi.

ÇARPIŞAN MELEKLER

Sakarya öyle bir hâl almıştı ki, Meclisteki asker mebuslarla beraber, eli silâh tutanlar cepheye koşmuşlardı. Gidenler arasında, Bolu mebusu, Millî Müdafaa Encümeni Reisi Kolordu Kumandanlarından Yusuf İzzet Paşa da vardı.

Dönüşünde, 17 Eylül 1921 cumartesi günü, Meclisin yetmiş yedinci içtimaında gördüklerini anlatırken, söyle dedi:

«— Bén, hemen on senedenberi, küçük kıt'a kumandanlığından, büyük kıt'a kumandanlığına kadar muharebelere iştirak etmiş bir asker arkadaşınızım. Sizlere, samimiyet ve kat'iyetle söylüyorum: Bu muharebede bize ilâhî bir yardım vardır. İmanı olan zabitler şu kanaatte bulunuyordu ki, bizim safların arasında mutlaka melekler çarpışıyor. Efendiler!.. Bu fedakârlığın mümasili görülmemiş bir âbide-i şehamet halini alması için elbette ki lûtf-i ilâhî şarttı. İtimad ediniz ki zaferimizin sebeb-i hakikîsi bu hiss-i ulvîdir.»

BİR ADAM MİLLET MECLİSİNİN REY BİRLİĞİ İLE, MİLLETİNİN KADERİNİ ELİNE ALIYOR

Açık celse, saat öğleden sonra üçte açıldı ve reis Adnan Bey, söz aldı. Bundan sonra okuyacağımız satırlar, «**Birinci Büyük Millet Meclisine ait zabıt ceridesinin on ikinci cildinin 17 nci sahifesinden** AYNEN iktibas edilmiştir. Çünkü böyle bir tasrih yapılmadan, bugün bazı ölmüş kişilerin mübarek hâtıralarına sürülmek istenen hased ve kin tasallutlarının hafızalarda bıraktığı iftira izlerini başka türlü silebilmek, ne yazık ki mümkün olamıyacaktır. Şimdi, zabıtları takip edelim:

Reis — Celseyi açıyorum. Sabık zabıt okunacak (okundu) **söz isteyen var mı?** (Hayır sadaları) . **Sabık zabıt kabul edilmiştir.**

Efendim... Sinop mebusu Dr. Rıza Nur Beyle sekiz arkadaşının bir kanun teklifleri vardır. Okunuyor efendim.

GERÇEĞİN KENDİSİ **Birçoklarının sandığı gibi, bu klişe, bir hayâl değildir: Sakarya'da, en buhranlı bir geceyarısı, yapılmış büyük bir hatâyı düzeltmek üzere, at üstünde en ileri safa koşarken, attan düşmüş, bel kemiği kırılmıştı. İşte o zaman, Yunan Kralını kastederek: «— Kosti... Burası sana ve orduna mezar olacak...» demişti. 26 Ağustos 1922 yi hazırlamak için de, 1921 - 1922 kışını düşman safları önünde, çok zaman, arkasında sadece yaverleri adım adım dolaşarak geçirdi. İşte, böyle bir emek gününün sonunda karlar altında dinlenme ...**

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Riyaset-i Celilesine

Âtideki teklif-i kanunînin müstacelen müzakeresini ve tâyini esamî ile reye vaz'ını teklif eyleriz.

SİNOP: Dr. Rıza Nur, ANKARA: Şemsettin, ANKARA: Hilmi, YOZGAT: Ahmet, BURSA: Muhittin Baha, BİGA: Hamdi, DİYARBEKİR: Hacı Şükrü, ESKİŞEHİR: Hüsrev Sami, TRABZON: Hamdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşaya Başkumandanlık tevcihi hakkında kanun

Madde: 1 — **Millet ve memleketin mukadderatına bilfiil vazıülyed yegâne kuvvet-i âliye olan ve âzasından herbirinin kanun-u esasî ve teşkilât-ı esasîye kanunuyla hukuk ve masuniyeti teşriyyesi tabiatıyla mahfuz ve şahsiyet-i mâneviyesi Başkumandanlığı haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi, kuyud-u âtiye ile başkumandanlık vazife-i fiiliyesine kendi reisi Mustafa Kemal Paşayı memur eylemiştir.**

Madde: 2 — **Başkumandan, Ordunun maddî ve mânevî kuvvetini âzamî surette tezyid ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsîn hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna müteallik selâhiyetini Meclis namına fiilen istimale mezundur.**

Madde: 3 — **Müşarünileyhe bâlâdaki mevad ile mevdu sıfat ve selâhiyet üç ay müddetle muteberdir. Meclis, lüzum gördüğü takdirde bu müddetin inkızasından evvel dahi bu sıfat ve selâhiyeti ref'edebilir.**

Madde: 4 — **İşbu kanun, neşri tarihinden itibaren mer'iyül icradır.**

Madde: 5 — **İşbu kanunun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur.**

Şeref Bey (Edirne) — Vatanın istihlâsı ve milletin istiklâlini istihdaf e-

den bu kanunun bilâ münakaşa kabulünü arkadaşlardan rica ederim. (Alkışlar)

Reis — **Kanunun bilâ münakaşa ve müzakere kabulünü arzu buyuranlar, lütfen ellerini kaldırsınlar** (kabul sadaları). **Kabul edilmiştir. Tâyini esamî ile reyinize vaz'edilecektir. Lütfen reylerinizi veriniz.** (Reyler toplanır ve reis neticeyi tebliğ eder):

«— Efendim... Başkumandanlığın reis Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tevcihine dair kanuna 184 zat rey vermiş ve kanun ittifakla kabul edilmiştir.» **(Şiddetli alkışlar.)**

Böylelikle BİR ADAM, Millet Meclisinin sahib olduğu bütün selâhiyetleri nefsinde topluyordu: Vereceği emirler KANUN'du. On Beşinci Lui «— Kanun Benim...» demiş, olamamıştı. Türkiye'de ise, fert ve zümre istibdadını yıkmak için kopmuş bir ihtilâli nefsinde temsil eden, icra ve teşri kudretini haiz, bütün yetkileri nefsinde toplamış bir Mebuslar Meclisi, kendi arzu ve kararıyle, bütün selâhiyetlerini BİR ADAM'a bırakıyordu. Bu görünürdeki tezadın içyüzü neydi? O Meclis ki, kendisinden selâhiyet almadan yedi liralık bir yazı takımı aldığı için, bir vekili devirmiş, bir tebrik telgrafına verilen cevabın şeklinden kopan münakaşa sonunda, bir reisini istifa zorunda bırakmıştı. Selâhiyet ve vazifesinde böylesine hassas bir Meclisi, böylesine karara sevkedebilmiş olaylar nelerdi?

ÇETİN ÜÇ GİZLİ CELSE :

Kanunun kabulü tarihi olan 5 Ağustos 1921 cuma gününün sabahında ve bir önceki perşembe günü sabah ve öğleden sonra yapılan ÜÇ gizli celse fırtınalı, münakaşalı, sert ve zaman zaman mebusların birbirlerinin üzerine yürümesine varan elektrikli hava içinde geçmişti...

İlk sözü, böyle bir kanun teklifini getireceğini söyliyen Dr. Rıza Nur Bey almıştı. Eğer, millî varlık en selâhiyetli tek elde, belirli şartlar ve belirli gayeler içinde toplanmamış olursa, vatanın son ümidini de kaybedeceğini öylesine heyecanlı ve inandırıcı anlatmıştı ki, bir gün Mustafa Kemal'e: «— **Paşa Hazretleri... Meclis-i âli önünde tavrı hareketinizi dahi ayarlamıya mecbursunuz...**» diyen Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey bile, söz almış ve bu mucib sebepler önünde başka bir çare düşünülemiyeceğini söylemişti. Eğer Yunan taarruzu Mustafa Kemal'in harb tarihine o eşsiz ve daha sonra Alman askerlik stratejisi üstadı Ludendorff'a «**Der Totale Krig = Topyekûn harb**» prensibi ve hayranlık veren neticesi, Türk zaferinin temeli olan «— **Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır ve bu satıh bütün vatanın kendisidir.**» ölüm - kalım kararını karşısında bulmasaydı, Fatih'in devirdiği Bizans, belki yeniden ihyânın yüzlerce yıllık rüyasına kavuşacaktı.

Fakat, Birinci Millet Meclisinin elinden, millî hâkimiyete ait bir hakkı alabilmek, bu mucib sebeplere rağmen, çetin üç gizli celse sonunda, mümkün olabilmişti.

Mustafa Kemal, bu «gizli celseler» de bulunmadı... Ne şahsı ile, ne fikirleri ile Meclisin üzerinde gerçekten müessir olmak istememişti. Fakat netice için, yani Türk Milletinin varlığı için şart olarak gördüğü bu yetkileri elinde toplamanın inancı içinde, Meclisin selîm hissine ve vatanseverliğine güveniyordu. Gizli celselerde **prensip kararı**'na varıldıktan sonra, açık celseye geçilince, Meclise geldi, fakat riyaset makamına çıkmadı, Vekiller Heyetine ayrılan kısımda oturdu.

EFENDİLER!.. DÜŞMANLARI İNAYET-İ SÜPHANİYE İLE MAĞLÛP EDECEĞİZ !...

Şimdi yine zabıtları takip edelim:

Mustafa Kemal Paşa — (Umum Meclisin alkışları arasında kürsüye geldiler) — **Muhterem Arkadaşlar!.. Meclis-i âlinin şahsiyet-i mâneviyesinde mütecelli ve mündemiç olan Başkumandanlık vazifesini fiilen ifa etmek üzere ben denizi memur etmiş olduğunuzdan dolayı arz-ı teşekkür ederim.** (Allah muvaffakıyet versin sadaları, şiddetli alkışlar) **Bu tevcih heyeti celilenizin hak kımdaki itimat ve emniyetinin bâriz bir delili olduğundan dolayı, benim için pek kıymetli bir taltiftir ve bu mükâfatın**

hayatımın en kıymetli mükâfatı olacağını arzederim. (Allah muvaffak etsin sadaları). **Binaenaeyh bu teveccühe kesb-i liyakat etmek için bütün mevcudiyetimi âmâliniz dairesinde sarfetmekten bir dakika içtinab etmiyeceğimi ve bunda tereddüt etmiyeceğimi telâkki ve kabul buyurmanızı rica ederim.** (Şiddetli alkışlar, Allah muvaffak etsin sadaları).

Efendiler!.. Zavallı milletimizi esir etmek istiyen düşmanları inayet-i süphaniye ile behemehal mağlûp edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. (şiddetli alkışlar). **Bu dakikada bu itminan-ı tâmmı heyeti celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim.** (Şiddetli alkışlar). **Bu itminanımın fiiliyata münkalib olması için yegâne arz-ı ihtiyaç ve iftikâr, heyet-i celilenizin beni siyanet ve milletimizin bana daima muavenet etmesidir. Gerek heyet-i celilenizden ve gerek büyük ve şefkatli milletimden daima büyük bir şefkat ve siyanete mazhar olacağıma dair olan emniyetim büyüktür. Binaenaleyh heyet-i celilenizden aldığım feyiz ile bu dakikadan itibaren Başkumandanlık vazife-i fiiliyesine başlıyorum.** (Şiddetli alkışlar, Allah zafer versin sadaları, Allah muvaffakıyet ihsan buyursun, dua sesleri).

386 GÜN İÇİNDE MUSTAFA KEMAL

Böylece, Millet Meclisinin selâhiyetlerini elinde toplıyan Başkumandan Mustafa Kemal'e, birinci üç ayın sonunda yetkileri üç ay daha uzatıldı: Sakarya zaferi, bu kanunun yarattığı mutlu netice oldu...

GAZİ ve MÜŞİR unvanını, bu zaferle aldı: Sakarya'dan sonra, kesin zafer için hazırlık uzayınca, sabırsızlıklar belirdi. Fakat O, kendisine verilen selâhiyetin son gününün geldiğini hatırlatan konuşmasında şöyle dedi:

«— Orduyu başsız ve kumandansız bırakamazdım, bırakmadım ve bırakmıyacağım!..»

Meclis, zafere olan hasret ve itimadını bir daha izhar ediyor ve Mustafa Kemal'e Başkumandanlık Kanunu ile verdiği hakları ve selâhiyetleri MÜDDETSİZ olarak uzatıyordu.

Başkumandan Mustafa Kemal... Sakarya'yı kazanıncaya kadar, hiçbir resmî rütbesi yok tu. Çok zaman, bu kıyafetle cephelerde, Mecliste, umumî hayatta idi: Sakarya'dan sonra, Millet Meclisi O'na; MÜŞİR (Mareşal) rütbesiyle, GAZİ unvanını verdi.

Bu müddet, ilk verilişinden 386 gün sonra (5 Ağustos 1921 cuma - 26 Ağustos 1922 cuma), dünya yüzünde son müstakil Türk devletinin var olacağını dünyaya kabul ve tasdik ettiren muhteşem bir zaferle tetviç edildi, süslendi, bezendi.

1922 yılı 26 Ağustosu üzerinden 43 yıl geçmiştir. Şehitlerin hâtıralarına, gazilerin fâni hayata vedaları katıldı. Bugünkü nesil, yıldönümlerinde olup bitenleri anabilmenin ruhî ihtiyacı veya vefâ duygusuna sahip mi?

Günün birinde benzer bir Başkumandan veya benzer bir Meclise sahip olabilmek için bu sual, boynu bükük, cevap bekliyor...

Saraylardan dışarı çıkmamış cedlerden sonra

TANZİMAT PADİŞAHININ İLK YURT İÇİ SEYAHATİ

YAZAN : CEMAL KUTAY

Şahsî mizacı olarak, hiç de savaşçı olmıyan Sultan Abdülmecid devrinde, «Kırım Muharebesi» oldu ve Osmanlı Türkleri, altıyüz yıllık varlıklarında, ilk ve son olarak, Batılı iki büyük devletin: İngiltere ve Fransa'nın da beraber bulunduğu bir cephede Ruslarla harbettiler.

Klişemiz, Sultan Abdülmecid'i, ordu erkânı arasında gösteriyor.

BİR HASRET VE SONRASI :

Üçüncü Sultan Selim, daha veliaht ve Şimşirlik'te yarı hapis hayatı yaşarken, **İlhamî** takma adıyla şiirlerinde: «— **Bana tâc ve taht nasib olursa, biricik gayem, halka hizmettir.**» diyordu. Bu duyuş, öylesine samimî idi ki, Nizam-ı Cedîd'in muhterem kurucusu, gayesi uğruna önce tahtını, sonra canını verdi.

Üçüncü Selim'in veliahtlık devri, Onaltıncı Lui'nin de veliahtlık devresine rastlar. Fransa o tarihte, Ansiklopedistlerin devamlı fikir ve ruh hazırlığı içinde, **Büyük İhtilâl**'in eşiğinde idi. Nitekim Üçüncü Selim'in tahta çıkış yılı olan 1789, iki BÜYÜK hâdiseye rastlar: Fransız Halk Ayaklanmasının başlaması ve Amerika'da, **YENİ DÜNYA**'nın fiilen sahneye girişi olan Jorj Vaşington'un Devlet Başkanlığı...

1789 Fransız İhtilâli ile dünyada Monarşiler, derin ve köklü sarsıntılar geçirirken, bizim imparatorluğumuz, cihanın şu yeni düzene girmesinden nasibini, ancak tam yarım asır, yânî elli sene sonra aldı: Tanzimat'ın ilânı tarihi 1839 dur ve bu hareketin başında Sultan Abdülmecid'in bulunması, memleket için şans ve saadet olmuştur.

Sultan İkinci Mahmut, şehzadeliğinin son yıllarını, tahtından indirilmiş ve Şimşirliğe kapatılmış muhterem amcası Üçüncü Selim'in irşad ve telkinleri altında geçirmiş, ülkenin kurtuluşunun ancak, bu ruh ve sistem değişmesiyle mümkün olabileceğine inanmıştı. Tahta geçince, amcasının yarıda bıraktıklarına devam etti ve oğlunu bir **Avrupalı Prens** gibi yetiştirdi: Mustafa Reşid Paşanın, on dokuz yaşındaki genç Padişaha, batılaşmanın ilk ciddî adımını teklif ettiği zaman, başının omuzları üzerinde kalabilmesi, bu hazırlanışla mümkün olmuştur ve Sultan Mecid, hayatının sonuna kadar, **Tanzimat Padişahlığı**'na lâyık kalabilmek için hiçbir cesur hareketten kaçınmamıştır.

Üçüncü Selim, bir şiirinde, şöyle feryâd ediyordu:

«— **Yarabbi... Sen ki, insanlar ara-**

sında diğer insanları idare edebilme hakkını ve selâhiyetini herkese vermezsin. Bu tahsis ediş, büyük bir lûtuf, aynı zamanda büyük bir vedia ve vecibedir. Bana bir gün taht nasib olursa, beni, idare edeceğim memleket ve halkla başbaşa, karşı karşıya gelebilmenin imkânlarından mahrum etme. Çünkü bu cehalet başka bilgisizliğe benzemez. Ben sana yarın âhiret gününde hesap vereceğim, arkamdan tarih, çalışmalarım için hüküm verecek. Bilmediğim bir toprak, tanımadığım insanlar için hayırlıyı ve iyiyi yapabilmem, sadece talih oyunudur. Halbuki sen, aklın ve ilmin hâkimiyetini telkin ve emrediyorsun.»

Üçüncü Selim'in hasreti, ancak elli yıl sonra, kendisinden iki nesil sonraki Osmanlı Padişahı için mümkün olabildi.

TANZİMATTAN BEŞ YIL SONRA ...

Sene 1844 tür: Tanzimat beş yaşındadır ve memleket, eski-yeni mücadelesinin hâd safhaları içindedir.

Genç padişah, beş senedir tatbik edilen Tanzimat hükümleri ve mevzuatı üzerinde, halkın ne düşündüğünü öğrenmenin merakı içindedir: TANZİMAT adı verilen bu tedbirlerle memlekette can, mal, seyahat ve iş emniyeti teminat altına alınmak istenmiş, keyfî kararlar, sürgünler, idamlar, mallara elkoymalar, haraç almalar kaldırılmıştır. Vergi ve askerlik gibi halkı en yakından alâkadar eden temel konular üzerinde belirli hükümler vazedilmiştir. Bu tedbirler imtiyazlı olan bir sınıf üst zümreyi huzursuz etmiş, hattâ yer yer karşı hareketler belirmiş, öyle ki Reşit Paşanın bir müddet uzaklaştırılmasına mecburiyet hasıl olmuş, sonra . , azimli ve ciddî kararlarla Tanzimat hükümleri, Reşit, Âli, Fuat Paşalar üçgeninin dirayetli ellerinde çetin neticesine doğru yürümüştür: Padişah Abdülmecid, İstanbul'dan ayrılarak en yakın büyük merkezleri dolaşmak ve **tebeai şâhâncsi** ile karşı karşıya gelmek arzu ve kararındadır.

Muhafazakâr muhitler, genç padişahın bu hareketini de yadırgamışlardır: Çünkü hemen hemen Dördüncü Murad'dan beri, padişahların İstanbul'dan ayrılmaları geleneği terkedilmiş, hattâ şehir içinde dolaşmaları bile bir «hâdise» olmuştur. Dördüncü Mustafa, saltanatı içinde tek bir defa kılınç kuşanma merasimi için sarayından çıkmış tı. Bab-ı âli'nin hareketlerinde hür kalması için tercih ettiği bu **saltanat sürmek, fakat icray-ı hükûmet etmemek**

* *

Sultan Mecid, o zamanki adiyle Kal'a-ı Sultaniyye olan Çanakkale'de, istihkâmları ve diğer müdafaa hazırlıklarını gözden geçirip Ege denizine çıkarak, bugün Yunanlıların elinde olma fâciasına tahammül ettiğimiz gafletimizin acı bedeli Oniki Ada'yı ziyareti sırasında, Hocadan çok Papaza rastlamıştı. Osmanlı İmparatorluğunda dünyanın hiçbir hükümran devletinde rastlanmamış din hürriyeti vardı ve Padişah bunu çok tabiî görmekle beraber, maiyet-i seniyyesinde — klişesini bu fıkra içinde gördüğümüz — meşhur Çengeloğlu Tahir Paşaya sordu:

«— Paşa... Buralarda ne kadar çok papaz var. Hoca

Hoca Efendiler Nerelerdedir?

Efendilerimiz nerededer? Pek rastlanmıyor...»

Böyle bir suali beklemeyen Çengeloğlu, birden şaşırdı, şu cevabı verdi:

«— Camilerde ömr-ü devlet-i şâhâneleri ile duahân olsalar gerektir.»

Zeki padişah tebessüm etti:

« —Biraz da cami haricinde bu duâlarının neticelerini merak etseler...»

***

Ortodoksluk, dini Moskova emperyalizmine âlet edebilmenin karanlık yolu

içinde olduğunu Padişah bile hissedebilmiş, ama idrâk başka, bu idrâkin istediği tedbir başka şeyler...

Kapağımızdaki Klişe

SULTAN ABDÜLMECİT

Babası İkinci Sultan Mahmut, annesi Bezmiâlem Valde Sultandır. 25 Nisan 1823'te doğdu. 1 Temmuz 1839'da padişah oldu. 25 Haziran 1861'de, otuz sekiz yaşının içinde veremden öldü. Bilinen zevcelerinin sayısı 21, çocuklarının sayısı 37'dir. Bunlar arasında Beşinci Sultan Murad, İkinci Sultan Abdülhamid, Beşinci Sultan Mehmet Reşat, Altıncı Sultan Mehmet Vahidüddin gibi dördü, sırasiyle, son dört Osmanlı Padişahı olarak saltanat sürmüşlerdir.

Babası Sultan İkinci Mahmud, kendisinin bir garbli prens gibi yetişmesi için elinden geleni yapmıştır. Cidden açık fikirli, samimî, bilhassa merhametli idi. Ölüm cezası vermekten daima uzak kaldı. Kendisini tahttan indirmek ve hattâ öldürmek kararında olan Kuleli Vak'ası sucularının ölüm cezasını affetmiş: «— Ben, hayatıma kastedenleri bile ölüme lâyık göremem. Ölüm ve hayat, ancak Cenab-ı Hakkın irade ve ihsanı mevzuudur» demişti.

Saltanatının ilk sekiz yılı çok başarılı geçmiş, daha sonra içki ve kadın iptilâsı kendisini harab etmiştir. Saltanatının son yıllarında israf almış yürümüş ve bir taraftan sayısı yirmiyi geçen kızlarının, diğer taraftan zevcelerinin israfı, İmparatorluğun yüksek sınıfına sarı hastalık halinde tecelli edince, hassas padişah dertlenmiş, aldığı tedbirler kâr etmeyince zecrî çârelere başvuramamış: «— Bu hâl beni öldürecek» demişti.

Fransızcası, tercüme yapacak kadar kuvvetli, musikiye âşina, güzel sanatlar sevgisi geniştî. Maarif mevzûlarına gereken ehemmiyeti vermiştir. İlk Darülfünûn, devrinde açılmıştır. Reşid, Ali, Fuat Paşaları hareketlerinde çok zaman serbest bırakmış ve Tanzimat hükümlerinin yerine getirilmesinde onlara destek olmuştur.

Sıhhati elverse ve ilk saltanat yıllarının enerjisini muhafaza edebilmiş olsaydı, daha uzun sürmesi muhtemel hayatının normal had dî içinde Tanzimatın, tam bir batılılaşma istikameti alması mümkün ve bu da elbette ki, İmparatorluğumuzun mukadderatı üzerinde kurtarıcı neticeler yaratabilirdi.

yolunun tıkanmasından korkanlar, Abdülmecidi seyahatinden vazgeçirtmek için çok çalışmışlar, fakat muvaffak olamamışlardı. Nihayet yolculuğun istikameti ve tarihi tesbit edilmiştir: Deniz yoluyla 25 haziran 1844 cuma günü, İzmit'e gidilecek, oradan Mudanya'ya çıkılacak, Bursa'da, başta Sultan Osman'ın kabri olarak padişah cedlerinin merkadlerini ziyaret edecek, oradan yine Mudanyaya gelinecek, Çanakkale boğazı çıkılacak, Akdeniz adaları dolaşılacaktı.

«PADİŞAH DA BİR İNSANMIŞ!..»

Bu seyahat, yabancı çevrelerde de büyük alâka uyandırmıştı.

Memleketimizde bulunduğu müddetçe, gösterdiği siyasî faaliyetle dikkati çeken ve kendisine büyük bir nüfuz temin eden İngiltere Büyükelçisi Lord Stratford Redcliffe, karısına yazdığı bir mektupta şöyle demektedir:

«— **Sadece Osmanlı ekâbiri değil, payitahttaki ecnebî sefirler ve şahsiyetler de, padişahın yapacağı memleket dahili seyahatin dedikodusunu yapıyorlar. Muhafazakâr Müslümanlar için, Padişahın her tarafta gözükmesi ve dolaşması, çok arzulanan bir şey değildir. Onun daima bir esrar perdesine bürünmüş olmasında, nüfuzunun devamı için zaruret vardır. Yaşlı olan Türkler, Padişahın ancak kıyafetini değiştirip, tanınmaz bir halde çıkmasının mümkün olabileceğini söylemektedirler. Genç Sultan, münhasıran Avrupa'nın değil, daha fazla bizzat kendi memleketinin bu gibi fikirlerine karşı mücadele etmek mecburiyetinde bulunmaktadır.**»

Sultan Mecid'in bindiği vapurun isminin bile seyahati üzerinde mânası vardı: **Eser-i Cedîd**... Dikkat ederseniz, Tanzimattan sonraki bütün hareketlerde bir «**cedîd**» yâni «**yeni**» ismi bulundurabilmek aşağı yukarı, söylenmeden anlaşılan hasret olmuştu. Bilhassa, muhterem şehid Üçüncü Sultan Selim'in bulduğu isim **Nizam-ı Cedid**, sadece askerin silâh ve kılıklarının yenileşmesi değil, **YENİ BİR DEVİR**'in gelmesi hasreti idi. Padişahın bindiği **Eser-i Cedîd** ise, kurucularının başında, bizzat genç padişah Sultan Abdülmecid'in bulundu-

Sultan Abdülmecid'in devrinde Tophane rıhtımı...

ğu **Şirket-i Hayriyye**'nin o yıl İngiltereden getirttiği buharlı yepyeni bir gemi idi.

Eser-i Cedîd, o tarihte güzel bir iskelesi olan Yeşilköye yanaşmıştı. Padişahın yurt içinde bir geziye çıkması haberi, İstanbulda dalgalanmış, halk sokaklara dökülmüştü. Sultan Mecid, merasim istememiş, İzmit'e gelişinin bildirilmemesini irade etmişti.

25 Haziran 1844 cuma sabahı, erken saatlerde Yeşilköyden ayrılan gemi, sâkin bir deniz üzerinde, rahat bir yolculuktan sonra, İzmit'e yanaştı. Daha evvel haber verilmemiş olmasına rağmen, sahiller insan dolu idi. Padişah, halkın bu gönülden sevgi ve saygı tezahüratı arasında kıyıya çıktı, hiç kimseye mâni olunmamasını kat'î şekilde irade etti, âdeta halkın arasına girdi, yükselen sesler arasında:

«— **Padişah da insanmış... Efendimiz de bizim gibi imiş... Allah tebeasına bağışlasın... Devlet ve şevketinle bin yaşa...**» teşhis ve duaları yükseliyordu. O tarihte İzmit'te, ordu için imalât yapan **çuha fabrikası** çalışıyordu. Padişah, halkın arasından yürüyerek fabrikaya geldi. Yolda, rastladığı kimselerle konuşuyordu. Bu, her türlü merasim ve teşrifatı ortadan bir anda kaldıran **halkla kucaklaşma**, hayatı Avrupada geçen ve devrin **en alafrangası** tanınan meşhur teşrifatçı Mahşer Midillisi Kâmil Beyin bile garibine gitmiş, sadrıâzam Mehmet Emin Rauf Paşaya:

«— **Maşaallah... Temin ederim ki, hiçbir Avrupa hükümdarı, zat-ı şâhâne kadar halk arasında rahat ve huzurlu değildir. Bu levhayı bizde, tâcidarların tebeaları ile asla ülfet edemiyeceklerini ilân eden münkirlerin görmesini isterdim**» demişti.

«SİZ BANA VEDİA-I İLÂHİSİNİZ ...»

Çuha fabrikasında tezgâhları gezen, izahat alan genç padişah, oradaki amele ile görüşmüş, şahsî ve ailevî yaşamalarını öğrenmiş, kendisine «**sarı salgın**» yani sıtmadan şikâyet edilmiş, yolsuzluktan dert yanılmış, iltizam ifratlarından dertlenilmişti. Bu açık, samimî, gönülden dertlenmeler, padişahı memnun etmiş, hepsi ile meşgul olacağını söylemiş ve yüksek sesle şöyle demişti:

ve benim pek de iyice anlıyamadığım bir türkçe lehçesi ile hiddetli hiddetli söylenerek külâhını yere attı. Ben, bir köşeye çekildim ve hiçbir dünya meşgalesi ile uğraşmıya ihtiyaç ve lüzum görmiyenlere hâs istiğna ile tesbih çekmiye başladım.

Bana Hacı Bilâl'ın anlattığı şuydu: Adam vaktiyle Rusya'da bulunmuş. Avrupalıları tanıyormuş. Demiş ki: **«— Eğer bu Hacı Reşid, Osmanlı hacısı ise ben asılırım. Kuşlara yem olayım ki bu adam halis bir Frenktir.»**

Hacı Bilâl da, kendisine Osmanlıları tanımadığını, Osmanlıların Avrupalılar kadar beyaz ve çeşitli renklerde olduklarını, böyle hâlis bir kişiden şüphenin günah olduğunu anlatmış, nihayet mesele kapanmıştı. Fakat bu şey tan adam, bütün yol müddetince, bana bakar, gülerdi. Nihayet bir gün dayamadı:

«— Hacı Reşid Efendi birader, nasıl olsa bir gün, hakikatlerle iftihar edilecek yerlere erişmiş olacaksın. O zaman yazarken ve söylerken, bir ihtiyar Yumut Türkmeni vardı, her şeyi anlamıştı, deyiver olmaz mı?» dedi ve yine gülerek yanımdan uzaklaştı. İşte Etrek'e doğru bu Kolhan denilen şeytanın ta kendisinin önderliğinde yola çıktık.

Han Can bizleri, Gümüştepe'den, yayan bir saatlik mesafeye kadar uğurladı. Ben bütün bu uzun ve mihnetli seyahatim sırasında bu yiğit adam kadar cömert ve samimî olanına az rastladım. Tam ayrılacağımız zaman, üstelik: **«— Gönlümden daha çoğu geçiyordu. Bu kadarını yapabildim. Kusura kalmayın...»** dedi.

Yolumuz bizi kuzey doğuya doğru Gürsofu ve Altıntokmak isimlerindeki iki yüksek dağ silsilesine doğru götürmekte idi. Denizden devamlı olarak ayrılıyorduk. Buraları dümdüz ovalardı. Her taraf yemyeşildi. Otlar birer arşından yüksekti. Ne fayda ki buranın halkı, koyun sürüleri yetiştirmeye pek hevesli olmadıklarından, bu otlar, kendi oldukları yerlerde kururdu. İlyasın develerinin önünde Kolhanın yedi esteri, nereye gittiklerini bilmenin rahatlığı içinde yol alıyorlardı.

BİR HAYRETİN BEDELİ...

Ankara, Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesinin kuruluş devresinde kür süsü olan sayın bir ilim adamımızdan şöyle bir mektup aldım: «— Vam bery Armin için verdiğiniz bilgilerin otuz sene önce olmasını çok isterdim. Çünkü o zaman ben, genç bir asistan iken, Macar müsteşrikinin hayatına dair hangi kaynaklara başvurmak gerektiğini, şöhreti milletlerarası bir yabancı Ord. Profesöre sorduğum zaman, dudaklarında garib bir tebessümle:

«— Araştırmazsanız daha iyi olur...» demişti ve ben o zaman hayret etmiştim: Neden böyle bir «araştırmaya» lüzum görmedi, diye...

Şimdi, bu hayretin bedelini, ağır bir ihmal olarak üzerimde hissediyorum. Asıl üzüntüm de, benden sonrakiler, içinde aynı ezayı duymıya mahkûm olanların bulunacağını pek iyi hissetmem...»

Ve, sayın ilim adamı, şu iltifatını, bir sual haine getirmiş:

«— Yaptığınız hizmet, bir gün anlaşılacak... Veya, biz kendimizi anlıyamamanın kefaretini ağır ödiyeceğiz.»

Yolda hâdise olarak, başıma az kaldı ölümüme sebep olacak bir kaza geldi: Emîr Mehmed isimli Afgan Beyinin elinden kaçan bir esir, nasıl da kervana katılmış ve hayvanı da olmadığı için, benim deveden indiğim zaman biner idi. Ona acımış ve yerimi vererek yaya yürüme tefekkürüne dalmış idim ki, deve birden sıçradı ve ben de o korku ile hendeğin içine, yumuşak bir şeyin üstüne düştüm. Meğer deve, bir yaban domuzunu görmüş, ürkmüş, beni de itince, o sırada güneşliyen iki yaban domuzu yavrusunun üzerine düşmüşüm. Bir Türkmen yiğiti yetişip bana hücuma hazırlanan o müthiş yaban domuzunu mızraklamamış olsaydı, hayvanın korkunç boynuzları altında ve keskin dişleriyle par çalanacaktım. Beni kurtaran Türkmen delikanlısı dedi ki:

«— Sen bahtiyar bir kişisin. Eğer bu murdar hayvan seni öldürse idi, ne

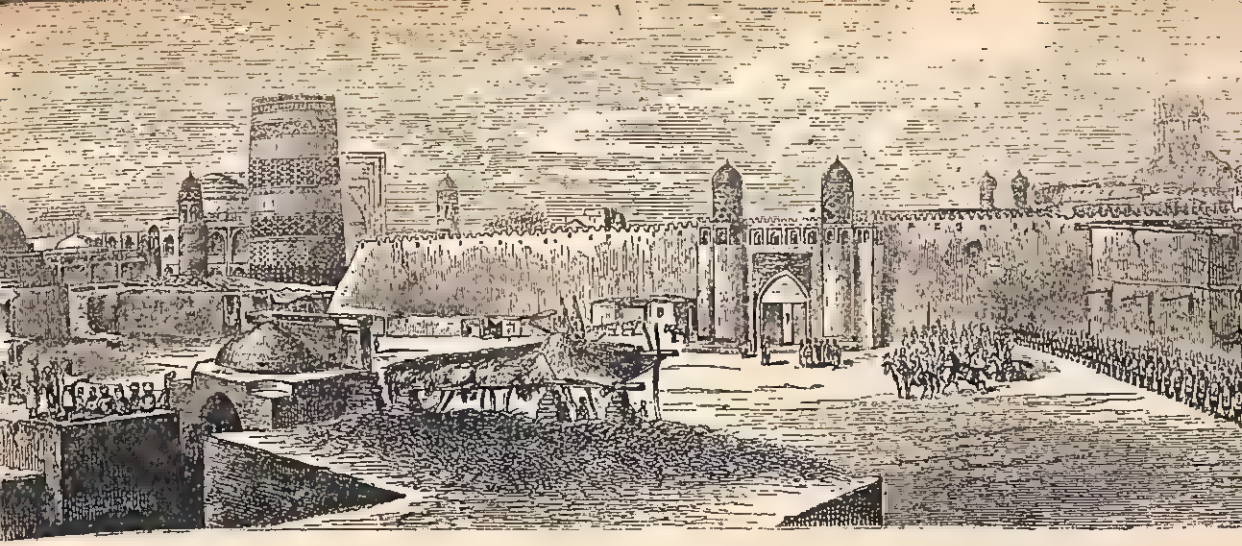

Hiyve Hanı'nın sarayı ile önündeki büyük kule... Vaktiyle, burada, Esterhan ve Kazan kardeş hanlıklarına kadar olan milyonlarca kilometrelik koca kıt'ada, sadece TÜRK DEVLETLER'in Kurultay bayrakları dalgalanırdı ...

kadar hâlis Müslüman olursan ol, yüz sene Arâfta kalır, ne cennete, ne cehenneme gidebilirdin...»

Ben de, hiç olmazsa beni parampârça edeceği muhakkak olan bu karşılaşmadan hayatta, kurtulabildiğim için Cenab-ı Hakka vecid içinde dua ettim.

AYRILANLAR BİRLEŞİYOR

Etrek şehrinin eteklerine varmış idik ki, Atabay tarafından bizim için bırakılmış olan kolbaşı, Etrek suyunun ötesinde bizi, büyük çölü beraberce geçeceğimiz kervanın beklemekte olduğu müjdesini getirdi. Bu güzel haberin şevki ile o gece dinlenip, sabahın çok erken saatlerinde yine yola çıktık. Öğleye doğru, bir baharat çayırlığının içine girdik. Yarabbi!.. Bu ne güzel kokulardı. Bütün etraf âdeta baharatçı dükkânlarının bütün kutuları açtığı zaman etrafa yayılabilecek nefis kokularla dolmuştu. Dünyada insan emeği istiyen daha nice nice yerler olduğuna bir daha hükmettim. Ve Avrupa milletlerinin bir avuç toprak için, birbirlerini nasıl merhametsizce yediklerine şaştım. Rus milleti ve Çar devleti, bu hâdiselerin başlıca mesulü idi. Çünkü Rusya, buralara kadar sızabildiği ve General Kofman, merhametsizce buradaki Türkmenleri yokettiği halde, gelip elbirliği ile buralarda medenî ülkeler kuracak olan hiçbir yardımı istememişti.

Buranın düzlüğü, biraz sonra tatlı meyille yükseliyor ve Etrek nehrini ardımızda bırakıyordu. Akşama kadar tatlı bir serinlik içinde yürüdük. Kolhanın bizi koruduğu topraklarda oldu ğumuzdan, eşkiya korkusu da yoktu. Akşam, gün batarken, bir dağın üzerinde idik ki, batısından Hazer denizi mavi bir bulut gibi gözüküyordu. İran topraklarını sınırlıyan dağlar dizi halinde bulutlara karışmıştı. Güneyimizde yüzler, binlerce Türkmen çadırı vardı. Bizim geçtiğimiz yollara kadar varan bu çadırlardaki Türkmenler bize taze peynir, ekmek, kurutulmuş meyveler verdiler. Eh... artık uçsuz bucaksız çöle girerken, bu armağanların öylesine değeri vardı ki, hepimiz can-ü gönülden dualar ettik.

Kervanbaşının Hiyve Hanı için satın aldığı camızları ile beraber, bizi beklemesi, hepimizi çok sevindirdi. Çünkü bu camızları koruyacak olan askerler, bizleri de ister istemez, siyanet edeceklerdi. Fakat asıl sevincimiz, Tahran'da bizden ayrılan ve çok fakir oldukları için sadece yaya giderek ülkelerine varmak zorunda olan Hacı Salih, Hacı Mahmut ve diğer arkadaşları görünce, sanki yılların dostlarına rast-

lamış gibi olduk. Şimdi kendimizi daha emniyette hissediyorduk. Hacı Bilâl gözleri yaşlı olarak, bana dedi ki:

«— **Ben sana dememiş miydim ki, dünya büyüktür amma, Allah kullarının kalbini her zaman dinler. Ben, Hacı Salih'e erişmezsem, dönüşümde beni tanıyanlar beraber çıktığın insanı nasıl olur da yarı yolda bıraktın, diye taan ederler, diye gizli gizli gözyaşı dökerdim. İşte bizleri Allah, yine kavuşturdu. Şükrolsun...**»

Kervanbaşı, artık Hiyveye varıncaya kadar kendi idaresinde olduğumuzu bize bir daha hatırlattı ve emirlerine başkaldıracak olanları çölün ortasında bırakacağını, kimin dönmiye cesareti varsa, dönmesini söyledi. Kervanbaşılarının, diğerlerinin selâmeti için her türlü tedbiri almaları, buraların gelenekleri icabı idi. Hepimiz kendisine sadık kalacağımıza söz verdik. O da sizler bana emanetsiniz, İnsaallah kazası dertsiz Hiyveye varırız, dedi.

Seksen develik bir kafile idik. İçimizde yirmibeş hacı vardı ki, silâh kul lanamazlardı. Yirmi üç de Türkmen delikanlısı vardı ki uçan kuşu vuracak kadar iyi silâhşor idiler. Son dualarımızı yaptık, hepimiz âmin dedik, şimdi üç gün su yüzü görmiyeceğimiz çöle giriyorduk. Keçi derisinden kırbağa larımızı ağzı beraber su ile doldurduk. Hacı Bilâl bana dedi ki: «— **Ben ki, seni severim, sen ki beni seversin. Am ma ben susuzluktan ölürsem, bir dam la su verme. Ben de sana veremem. Çünkü bu kırbağalar, ancak ağız ıslatımı için yeter. Aman dikkat et...**»

Kolhanın bizimle beraber gönderdiği sekiz Türkmen, buradan ayrıldı. İki taraf da birer silâh boşaltarak bir birlerini uğurladılar.

ÇÖL YOLCULUĞUNUN DERTLERİ BAŞLIYOR

Dört günlük yolculuğumuzun anlatacak hem çok tarafı, hem de hiçbir tarafı yok... Çok tarafı var, çölü görmiyenler için **T a k ı r** denilen bu kupkuru toprakların kum ile taş arasındaki garib bünyeli yerlerini izah edebilmek imkânsızdır. Ve bu vahşet dolu güzelliği anlatabilmeye insan kudreti yetmez. Fakat hayatı buralarda geçmiş olanlar için değeri öylesine yok ki, kuş konmaz ormanları diyebileceğimiz sahalara girdiğimiz zaman bile, bizim hacılar, Avrupada olsa dünyalar değerindeki bu nefis mahsule bakmaz bile idiler. Körpelerinden topladım, yedim, onlara da söyledim. Baktım ki o hain Afganlı, yine bana kem gözlerle bakar: «— **İşte bu adam Frenktir.. Bizim yemediğimizi yiyor...**» demesin diye vazgeçtim.

Mayısın on altıncı günü, **Gören Dağ** adlı yüksek tepelere tırmanıyorduk. Bu tepelerde de kuyular açmak mümkün olmadığından, artık gerçek ÇÖL'ün sınırına kadar kırbağalarımızdaki su ile idare edecektik. Güneş şiddetini gittikçe artırdığından, dudaklarımız sık sık kuruyordu. Bu sebeple hiç kimse, mecbur kalmayınca konuşmazdı. Ben ve Hacı Bilâl develerimizin kecâvesinde ancak el işaretiyle ve dudaklarımızı kıpırdatarak sohbet ederdik.

Kervanbaşı, dağ silsilesinin sonu geldiği zaman, ucu bucağı gözükmiyen kum ve takır düzlüğünü bize işaretle dedi ki:

«— **Şimdi bu sonu nerede olduğunu cedlerimizin de bilmediği çölün önündeyiz. Buraya girerken bizden evvelkilerin olduğu gibi, bizden sonrakilerin de yapacakları bazı vazifeler var. Suyunuza hâkim olun. Az konuşun. Geceleri kol'dan ayrılmayın. Yolda uykuya dalmayın. Ekmeğinizi guruptan önce yapın. Geceleri ateş yakmak, eşkiyaya biz buradayız demektir. Yasaktır. Güneşten korunun.**»

Yola dualarla çıktık. Hepimizin heyecanı vardı. Gökyüzü yıldızlarla doluydu. Artık, gündüz gölgelik bulursak kalacak, geceleri yürüyecektik. Sabaha karşı Döven Bayırına geldik. Burası bir takır tepecik idi. Hacı Salih yavaşça dedi ki:

«— **Ceyhûn ki, kutsal bir sudur, eskiden kaynağı burada imiş. Bu zâlim Yumut Türkmenleri yolculara uğruluk yapınca, küsmüş, Meşhed-i Tûs'a kaymış, göç etmiş. İşte şimdi buralar, bu yüzden böyle çöl...**»

(Devam ediyor)

Birinci Dünya Harbinin 51 inci yıldönümündeyiz. İmparatorluğumuzun bu harbe nasıl ve ne sebeplerle girdiği, tarihin otantik belgelere dayanarak tetkik edeceği meraklı aynı zamanda ibretli bir safhadır.

Aşağıdaki dikkate değer yazı, 16 Ağustos 1914 de, eşine az rastlanan bir macera ile Akdenizi aşarak Boğazdan giren ve bayrağımızı çeken Goben (Yavuz) *la Breslav* (Midilli) *Alman harb gemilerinin hâdiselerini ve harbe girişimizdeki tesirlerini anlatıyor.*

51 sene önce

16 Ağustos 1914

GOBEN ve BRESLAV Alman harp gemileri, nasıl YAVUZ ve MiDiLLi olmuşlardı ?

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

NİÇİN AKDENİZDE BULUNDURUYORLARDI ?

Osmanlı İmparatorluğunun batmasına sebep olan Birinci Dünya Harbi, Alman zırhlısı Goben ile krüvazör Breslav'ın Çanakkaleden içeri girmesiyle başlamıştır denilebilir. Vakıa Çanakkaleden girişini müteakip hemen toplar patlamamış, cepheler teşekkül etmemiştir. Fakat bu iki geminin kahramanca bir macerayı müteakip, Cezayir deki Fransız üslerini bombardıman ederek Akdenizdeki müteaddit İngiliz ve Fransız zırhlılarının gözü önünde Çanakkale Boğazına gelmeleri ve buradan içeri girmeleri, Osmanlı Devletinin hangi safta yer alacağını bu dakikadan itibaren tâyin etmiştir. Kaldı ki İngiliz tersanelerinde yaptırılan Osmanlı zırhlılarına İngilizlerin el koymasından sonra Karadenizde Ruslara karşı direnmenin tek çaresi olarak görünen bu iki modern harb gemisinin İstanbula gelmesi, Osmanlı Devletini olduğu gibi, o vakitki vatanperverleri de gayri ihtiyarî bu gemilere bir ümit kaynağı olarak dört elle sarılmaya teşvik etmiştir.

Akdenize donanmalariyle hâkim olan İngiliz ve Fransızlara karşı, Almanyanın müttefiki olarak görünen Avusturya ve İtalya'nın, icabında denizde kendilerini müdafaa edebilmek ve bilhassa Süveyş kanaliyle Malta Adası arasındaki münakaleyi aksatmak emeliyle Almanlar, modern ve sürat bakımından hattâ birçok İngiliz harb gemilerinden üstün bu iki gemiyi daimî olarak Akdenizde bulunduruyor ve bilhassa şarkî Akdeniz limanlarını sık sık ziyaret ediyordu.

FRANSIZLARIN HARB İLÂNI VE CEZAYİRİN BOMBARDIMANI

1914 senesi başlangıcında, Alman Akdeniz filosunun komutanı Suşon, bizzat Roma'ya giderek İtalyan deniz kurmay başkanlığiyle temas ve müzakerele re girişmiş, ileride bir harbin nasıl yapılacağı, nasıl birlikte hareket edileceği hakkında kararlar dahi almışlardı.

Goben, birkaç kere İstanbula uğradığı gibi, 28 haziran 1914 te yani Birinci Dünya Harbinin çıkmasına sebep olan Bosna - Hersek karışıklıklarının çıktığı gecede, yine bir Osmanlı limanı olan Hayfa'da bulunuyordu. Bu hâdiseler üzerine, buralardan uzaklaştı, kararlaştırıldığı üzere, İtalyan Mesina limanına geldi ve fakat, düşüncelerinin aksine, buralarda iyi bir kabul görmedi. Ya Adriyatiğe giderek Avusturyalılarla birleşmek, yahut Cebelüttarık'ı geçerek Almanya'ya dönmek zorunda idi.

Ağustos ayının başında, Cebelüttarık üzerinden Almanya'ya dönmeğe karar vermiş ve bu istikamette seyrederken, Fransızların harb ilânını haber aldı ve kendisine Cezairdeki Fransız üslerini bombaladıktan sonra Çanakkale Boğazı istikametinde geri dönmesi emri verildi. 3 ağustos sabahı Goben, Cezair sahillerinde Philipvill limanı, aynı anda Breslav Bavr limanını bombardıman ettikten ve Fransız filosunun hiçbir mukavemetine rastlamadan evvelâ Fransızları şaşırtmak için Cebelüttarık Boğazı istikametinde ve sonra da dönerek şarka doğru seyre başladı. Bu esnada Cezair telsiz istasyonu, Alman gemilerinin Cezair şehirlerini bombardıman ettiklerini ve bütün süratleriyle Cebelüttarık istikametine yöneldiklerini haber verdiği vakit, Alman generali bu işe gülmüştü.

İNGİLİZLERLE KARŞILAŞIYORLAR, FAKAT HARB ETMİYORLAR

4 ağustos günü, saat 10 da, Almanlar iki İngiliz gemisiyle karşılaştılar. Her iki tarafın gemisi de amiral forsunu taşıyordu. Toplar da hakikî mermi ile dolu ve ateşe hazır olduğu için, selâm topu atamadılar, fakat İngilizlerle harb ilân edilmediği için, birbirine hücum da edemediler. İngilizler münasip bir mesafeden Almanları takibe başladılar. Almanlar Malta Adası yakınından geçtiler. Bu sıralarda birkaç İngiliz gemisiyle daha karşılaştılar. Birdenbire Almanlar süratlerini 24 mile yükselttiler, bu tarihlerde İngiliz gemileri arasında bu süratte seyreden yoktu. Bu suretle İngilizleri geride bırakmaya başladılar ve gözden kayboldular. Fakat kömür ve diğer malzeme ikmali sebebiyle doğru Çanakkaleye yöneldiler ve yine İtalyan Mesina limanının istikametini tuttular. Mesina limanına yaklaşmıştılar ki, 5 ağustos gecesi İngilizlerin Almanlara harb ilânını haber aldılar ve sabah, yorgun argın Mesina limanına girdiler.

Burada gördükleri muamele, hiç de dostça değildi. Kendilerine 24 saatte limanı terketmeleri tebliğ edildi. Kömürü de evvelceden buraya Alman Stinners kumpanyası göndermiş bulunduğu için, alabildiler.

6 ağustos öğleden sonra, saat 5 te, Mesinayı terk mecburiyetinde kaldılar. Fakat dışarıda İngilizlerin kendilerini beklediklerini biliyorlardı. Evvelâ Adriyatikte Trieste limanına varacaklarmış gibi bir seyir takip ettiler. Arkalarında kendilerini takip eden bir İngiliz gemisi göründü.

Bu, herhalde kendilerinin yolunu kesen İngiliz filosuna haber vermeğe memur edilmişti. Mütemadiyen telsizle şifreler veriyordu. Almanların hareketlerinin istikametini bildiriyordu. Akşam karanlık basınca, birden Alman gemileri istikamet değiştirerek Çanakkaleye yöneldiler ve bütün süratleriyle bu yolu takibe başladılar. Bu suretle de İngilizlerin takibinden kurtuldular.

7 Ağustosta Mataban Burnunu geçtiler. Evvelâ İzmir istikametini tuttular, sonra dönerek 10 ağustos 1914 günü, öğleden sonra Çanakkale Boğazının önüne vardılar.

HARBİYE NEZARETİNDE TARİHÎ BİR KONUŞMA

O zamanlar Harbiye Nezaretinde ve Harbiye Dairesi Reisi olarak hizmet eden Alman askerî heyetinden Albay Kamengisser, Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı ağzına geldiklerini şöylece anlatır:

— Harbiye Nâzırı Enver Paşanın odasında kendisiyle, bir hususta müzakerede bulunuyordum. Bu sırada Enver Paşanın yaveri içeri girdi ve Alman heyetinden Von Kress'in derhal Harbiye Nâzırını görmek istediğini söyledi.

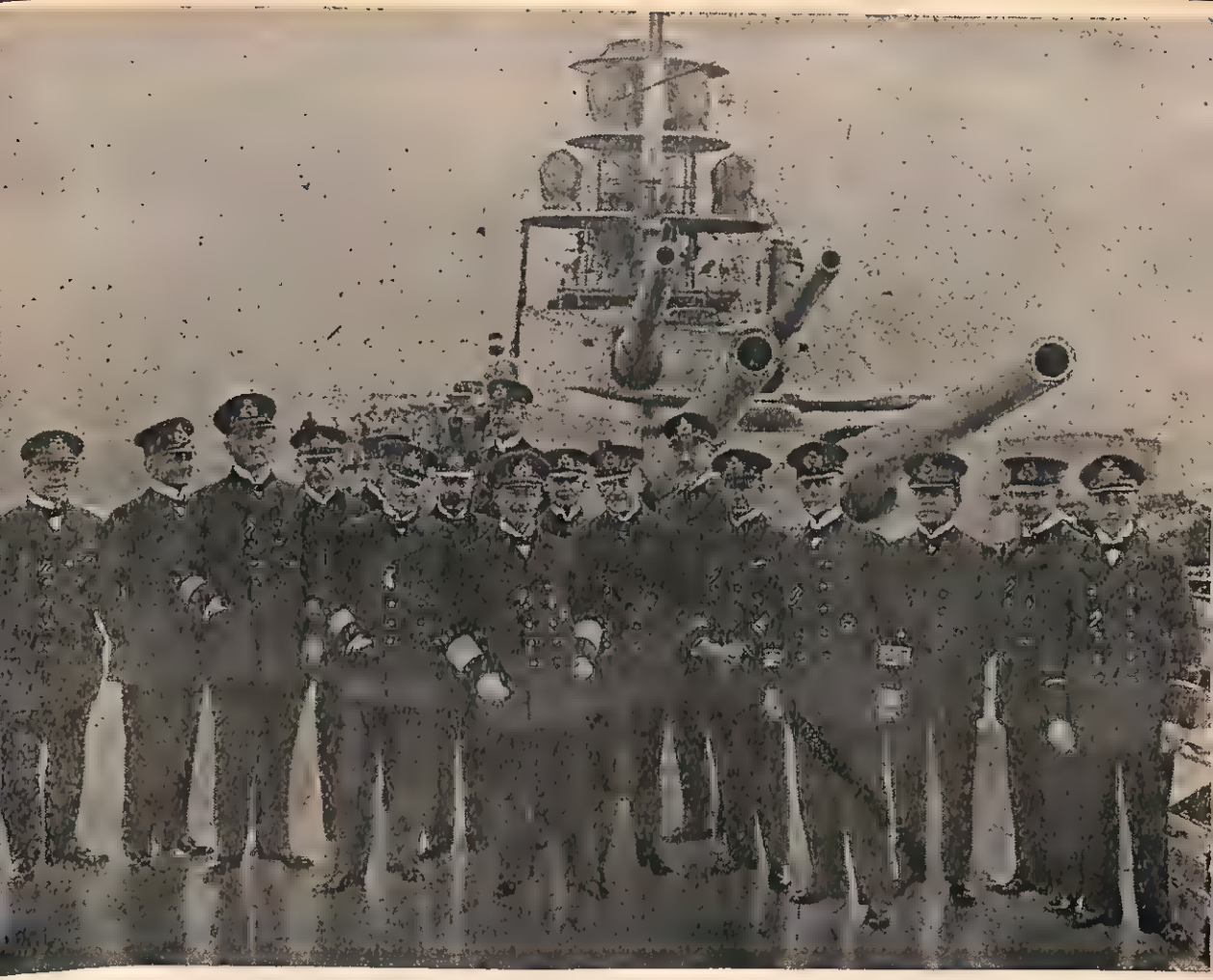

GOBEN (YAVUZ) Birinci Dünya Harbindeki maceralı seferine çıkmadan önce, Kiel limanında, ünlü Alman amirali Slıcer tarafından uğurlanırken. (Ortadaki, Amiral Şer'in sağında, Goben'in süvarisi Amiral Suşon (Paşa) görülüyor.)

Enver Paşa:

— Peki, yanımda bir arkadaşla konuşuyoruz. O çekilsin, sonra Von Kress gelsin.

— Paşam, Von Kress sizi derhal ziyaret etmek istiyor, iş çok mühimmiş. Bekliyecek vakit yokmuş.

Enver Paşa, biraz düşündükten sonra:

— Peki öyleyse, gelsin.

Von Kress içeri girer girmez ve derhal şu haberi verdi:

— Ekselâns, Goben zırhlisiyle Breslav krüvazörü Çanakkale Boğazının ağzına geldiler. İçeri girmek için izin istiyorlar. Onu arzetmeğe geldim. Derhal müsaade vermenizi istirham ediyorum.

— İyi amma, bu izin yalnız benim tarafımdan verilemez. Heyet-i vükelâda görüşmek lâzım. Bu akşam Sadrıâzamın köşkünde görüşürüz.

— Ekselâns, buna imkân yok. Şu dakikada giriş emri vermezseniz, arkalarından gelen İngiliz zırhlıları tarafından batırılabilir. Bunlar aynı zamanda haşmetli Alman İmparatorunun zat-ı âlilerine bir hediyesidir. Bunların batırılmasına nasıl alâkasız kalabilirsiniz?

Enver Paşa uzun uzun düşünüyor, sonunda şu emri veriyor:

— Peki öyleyse Boğazlar Kumandanlığına emir verin içeri alsınlar.

Von Kress tekrar bir sual soruyor:

— Ekselâns, arkalarından gelen İngiliz gemileri Boğazı zorlayıp geçmek isterlerse, onların üzerine ateş edilmesi

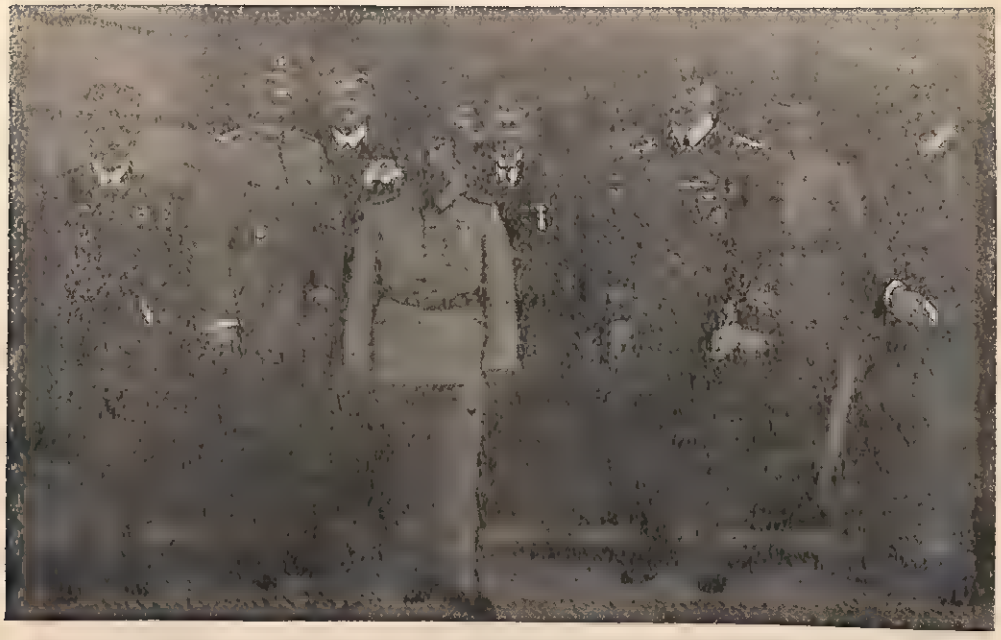

Birinci Dünya Harbi içinde, Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa, aynı zamanda Bahriye Nazırı idi ve kabinedeki mevkiini, Dördüncü Ordunun karargâhı Şam'da olmasına rağmen, muhafaza etmişti. Klişemiz, Cemal Paşanın, İstanbuldan ayrılmadan, Yavuz'a yaptığı ziyaret sırasında, bahriye erkânı arasında gösteriyor. Amiral Suşon, Paşanın solundadır. Solbaşta olan Vasıf Paşa, Cemal Paşanın sol arkasındaki de Rauf Beydir.

hakkında da Boğazlar Kumandanlığına emir verelim mi?

— Peki, onu da bildirin..

Osmanlı Erkânı Harbiye Reisi riyasetinde ve Bronzar Paşanın yardımcısı olan Von Kress, büyük bir şevkle dışarı çıkıyor, derhal Alman gemilerinin içeri alınması hakkında Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına emir veriyor. Gemiler içeri alınıyor, beş saat sonra da İngiliz gemileri Boğaz mevkiine geliyor. Alman gemilerini soruyorlar, bilmiyoruz diye cevap alıyorlar.

Akşam Nâzırlar Heyetinin toplandığı Boğaziçinde Yeniköyde, Sadrıâzam Said Halim Paşanın yalısına giden Enver Paşa ise, şu haberi verir:

— Paşam, iki evlâdınız dünyaya geldi. Goben ve Breslav Marmaraya geçti.

ALMAN GEMİLERİNİN SONRAKİ HAREKETLERİ

Gemilerin Marmaraya alınmasından bir müddet sonra, 18 ağustosta diğer devletlerin itirazını karşılıyabilmek için, derhal sancakları değiştirildi, Alman forsu yerine Türk bayrağı çekildi ve hattâ Alman neferleri şapkaları yerine fesler giydiler, bu tedbirli hareketten dolayı her taraf neşe içinde kaldı. İstanbul çalkalandı, marşlar söylendi, merasim yapıldı. Birkaç gün sonra ise, Adalar önünde Padişahın huzurunda resmi geçitler yapıldı.

Bunların hepsi iyi alâmetlerdi. Yalnız şurası unutuluyordu ki, Alman neferlerinin başındaki şapkalar, Alman gemilerinin bayrakları değişmesine rağmen, bizzat bu gemilerde ve hattâ Osmanlı filosunda yine emir ve kumanda Almanların elinde idi. Bu yüzden 27 Ekimde talim yapmak bahanesiyle Karadenize çıkan filo, Rus filosundan gemilerle karşılaşınca, gûya onların hücumuna uğradığını bahane ederek Rus limanlarını bombardıman etti. Bu sebeple de beklenen âkıbet gelip çattı:

— Birinci Dünya Harbine girmiştik.

Bahriye Tarihimizin gizli kalmış vesikalarından

POTEMKIN zırhlısının isyanı ve Sultan İkinci Abdülhamid

YAZAN: A. CEMALETTİN SARACOĞLU

MAĞLÛBİYETİN, HALK TABAKASINDAKİ TEPKİLERİ

Japonya; İmparatorluğuna karşı 1904 yılında giriştiği savaştan, 1905 senesinde fena halde mağlûp fazla olarak Baltık filosuyla Uzak Doğu sularındaki bütün deniz kuvvetini kaybetmiş bir halde çıkan Çarlık Rusyası, 1905 haziranında Karadenizdeki donanmasında patlak veren bir isyanla da karşılaşmak talihsizliğine uğramıştı.

Moskof ordularının «Mukden» de «Portartur» da, «Liasyang» da, Mançurya'da uğradıkları korkunç hezimetlere, Uzak Doğu sularında bulundurduğu donanma ile, Baltıktan yola çıkardığı deniz kuvvetlerinin yok edilmeleri de katılmış, dev Moskof imparatorluğu bu savaşta partiyi kaybedip mağlûp olduğunu nihayet itiraf zorunda kalmıştı.

Çarlık tahtında bulunan imparator İkinci Nikola, bu ümitsiz durum karşısında Birleşik Amerika Devletleri Cumhurbaşkanı Teodor Roosevelt'in aracılık teklifini memnunlukla kabul etmiş, Japonlarla barış imzalanmış, fakat bu müthiş mağlûbiyetin tepkisi ile Rus orta sınıf halkiyle işçi tabakası ayaklanmış, nihayet haziranın 14 üncü günü, Karadeniz donanmasının en yeni harp vahidi «Kniaz Potemkin» saffı harb zırhlısının mürettebatı isyan etmiş, bu kanlı ayaklanmaya «Pobiedonosçef» zırhlısı da katılmıştı.

İsyanı, sadece Rusya'da değil, bütün dünyada derin akisler yapan Potemkin krüvazörü, ihtilâlcilerin eline geçtikten sonra, ihtilâlciler, gözetleme kulesinde..

Koca imparatorluk, Baltık ve Uzak

Doğu sularındaki deniz kuvvetlerini elden çıkardıktan sonra, şimdi de Karadenizdeki donanmasının perişan bir duruma düşmesi tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş bulunuyor, felâketler âdeta birbirini kovalıyordu.

Lâkin işin garip tarafı, Moskof zırhlısının isyanının Rusya Çarından ziyade, Osmanlı Padişahı İkinci Abdülhamidi telâşa, korkuya düşürmesi, bu vehimli hükümdarı türlü acaipliklere, hattâ gülünç sayılabilecek tedbirlere başvurmaya sevketmesi oldu.

Bahriye tarihimizin bugüne kadar gizli kalmış bu ibret verici sayfalarını tarihî vesikalara, o sırada Yıldız Sarayı ile çeşitli makamlar ve zatlar arasında geçen resmî muhabere ve şifrelere dayanarak, deniz ve gemisever aziz okurlarımın ibret nazarlarına sunuyorum:

İSYAN NASIL VE NEDEN ÇIKTI?.

Evvelâ Çarlık Rusyasının Karadeniz donanmasına mensup «Kniaz Potemkin» adlı birinci sınıf saffı-harb zırhlısında patlak veren kanlı isyanı kısaca anlatayım:

«Potemkin» zırhlısı, 1900 senesinde, yani isyan çıkmadan beş yıl evvel, hizmete girmiş, 12800 ton su çıkaran, 116 metre boyunda, 22,5 metre genişliğinde, saatte 16 mil süratinde, devrinin en modern harb vahitlerinden biri idi. Taşıdığı silâhlar bakımından da yine zamanının en kudretli zırhlıları arasında yer alabilirdi. Dört tane 30.5 santimetrelik 40 çapında, dört tane 20.3 santimetrelik 50 çapında ağır toptan başka, on iki tane 45 çapında 15 santimetrelik, on dört tane 50 çapında 7,5 santimetrelik, altı tane de 4,7 santimetrelik orta çaplı ve daha küçük topu vardı. Zırhlıda, biri su üstünde, diğer dördü de su altında olmak üzere beş tane 45 santimetrelik torpido kovanı vardı. Mürettebatı 741 subay ve erden mürekkepti. 870 ton kömür, 600 ton da akar yakıtla 4900 mil mesafe katedebilirdi. Lâfın kısası, devrinin son sistem bir harb vahidi idi.

İsyan çıktığı vakit, Moskofların Karadenizdeki filolarının en kuvvetli gemisi idi. Nitekim isyan bastırıldıktan sonra, adı «Panteleimon» a çevrilmiş ve 1914 - 18 Birinci Dünya Savaşında, bizim «Yavuz» a karşı çarpışan zırhlılar arasında yer aldı; bir aralık filonun amiral sefinesi vazifesini de gördü.

⁂

İşte bu modern, kuvvetli zırhlı, 1905 yılı haziranının 27 nci günü, hükûmetine karşı açıktan açığa isyan ederek mürettebattan «Matiuçenko» adındaki bir başçavuşun idaresinde denize açıldı, zabitlerinden bir kısmı, öldürülüp denize atıldı ve bir «korsan zırhlı» olup çıktı.

Bu kanlı olayları, «Potemkin» in gedikli onbaşılarından biri, başından sonuna kadar yaşamış, zırhlı Romanya askerî makamlarına teslim olduktan sonra şahidi olduğu feci vakaları yayınlamıştı. Zamanının merakla, heyecanla, ibretle okunan eserlerinden biri olan bu «hâtıra» larda, Moskof gedikli onbaşısı der ki: «1905 yılı haziranının 14 ünü günü şahidi olduğum korkunç, tüyler ürpertici olayların bence bir kâbustan asla farkı yok. Bu, o derecede müthiş bir şeydi ki, bugün bile bunun bir gerçek mi, yoksa korkulu bir rüya mı olduğunu tâyinden âcizim. Halbuki ben rüya görmedim, o tüyler ürpertici sahnelere gerçekten şahit oldum.»

«Bu kanlı olaylar, kralları ile kraliçelerini Belgrattaki sarayında boğazlıyan Sırp zabitlerinin işlediği korkunç cinayetten de daha korkunç, daha feci bir şey oldu. Zira Sırp hükümdarları canlarını, katillerinin pençelerinden kurtarabilmek için sokağa kaçabilirlerdi. saraylarının bir köşesine gizlenebilirlerdi Halbuki gemide boğazlanan zavallı subaylarımızın kaçacakları bir yer yoktu: Onlar için ya deniz yahut da ölümden başka bir necat kapısı mevcut değildi.»

«Bütün bunlar, nasıl başımıza geldi? Bu işin künhünü bugün dahi etraflıca anlamış değilim. İşin iç yüzünde bir takım karanlık, esrarlı noktalar var ki, bunları çözmek mümkün değil. Bu hâtıralarımı sıcağı sıcağına kaleme almaktan maksadım da, zamanla bazı tefer-

ruatın unutulması ihtimalidir. Belki de yarın beni çağırıp, İncile el bastıracaklar ve gördüklerimi anlatmamı istiyecek lerdir. Mukaddes kitaba el basarak yemin eden bir adamın, gerçeği bütün açıklığiyle anlatması, şehadetinin kusursuz olması gerekir. Aksi takdirde, söyliyeceklerim yalan şahadet olur ki, bunu da dinî akidelerime, vicdanıma sığdıra mam. İşte bu sebepledir ki, gördükleri mi bütün açıklığiyle, bir noktayı gizle - meden tam bir tarafsızlıkla bu satırlara emanet ediyorum.»

İSYAN NASIL BAŞLADI?

«14 Haziran sabahı, çamaşırlarımı yerleştiriyordum ki, arkadaşlardan Kazlenko, endişeli bir tavırla yaklaşarak dedi ki:

«— Yahu, olandan bitenden haberin yok galiba! Böyle çamaşır yerleştirecek sıra mı?»

«— Hayır ola, ne var ki?» diye sordum?

«— Ne olacak, gemiye erzak diye, yine kokmuş, kurtlanmış et verdiler... Bu sabah Odesa'da kasaptan alınan eti ben de gözlerimle gördüm; vıcır vıcır kurtlu idi. Galiba yine donanmanın erzakından tasarruf yolunu tuttular, yahut da sabrımızın derecesini ölçmek istiyor lar; daha nelere tahammül edebileceğimizi anlamaya çalışıyorlar. Bakalım bizi zorlaya zorlaya nerelere kadar getirecekler? Ancak bu sefer görecekler ki, her şeyin bir haddi, hududu vardır... Biz de allahın kuluyuz yahu, esir değiliz...»

Bir cevap vermedim. Gemideki erzaktan çoğunun bozuk, bayat olduğu yalan değildi. Lâkin kurtlanmış et?.. Buna imkân mı vardı? O güne gelinceye kadar böyle bir şeye rastlanmamıştı doğrusu. Çok geçmeden karavana borusu çaldı; taslarımızı kapıp fırladık. Mut bakta bir kargaşalık, hissolunur derece de bir memnunsuzluk göze çarpıyordu. Hattâ içimizden bir kaçı:

«— Bu kokmuş lâşeyi yemiyeceğiz!» Diyenler de vardı. Nihayet sesler büsbütün yükseldi, yemek kaplarını yere fırlatıp atanlar oldu, bunları başka mürettebat da taklit etti; yemek kabını kapıp güverteye fırlayanlar:

«— Bu nasıl yemek böyle? Utanmıyorlar mı?. Babamız Çar, bunu görmüş olsa, subayları mutlaka cezalandırırdı!» diye bağıranları da gördüm.

«İşte tam bu sırada geminin ikinci süvarisi Gelerovski ile bir asteğmen, vak'a mahalline geldiler, herkes sustu. İkinci kaptan:

«— Ne var, ne oluyor? diye çıkıştı, bu yemeği güverteye kimler döktü?.» Bu soruya Kazlenko şu cevabı verdi:

«— Yemeği kurtlanmış etle pişirmişler, onun için yemek istemiyoruz.»

İkinci kaptan, bu cevaba ses çıkarmadı, evvelâ mutfağa gitti, sonra da subaylar salonunun yolunu tuttu.

Ben kendi hesabıma, ikinci kaptanın süvarimize neler anlatacağını pek merak ediyordum. Vazifem itibariyle, subaylar salonunun yakınında bulunabilirdim; bu itibarla da hem onları yakından görebilir, hem de neler konuş - tuklarını pekâlâ işitebilirdim. Hemen koştum ve dikkat kesildim: İkinci kaptan, sofra başındaki yerine oturmuş, ağzını açıp birşey söylemiyordu ama, önündeki yemeğe de elini sürmüyordu

Süvarimiz Albay Golikoff, bunun farkına vardı, yardımcısına:

«— Niçin yemek yemiyorsunuz Gelerovski?» diye sordu. O da iskemlesinden kalktı ve âmirini askerce selâmladıktan sonra, onun gözlerinin içine bakarak:

«— Kumandanım, gemide sekiz yüz kişi karavanalarını yemezlerken, nasıl olur da boğazımdan lokma geçer?» cevabını verdi.

Bu sözleri söylerken, sapsarı kesilmiş, Gelerovski heyecanından tir tir titriyordu. Bütün subaylar ona dönmüşler, yüzüne hayretle bakakalmışlardı. Hattâ genç teğmenlerden bir prens, bir kahkaha attı ve elindeki billûr şampanya kadehini masaya vurarak:

«— Yemeklerini yemiyorlarsa, su iç sinler, Karadenizde az mı su var?» diye alay bile etti. Billûr kadeh masaya çar pınca parça parça olmuştu.»

İkinci kaptan Gelerovski, hüzünlü bir edâ ile:

«— Bu hal böyle devam edecek olursa, Karadenizin sularını bol bol iç -

Japonlara Uzak Şark'ta yenilmesinden sonra, çöküntü halinde olan Rus donanmasının savaş gücüne bel bağladığı ve isyanı bütün dünyada derin akisler yaratan Potemkin' den bir görünüş ...

mek galiba bizlere nasip olacak!» mukabelesinde bulundu.

Bunun üzerine süvarimiz Golikoff, pontacı gedikli başçavuş Pogoisneçi çağırdı:

«— Trampetini al da, erat güvertede tabur olsunlar!» emrini verdi.

Biraz sonra bütün mürettebat güvertede tabur olmuş, subayların karşısına dizilmiştik. Ben Yakulençuk'un yanında idim. Gemide serkeşliği ile tanınmış olan bu arkadaş, kulağıma yavaşça:

«— Göreceksin, patırdı kopacak! diye fısıldadı, hele kumandan yüksekten alır da sert konuşmaya başlıyacak olursa!..»

Süvarimizin sesi yükseldi:

«— Çocuklar, yemeklerinizi neden yemek istemiyorsunuz?.»

Cevap veren olmadı.

— Haydi, haydi; çekinmeyin de bana doğrusunu söyleyin; karavananızı niçin yemediniz?.

Süvarimizin bu sorusunu, ikinci kaptanımız cevaplandırdı:

— Kurtlu etle piştiği için, yemeklerini yemiyorlarmış kumandanım!.

Güvertede tabur olmuş, hazırol vaziyetinde duran mürettebat arasında bu cevabı tasvip eder şekilde bir hareket oldu.

Bunun üzerine süvari, binbaşı Smirnof'a dönüp sordu:

— Etin kurtlu, çürümüş olduğu doğru mu binbaşı efendi?

Geminin doktoru olan Smirnof, cevap verdi:

— Et hem taze, hem de yağlı idi kumandanım, şimdiye kadar gördüğüm etlerin en iyisi idi. Fakat ikinci kaptan Gelerovski, doktorun sözünü kesti:

— Söylediklerinizin aksini iddia edeceğim için özür dilerim ama, bu eti mutfağa taşırlarken bizzat ben de gördüm, içinde kurtlar kaynaşıyordu!..

Doktor tevil tarafına saptı:

— Eti Odesadan getirdikleri zaman belki de bu halde idi; fakat onu deniz suyu ile iyice yıkatıp tuzlattım, bu suretle ekle salih bir hale geldi!. dedi.

Bunun üzerine kumandan, elini havaya kaldırıp:

— Bu kadarı kâfi! diye haykırdı, mademki Binbaşı efendi etin iyi olduğunu söylüyor, et iyidir demektir. Yemeklerini yemek istemiyenler sola, yiyecek olanlar da sağa geçsinler!.

Birer birer, yavaş yavaş süvarimizin sağ tarafına geçmeğe başladık. Fakat haksızlığa boyun eğmeğe mecbur kalmış olduğumuzdan dolayı da hal ve tavrımızda bir utanma, sıkılma edası yok değildi. Çünkü etin kurtlu olduğu muhakkaktı; bunu ikinci kaptan da tas dik etmişti. Lâkin mademki âmirimiz, yemeklerinizi yiyin, diyordu; elbette yiyecektik.

Bu suretle geminin mürettebatından çoğu, sağ tarafa geçtik; yerlerinden kımıldamamış olan otuz kadar nefer kalmıştı. Belki onlar da biraz sonra bize katılmış olacaklardı. Fakat süvari, kolunu havaya kaldırdı ve sert bir sesle:

— Nöbetçiler! bu serkeşlerin etrafını çevreleyin!. emrini verdi.

İNSAN KASAPHANESİ.

Bu emir üzerine, nöbette bulunan vardiyaya mensup erat, tüfenklerini aldılar ve arkadaşlarımızın etrafını çevirdiler. O vakit süvari, bu serkeş eratı kurşuna dizdireceğini söyliyerek, güverteye geniş brandalar yaydırmaya başladı ve:

— Bu âsi heriflerin pis kanı, zırhlının temiz ve lekesiz güvertesini kirletmesin! cümlesini ilâve etti.

Gerçekten de otuz neferi bir sıraya dizdiler, onları kurşuna dizecek müfreze de, süngü takmış bir halde, geldi. Kumandan da ateş emrini verdi.

Fakat müfreze erleri:

— Biz arkadaşlarımızı öldüremeyiz!. diyerek silâhlarını ellerinden bıraktılar.

Süvari ikinci kaptan Gelerovski'ye dönerek:

— Ağzınızdan çıkan sözlerin tesirini görüp beğendiniz mi? diye onu azarladı, siz onlara hak verdiniz, bunun üzerine de askerlerim bana itaatten imtina ediyorlar. Efradın itaatsizliğinden, disiplinsizliğinden siz sorumlusunuz...

Bu sözler üzerine Gelerovski de ateş emrini verdi.

İşte tam bu sırada, Başçavuş Matiuçenko yüzü sapsarı, gözleri dönmüş, saçı başı karmakarışık bir halde, elinde bir tüfenk, kapurtadan dışarı fırladı ve Gelerovski'nin üzerine yürüyerek:

— Demek ki, bu delikanlıları kurşuna dizeceksiniz öyle mi? diye haykırdı. Demek ki, Mukden, Liaoyang muharebe meydanlarında pisi pisine öldürttüğünüz vatan evlâtlarının kanı yetmedi? Petersburg, Varşova'da dökülen masum kanları da az değildi öyle mi?. Yeniden birtakım günahsız kimseleri daha öldürtmek istiyorsunuz. Pekâlâ, artık yeter! Bu zulüm rejimine bir son vermek zamanı artık geldi. Yeter artık bu kadar masum kanı. Yaşasın hür Rusya!. Arkadaşlar, silâh kardeşlerinize ateş edecek yerde, silâhlarınızı subaylara çevirin!. Çoğunluk sizde. Gemiye sizler hâkim olursunuz. Kahrolsun zulüm, yere batsın istibdat!.

«YAŞASIN İHTİLÂL!»

Gelerovski halecandan çılgına dönmüş bir halde Matiuçenko'yu dinlemişti. Başçavuş sözlerini bitirince nefes nefese:

—Sus bedbaht! diye gürledi, sus yoksa seni derhal kurşuna dizdiririm!

— Ben değil, sen kurşuna dizileceksin!. Bu sözleri söylerken Matiuçenko silâhının emniyet fenerini açıverdi. Bunun üzerine ikinci süvarimiz Gelerovski tabancasını çekip başçavuşa ateş etti ise de kurşunu isabet ettiremedi, mermi Vakulençuk'a isabet etmiş, o da bir feryat koparark yere yuvarlanmıştı. Biraz sonra ayağa kalktı, ıstıraptan çılgına dönmüş bir halde ikincinin üstüne yürüyüp alnına bir dipçik darbesi indirdi, sonra kaldırıp kendini denize attı.

Arkadaşları güverteden denize atladılar, zavallıyı kurtardılar. Bu esnada başçavuş Matiuçenko, ikinciye:

— Kaatil! Kaatil!. Vakulençuk'un bir suçu yoktu! Onu ihtilâle taraftardır diye öldürmek istedin değil mi? Öyle ise ben de ihtilâlciyim!

Diye bağırdı ve tüfeğini doğrultup nişan aldı, tetiğe dokundu. İkinci süvari ağzından kan kusarak yıldırımla vu-

rulmuş gibi devrildi.

Artık olan olmuş, ihtilâl işareti verilmişti.

Pogoisneç elinde trampetayı denize fırlatıp atarken:

— Yaşasın ihtilâl! diye bağırıyor, Matiuçenko, topçu subayı Niupakoiof'u, Asteğmen Litvintsof'u tüfekle vurup öldürüyor, başka bir bahriyeli de elektrikçi subayı Thone'yi yere seriyordu.

Nihayet Matiuçenko korkup kamarasına sığınmış ve Teğmen Aleksiyef'le birlikte kapısını kilitlemiş olan gemi süvarisi Golikof'u kamarasından çekip aldı. Ak sakallı bir ihtiyar olan süvarimiz, kaatil herifin önünde diz çöküp:

— Ne yapıyorsun? Delirdin mi? Benim gibi bir pîr-i fâniyi öldürmekten hayâ etmez misin? diye yalvarıyor,

— Haydi tövbe ve istiğfar etmeye bak!.. Bir saniye sonra ölmüş olacaksın! cevabını veriyordu.

Bunun üzerine süvarimiz doğruldu, elini alnına, göğsüne götürerek haç çıkardı, bir saniye sonra da alnına bir kurşun yiyerek yıldırımla vurulmuş gibi güverteye serilip kaldı.

ÖRDEK AVLAR GİBİ, İNSAN AVI

Birkaç dakika içinde birbirini kovalayan bu tüyler ürpertici olaylardan sonra Matiuçenko tüfeği elinde, güvertede yüksek bir yere çıkarak:

— Kumandan öldü! Artık zırhlının hâkimi ve sahibi bizleriz arkadaşlar!.. diye bağırdı.

Bu feryat üzerine mürettebattan çoğu ne yapacaklarını, ne edeceklerini şaşırmışlar gibi, güvertede öteye beriye koşuşuyorlar, bir kısmı kaldırıp kendini denize atıyor, subaylar da denize atlıyorlardı.

Bunu gören Matiuçenko, yine bağırarak:

— Odesa'ya gidip bizi ele verecekler!.. Onları sağ bırakmayalım arkadaşlar, hepsini öldürelim!... dedi ve geminin üst güvertesinden ördek avlar gibi su üstünde yüzenler avlanmaya başlandı. Denizin yüzünde görülen kırmızımtrak lekeler ise sıkılan kurşunlardan çoğunun hedeflerini bulduklarını gösteriyordu. Ne fecî manzara Yarabbi!...

Yanı başımızda demir üstünde yatan «267» numaralı torpidobottan işaretle zırhlıda neler olup bittiği soruluyordu. Biraz sonra torpidobot istim kaldırıp demir aldı. Bunun üzerine Pogoisnetz iki boş ihtar topu attırarak bota bize yaklaşmamasını bildirdi. İki gemi birbirine sokulunca da torpidobotun subayları bizim zırhlıya alınıp tevkif olundular. Bizim gemide henüz öldürülmemiş olan subaylar da tevkif olundular. Bu subaylardan biri itiraz edecek oldu, Matiuçenko kendisine:

— Şayet benimle konuşmak, görüşmek istiyorsan evvelâ apoletlerini, önündeki sırmaları sök de öyle konuşalım! dedi. Sonra sanki bu sözler kendisine bir fikir ilham etmiş gibi bütün subayları güvertede toplatıp subaylık işaretlerini koparttı, söktürdü. Subayların içinden üç tanesi formalarını kendi elleriyle söküp:

— Biz de sizlerle beraberiz!.. dediler. Bu üç subay gemide alıkonuldu. Herkesin sevdiği bir subay olan Aleksief'e de dokunan olmadı ve arzusu hilâfına zırhlının kumandanlığına tâyin olundu. Ötekiler bir filikaya bindirilip Odesa'ya gönderildiler.

Bunlar olup bittikten sonra Matiuçenko bizleri güvertede toplayıp yüksek sesle şunları söyledi:

— Artık bundan sonra hürriyet meraklısı olmayan bütün Ruslara harb ilân edeceğiz; ihtilâl taraftarları bizim peşimizden kendiliklerinden gelirler!

Bu sözlere karşı Pogoisneç:

— Heyhat!. dedi, Karadeniz donanmasının topyekûn Ağustos ayında isyana karar vermiş olduğunu galiba unuttun! Her gemiye gereken parola henüz verilmiş değildir. Sen işe biraz erken başlamış oldun, görürsün, bizi tâkip edenler pek olmıyacak. Matiuçenko da:

— Olan oldu, cevabını verdi, artık geriye dönemeyiz!.. Ve yüksek sesle ihtilâl marşı olan Enternasyonal'i okumaya başladı. Birkaç bahriyeli alçak sesle kendisine refakat ediyorlardı.

Tam bu sırada Kazlenko geldi ve:

— Vakulençuk öldü arkadaşlar!.. haberini getirdi.

(Devam ediyor)

TÜRKLERLE MÜNASEBETLER, İNANÇLARA İSRAİLİYAT'I SOKMAKLA BAŞLAMIŞTI !

— 7 —

YAZAN : CEMAL KUTAY

YAHUDİLER VE MÜSLÜMAN TÜRKLER

Ahdi Atik'in anlattığına göre, İbrahim'in iki çocuğu vardı: Birisi Mısırlı cariyesi Hecîr **(Hacer)** den doğan İsmail, diğeri nikâhlı zevcesi olan Sarâ'dan doğan İshak'tı. Yani Yahudilerin telâffuzları ile Şamoil ve İsaak.

Bir gün Sarâ, İshak'tan on dört yaş büyük olan İsmailin oynadığını ve eğlendiğini görerek, kocasına: «— **Ben bunları istemiyorum, bunları uzaklaştır, kov... Yarın bu cariyenin oğlu, benim oğlumla beraber mirasa mı girecektir?**» dedi. İbrahim bundan çok üzüldü, o kadar azab çekti ki, Allah kendisine ilham ile teselliler gönderdi. «— **Zevcenin sözlerinden meyus olma. İkisi de senin çocuğundur. İkisinin de zürriyetini büyük kılacağım**» denildi. **(Tekvin-i Mahlûkat, fasıl 21, 9, 10, 12, 13).** İbrahim, bunun üzerine, cariyesi Hacer ile oğlu İsmail'i evinden uzaklaştırdı. İkisi de Bir'ü Sebiğ sahrasına gittiler. Kezalik Ahd-i Atîk, İsmail'in on iki oğlunun ismini sayıyor, bunların oturdukları yerlerin sınırlarını çiziyor... Bütün bunlar, Yahudilerin vatanlarını, bir ilâhî mevhibe olarak gösterme gayretlerinin ifadesidir. Yahudi bilginleri Ahd-i Atîk'in bu cümlelerini şöyle tefsir ederler: «— **İsmail ve İshak kardeştirler, babaları İbrahim'dir. İsmail, Arab kabilelerinin babasıdır. İslâm Peygamberi, İsmail gibi, Arab olduğundan, ona mensup olduğu gibi, İslâmiyeti kabul etmiş olan Araptan gayrı kavimlerin dahi İsmaile mensup oldukları söylenebilir. İshak'ın oğlu Yakub, bilâhare kendisine verilen isim İsrail olduğundan,** Benî İsrail **namiyle maruf olan Yahudiler, İshak'a, dolayısile İsmail'e ve kezalik dolayısiyle Yahudiler ile bütün İslâmlar ve İslâm ailesine mensup olan Türkler, kardeştirler. Bu, eski dinî İbrani edebiyatında böyle kabul olunduğu gibi, halk indinde de böyle kabul olunmuştur. İbranicede Türkiye'ye** «Türkiye memleketi» **dendiği gibi,** «İsmail Memleketi» **denilir. Mektep görmemiş Yahudiler indinde İslâm olan Mısırlılar, Cezairliler, Afganlılar hepsi Türktürler.**»

Burada dikkate değer bir gerçek vardır: Türklere böylelikle, **İsmail Memleketi** diyebilen Yahudiler, Türkiye'yi, **İsmaile mensub olanların vatanı** telâkki etmenin izahına da girdiler. Bunun

TORLAK KEMAL...

Simavna kadısı Şeyh Bedrettin'in, Mezdek'ten sonra toplum düzenini yerinden ve kökünden sarsan iğtişaş hareketinin başlıca adlarından birisi Torlak Kemal'di...

1964 senesinde, Cumhuriyet Türkiyesi için, Moskova Komünizmini yetersiz bularak «PEKİN SİSTEMİ» ni savunan kızıl kalemlerden birisi, Bedrettin'den bahsederken, onun müridi, tilmizi ve yetiştirdiklerinin en mükemmel şahsiyeti olarak Torlak Kemal'den bahsediyor.

Yanlış ve hatalı...

Asılında Torlak Kemal, Şeyh Bedrettin'in tilmizi değil, fikir ustası, yani üstadıdır.

Ve, bizim Pekinci'nin zannettiği gibi, TÜRK değildir: Yahudi'dir. Bu hareket, milletlerarası komünizmin tipik bir belirmesi idi ve Lenin'de, Zinovief'te, Buharin'de hattâ daha sonra bugünkü dünya dertlerinin başlıca suçlularından birisi olan Amerika Başkanı Ruzvelt'te olduğu gibi, yine bir Yahudi ilhamı ve Yadi kan'ını taşıyordu.

tipik bir misalini, hayatı ve şahsiyeti incelenmiye değer bir Yahudi olan Yusuf Nassi verdi.

«BEN ONLARDAN ÇOK, İSMAİLÎYİM!...»

İkinci Sultan Selim **(Sarı Selim)** devrinde, devletin başına birçok gaileler çıkartan ve koskoca bir savaşa sebep olan Yahudi zengini Yusuf Nassi, Saraya ve bilhassa Padişaha öylecesine nüfuz etmişti ki, İkinci Selim 1568 de, Fransa Kralı Dokuzuncu Şarl'a mektup göndererek, Yusuf Nassi'nin alacağı olan 150 bin Skod'un derhal ödenmesini istemiş ve verilen müddetin bitmesi beklenmeden yine Yusuf Nassi'nin telkinleriyle, Osmanlı ülkesindeki limanlarda olan Fransız bandıralı gemilere elkonularak Yahudinin alacağı tahsil edilmişti. Padişah üzerinde böylesine nüfuz sahibi olan Yusuf Nassi'nin huzurda söyledikleri sözler dikkate değer:

«— Ben İsmailî'yim. Benim hakkım bu memlekette bütün başka yerlerden gelenlerden daha önde gelir. Ben Portekiz'den buraya, kendi öz toprağıma gelir gibi geldim. Çünkü bütün İsmailî olanlar kardeştirler. Ben onlardan daha kadîmim ve onlardan daha çok İsmailîyim. Onlar benim haklarımın alınmasından sonra hak sahibi olabilirler.»

Yusuf Nassi'nin ONLAR dedikleri, yine Osmanlı tebeası olan ve ticaret yapan Rumlar ve Ermenilerdi. Bu felsefe ve izah, bilhassa İspanya'dan Yahudilerin hicretinden sonra, bütün Yahudi kaynaklarınca maharetle kullanıldı ve ilk matbaayı 1493 de, İspanya'dan gelirken getiren, fakat hocaların ayaklanması ile getirdikleri matbaa makineleri tahrip edilen Yahudiler, kendilerine ait eserleri, Fransa ve İngilterede bastırırken, bütün dünyaya aynı telkini yapmışlar, dünya Yahudilerinin «İsmailî» olarak kardeşlerinin yaşadığı Türkiye'de toplanmasını istemişlerdir.

İSRAİLİYAT VE TEFSİRLER

Türk ülkelerine yerleşmiş olan Yahudiler, kendilerini bilhassa mânevî hayatın kademeleri üzerinde söz ve fikir sahibi saydırabilmek için İslâmî kanaatleri, kendi Tekvin, Mezâmir, Telmût, Ahd-i Atîk gibi ana inanç eserlerinin ilhamı içinde mütalâa etmişler ve bunu yüzyıllardır bütün İslâm dünyasına, kendi geleneklerine uygun hava içinde telkin etmişlerdir. Bir masal ve efsane külliyatı olan Musevi mânevî hayatı, İslâmiyetin saf, berrak, aydın ve hattâ her aklın ve idrakin çerçevesi ne sığan hükümlerini muğlâk hale getirmiş, kendi iç âlemine göre tefsir etmiştir.

Yahudiler, Müslümanlığın yayılma devrinde gösterdikleri ahlâk ve insaf dışı hareketleri unutturabilmek için, içlerinden bazı fikir adamlarını, hattâ Haham **(Hakîm)** lerini, Müslüman yapmışlardır.

Bütün bu çabalar, öylesine maharetle ve en ufak şüpheden uzak gerçekleştirilmiştir ki Yahudilerin, İslâm Peygamberinin büyük ve muhterem şahsiyetine asla lâyık olmıyan muamelelerini

Yahudi kaynakları, esaret devirlerinin acılarını anlatırken, Yahudi kızlarına revâ görülen sâkilik vazifelerinden sitemle bahseder. Klişemiz, Asûr kumandanlarına hizmet eden ve af dileyen Yahudi kızlarını gösteriyor...

yakından bilen, hattâ beşeriyetin yüz akı olan bu nâdir insanı zehirliyerek öldürmeye kalkışmalarına şahsen şahit olan İkinci Halife Ömer, Milâdın 640 ıncı yılında İslâm orduları İskenderiye'yi fethettiği zaman, burada bulduğu kırk bin Yahudiyi devletin himayesine almıştır. Abbasi halifelerinden Cafer Mansur ve Harun Reşid, saraylarına Yahudileri geniş ölçüde sokmuşlardır. Yahudiler, kurulan her Müslüman devletin hizmetine girebilmenin kolaylığına da sahip oldular. Endülüs Türk - İslâm saltanatının değerli halifesi Üçüncü Abdurrahman'ın Hariciye Nazırı Ebû Yusuf, Hasday adında bir Yahudi idi. Yahudiler, daha çok tıb, hukuk, riyaziye, felsefe gibi sahalarda isimlerini Müslüman adlarına ve lâkablarına benzetmenin kolaylığı ve tedbiri ile, köprübaşı mevkilerini elde ettiler. Osmanlı sarayında doktorlar arasında Yahudi asıllı olanlara her zaman rastlandı. Mısır halifelerinden Hafızüddin-illâh'ın özel doktoru Ebû Mansur Şamuel Bin-i Hananya, büyük Türk - İslâm hükümdarı Selâhattin Eyyubî'nin hususî tabibi filozof doktor Maymunî, Yahudi idi. Fakat, asıl büyük faaliyet ve imkânı Türk topraklarında bulan Yahudiler, daha sonra dönmeliği de tecrübe ve bu yolla isim ve şeklen Müslüman olmanın rahatlığı içinde, hiçbir gerçek bedel ödemeden, bilhassa kan vergisi vermeden nimetleri kendilerinin olan müstakil bir devletin nimetlerine sahip oldular.

TARİH BOYUNCA DERTLİ DEVİRLER VE İSTİSNA: TÜRKLER!...

Asûr hükümdarı Tiglat Falassar, Yahudilere karşı sürgün siyasetini taki-

Devamlı göçler, bu zorla yapılmış hicretler, Yahudilerin edebiyat ve sanatı için en esaslı ilham kaynağı oldu: Klişemiz, Asurluların elinden kaçan bir göçmen kayığını dalgalar arasında göstermektedir.

be başladığı zaman, İsrail devletinin hudutlarından atılan Yahudileri, Asûriyenin çeşitli yerlerine dağıtmıştı. Buhtun Nasır, Yahudiye Devletini yıktığı zaman, aynı usulü tatbik etti. İsrail ve Yahûda Devletlerinin çöküşünden sonra bir kısım Yahudiler Mısır'a gelerek, yerleşmişlerdi. Orada koloniler teşkil eden Yahudilerin memleketlerine dönmeleri, Keyhusrev'in Babil ve Ninova'nın hâkimiyetine son vermesinden sonra, mümkün olabildi. Birçokları da, bulundukları yerlerin âdet ve örflerine uyarak, fakat din ve milliyetlerini sımsıkı muhafaza ederek, orada müstakil koloniler halinde hayatlarını devam ettirdiler.

Kudüs, İsa'dan yetmiş sene sonra, Roma İmparatoru Titus'ün eline geçtiği vakit, binlerce Yahudi esir, Romalıların hesabına çalışmak üzere Mısır'a gönderilmiş ve diğerleri gruplar halinde tehcir edilmişti. İsa'nın ilk yüzüncü yılında yaşamış olan **Jozef Flavyus** adlı Yahudi tarihçi, İsa'dan yüzyıl önce, Anadolumuzun Bodrum kasabasında ve karşısındaki İstanköy adasında, onun güneyindeki Asım Ada'da birer Yahudi cemaati bulunduğunu yazıyor ve bunun sebebini şöyle anlatıyor:

«— Bu topraklar, Ahd-i Atik'te, Musevilerin ikinci vatanı olarak gösterilen ve yer altında ve yer yüzünde sayısız dünya nimetleri olan ülke olarak, Yahudilere yaşama sahası olarak Yahova tarafından verilmiştir. Yahudiler, bu nimetin idraki içinde, hâkim kuvvetler önünde kovuldukları zaman, nereye gideceklerini bilirlerdi.»

Salomon Rozanes tarafından yazılan **Türkiye İsrailîlerinin Tarihi** adlı eserde, Sultan Orhan 1326 da Bursayı fethettiği zaman, orada bir Musevi cemaatinin bulunduğu kaydedilmektedir. Süleyman Paşa Geliboluyu Türk hâkimiyetine kattığı zaman, orada da bir Yahudi kafilesi bulmuştu. Rozanes diyor ki: **«— Türklerin buralara gelişi, Yahudiler için bir hükümran sülâlenin değişmesinden daha başka mânada idi. Yahudiler, Türklere galib bir toprak efendisi olarak bakmışlar ve onun bayrağı altında müstakil yaşamanın sırrına sahip olabilmişlerdir. Bu itibarla, Yahudilerin asıl müstakil hayatları, Türklerin idaresinde mümkün olmuştur. Dünyanın hiçbir başka yerinde, bir ekalliyete, Türklerin verdikleri imtiyazlara rastlanamaz. Türkiye İsrailîleri, ırkî, dinî, ahdî, ailevî bütün hususiyetlerini muhafaza etmişler ve bu hal, güç inanılır müsamaha ile Türk Devletlerinin hiçbir zaman dikkatini çekmemiştir.»**

Yahudi müellifinin bu itirafı, bizi uzun uzun düşündürmeye değer: Bu ne ibretli neticedir ve bugün İslâm dinini zedelediği kadar, Türklüğün aslî saf ve berrak yaşaması hiçbir bağdaşma yeri olmıyan hurafelerin nerelerden ve ne maksatla geldiğini ne güzel anlatmaktadır.

Bahsimiz, en ibretli ve meraklı kısmına gelmiş bulunuyor...

(Devam ediyor)

Yüzyılların çözemediği «hemşehrilik» çekişmeleri ve bâkir vesikalar

Yunus Emre'nin mezarı nerede?

— 3 —

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

HALKA HİTAP EDEN İRŞAD MÜESSESESİ

Büyük Türk şairi Tanrı Velisi Yunus Emre'nin Horasan'dan dervişleriyle beraber göçerek Lârende'nin 29 kilometre uzağında ve doğusundaki kendi adı ile anılan İsmail Hacı köyüne yerleşen Türklerden olduğu ve burada kendisinin ve oğlunun Karaman oğullarından yerler satın aldığı, reddedilemez belgelerle isbat edildi. Yunus Emre, Konya Selçuklularının ve bütün Şarkın ilim merkezi olan Konya'da okumuş ve yetişmiştir. O vakit Lârende de Selçukluların ileri kültür merkezlerinden olduğunda hiç şüphe yoktur. Yunus Emre'nin mensup olduğu Horasanlı topluluğun reisi, oğlu Musa Paşa, onun oğlu Güvegi Çelebi, devirlerine göre, birer içtimaî yardım müessesesi olan zâviyeler kurmuşlardır.

Yunus Emre de Lârende'de bir irşad müessesesi kurmuş Hanefî mezhebinin sâliklerinden büyük bir ilim adamı ve şairdir.

Burada halka kendi diliyle, öz diliyle hitab eden bu büyük, hali ve vakti yerinde olan şair, sapanın kopruğuna yapışmış bir yanaşma, öküze Alıç (bir nevi meyve) yükleterek açlıktan kurtulmak için yollara düşmüş, bir ışık kabul etmek asla doğru değildir. O devrin birçok bilginleri devlete ve halka yük olmadan yaşıyan kimselerdi. Konya'da Ahi teşkilâtına mensup Şeref Şah oğlu Mesud, H. 637, M. 1239 yılında bir zâviye kurmuş ve burasını sanat sahibi sofilere ve fakıhlara tahsis etmiştir. Bunlar burada, günün muayyen vakitlerinde deri tüylerini yolarlar, kazandıkları para ile hem geçinirler, hem de okurlardı. Öyle anlaşılıyor ki Yunus Emre de Karaman'da bir (Kirşhane) kurmuş ve burada bilhassa yaylar da kullanılan kiriş = sırım yaptırmıştır. O; şehrin bol suya kavuşması için kendi adını taşıyan bir de Ark = Kanal yaptırmıştır. Hoca Mahmud'un meşhur çeşmesinin suyunun, bu arktan geldiğini arşivimizde bulunan vakfiyesinden öğreniyoruz.

KARAMANDAKİ VAKIFLARI

Yunus Emre'nin kurduğu zâviye, yazlıklı, kışlıklı; havuzlu ve fıskıyeli mükemmel bir müessese idi. Kendisinden sonra gelen ve kendi adını taşıyan ve şimdilik beşini tesbit ettiğimiz torunları da dedelerinin zâviyesine ve başka içtimaî yardım müesseselerine çeşitli gelirler vakfetmişlerdir. Ben, 23 sene evvel Lârende'deki Yunus Emre

zâviyesini ve camiini tetkik ederken, türbesinde yatanlardan birisinin de Tapu ca Emre olduğu söylenmişti. Zâviyenin karşısındaki — şimdi yok olan — kabristanda da Yunus Emre adını taşıyan bir yatır vardı. Bu da Avaş torunlarından birisinin mezarı idi.

Topkapı Sarayı defterhanesinde, Padişah mühürü altında muhafaza edilerek bize kadar gelen en eski bir İlyazıcı defterinde bulduğumuz ve ilk defa geniş muhite haber verdiğimiz bir vesika da onun zâviyesi şöyle yazılıyordu:

«Vakf-i zâviye-i Yunus Emre İbn-i Hacı İsmail El-Meşhur Bi Kirişçi Baba»

Yine bu defterdeki başka yerlerde ona şeyhlik de isnad ediliyordu. O alçak gönüllü, büyük kalbli velî, divânında daima kendi adının önüne bir (Şeyh, Devriş, Miskin) kelimelerini ekler.

Şimdiye kadar hiçbir yerde, bir kitabede ve bir vesikada, büyük Türk şairinin adı, sanı bizim bulduğumuz belgedeki gibi apaçık yazılmamıştır.

Yunus Emre'yi bizim 20 sene evvel bulup neşrettiğimiz tek bir vesikaya dayanarak iddialarını isbata kalkanlar bize kat'iyyen eski ve orijinal bir vesika gösteremezler. O vesikada, Eskişehirin Sivrihisar bölgesinin Sarı köyünde (Yunus Emir Bey) isminde bir zatın zâviyesi bulunduğu yazılıyor. O kadar. Bundan şeyh, derviş ve miskin Yunus Emre'ye geçmeye imkân yoktur.

KONYA ŞİVESİLE YAZILAN DİVANI

Şunu bir daha belirtmek yerinde olacaktır ki İlyazıcı defterleri, Padişahın en güvendiği adamlar tarafından yerlerinde bütün eski vesikalar incelenerek tutulmuş ve Topkapı Sarayı defterhanesine getirilerek padişahın sadrıâzam-

Karaman'da Yunus Emre Camii. Minaresi taştan yapılmak suretiyle yenilenmesinden sonra ...

Karaman'da, Yunus Emre Camiinin eski hali ...

daki mühürüyle bize kadar gelmiş en güvenilir vesikalardır. Devlet iktisadî, siyasî ve bilhassa askerî varlığını ancak bu defterlere borçludur. Oğuz an'anesine göre, bu defterlere bir çeşit muhteremlik ve kudsallık da verilir. İşte biz. Yunus Emre'nin Karamanlı olduğunu, bu defterlerden öğrenerek ilim âlemine sunduk. Ben Konyalı olduğum için, Konya şivesiyle yazılan divanını pek kolay anlayabiliyorum. Sayın Kayserili oğlunun kütüphanesinde gördüğüm hare keli divanı okunurken, eski bir Konyalı karşısında bulunduğumu anlıyorum.

Bir düzineden fazla yer, Yunus Emre'nin kendi bölgelerinde bulunduğunu asırlardan beri söyleyip duruyorlar.Fakat bunların hiçbirisi 20 inci asır ilim ölçüsüne uyan bir vesika gösteremiyorlar. (Yunus) ve (Emre) yalnız bir şahsın inhisarında olan adlar değillerdir. Bu adları herkes alabilir ve almıştır da..

Nerede bir Yunus veya Emre türbesi, makamı ve mezarı bulunursa, hemen sevilen ilâhî şair (Yunus Emre) ye intikal edilmiştir. Bunlardan birisi de Vilâyetname sahibi Uzun Firdevsî'dir. Sarıköydeki (Yunus Emir Bey) den ağız söylentilerine uyarak Yunus Emreye geçmiştir.

YIKILIŞ VE ÇÖKÜŞ DEVRİNİN VESİKALARINA DAYANANLAR

İlyazıcı defterleri H. 1050, M. 640 tarihinden sonra önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Sonraları hiç tutulmaz olmuştur. İmparatorluğun çöküntü devrinde yalancılık, sahtekârlık, lâubalilik almış yürümüştür. İşte bu devirde, meselâ Ayasofya camiinin, Mimar Sinan tarafından yapılmış minaresinin altı, bir şekerciye satılmıştır. Burası, benim tanıdığım camiin karşısındaki Ali Beyin mülkü idi, odunluk olarak kullanılıyordu. Kanunînin medrese odalarından birisi altındaki dükkâniyle beraber bir Ruma satılmış, o da burasını Patrikhaneye vakfetmiştir. Nuruosmaniye kütüphanesinin altındaki mağazalar, bir Ermeninin mülküdür. İşte bu yıkılış ve çöküş devrinin tozu dumanı arasında bazı (Yunus) lara ve (Emre) lere «Yunus Emre» denilmiş ve bunlar da bazı kâğıtlar üzerine geçmiştir.

Ankara'da Vakıflar Umum Müdürlüğünde (Sari Evvel Askeri) adlı 417

numarada kayıtlı bir (Sadire ve Varide defteri) nde şöyle bir kayıt vardır:

«Zaviye-i Yunus Emre Der kârye-i Sarı der kaza-i Sifrihisar Günyüzü»

Mukayyid, deftere H. 1207 ve M. 792 tarihinde bu zâviyeye kadirî şeyhlerinden Sivrihisarlı Hacı Yakup oğlu Mustafa'nın zâviyedar olduğunu yazmıştır. H. 1269, M. 852 yılında da Şeyh Mustafanın küçük oğlu babasının yerine tâyin edilmiştir.

Yunus Emre'nin Sarıköyde gömülü olduğu iddiasını tutanlar, işte böyle bazı kâtiplerin yazıverdikleri satırlara dayanıyorlar. Vakıf namına, mukaddesat namına her ne varsa horlandığı, lâübali bir devirde kâtibin, mukayyidin yazdığı şeylerle ilmî bir problem çözülemez.

Yunus Emre'nin mürşidi olduğu iddia edilen Tapudan Emre'nin de Karaman'da bir mahallede adının yaşadığı bir ilyazıcı defterinde görülmüştür. Bu cihetin de ayrıca incelenmesi lâzımdır.

Konya Vakıflar Müdürlüğünde bulunan 6 numaralı vakıf kayıt defterinin 193 üncü sahifesindeki 918 yılı Recebinin ilk günlerinde (M. 1512) tanzim edilen arapça bir vakfiye de şahitler arasında «şeyh Yunus Baba el-ma'rüf bi post nişin-i kirişçi baba» şeklinde adlandırılıp sanlandırılan birisi vardır. Yunus Emre'yi Sarıköyde gömülü görmek istiyenler bu şehadetin tarihine tutunarak diyorlar ki:

— Şair Yunus Emre, H. 720, M. 1320 yılında ölmüştür. Halbuki bu vakfiyedeki Yunus Emre, H. 918 tarihinde İkinci Beyazıt zamanında sağ idi. Bu aradığımız Yunus Emre değildir!

Bu Yunus Emre, şair Yunus Emre'nin torunudur. Biz böyle beş torun Yunus Emre tesbit ettik. Evliya Çelebi de Karamanı incelerken, Yunus Emrenin türbesinin eşiğine yüzünü sürmüştür. Çelebimizin bu haberi, ilyazıcı defterlerinin verdiği haberlerin üstüne bir hakikat tacı giydirmiştir.

1965 yılı başından beri ELEKTRONİK BEYİN

AKBANK müşterilerinin hizmetindedir.

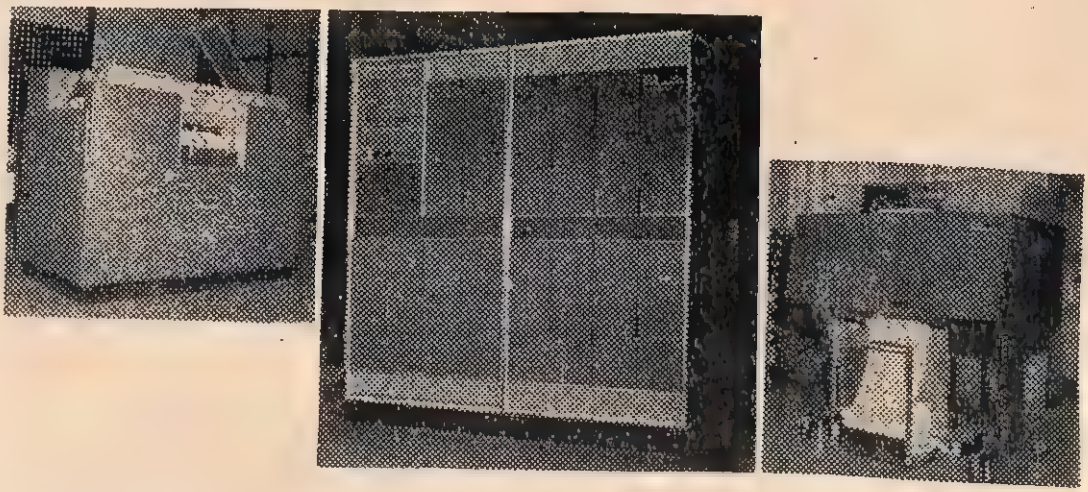

20. yüzyılın bir harikası olan Elektronik Beyinin AKBANK'ta gördüğü çeşitli bankacılık hizmetleri arasında en önemlisi şüphesiz tasarruf hesaplariyle ilgili olanıdır. Elektronik Beyin, tasarruf hesaplarını en küçük bir hata yapmadan günü gününe kaydetmekte, her mudiin kaç kur'a numarasiyle ikramiyeye iştirak edeceğini hesaplamakta ve ikramiye listelerini hazırlamaktadır. Elektronik Beyin AKBANK'ın Behçekapı'daki yeni binasının ikinci katında mütehassıs elemanların nezaretinde çalışmalarına devam etmektedir.

AKBANK

Önce "kansızlığı,, üzerinde mutabık kalınan, fakat DÖRT cesedin üzerinde gerçekleşebilen bir hükûmet darbesi ve :

Harbiye Nazırı, Başkumandan vekili Nazım Paşanın Bab-ı âli'de öldürülmesi

YAZAN: CEMAL KUTAY

Nâzım Paşa, ölümünden kısa zaman önce. Rahmetlinin dudakları arasından yasemin ağızlığı hiç düşmezdi. Bir defa Padişahın huzurunda iken, iki kere, elini ağızlığına attığı, sonra toparlandığını, dışarı çıkınca, hemen sigarasını tüttürerek: «— Huzur-u şâhâneden sonra, akla bu duman geliyor...» dediğini hâtıralarında, Lütfi Simavî Bey kaydeder...

BİR HÜKÛMETİN «ZOR KUVVETİ» İLE DEVRİLMESİ KARARLAŞIYOR

Tarih: 1 ocak 1913 tü... İstanbulun Türk olmıyan halkı, o yıl, kendi iç âlemlerini tatmin eden bir «Yılbaşı» kut luyorlardı. Balkan Harbinin ikinci safhasının en feci devresi içinde idik. Edirneyi Bulgarlar almışlardı. Çatalca önündeki düşmanı söküp atamamıştık. İktidarda olan Kâmil Paşa hükûmetinin Hariciye Nazırı Gabriyel Noradunkyan Efendi vasıtasiyle yaptığı sulh teşebbüsleri akamete uğramıştı.

Londra Sefiri Tevfik Paşadan, Noel yortusu dolayısiyle bir nutuk veren İngiliz Hariciye Nazırı Sör Edvard Grey'in Türkiye'ye ait kısmı tefsir eden şifresi, artık Edirne'nin kaderi üzerinde konuşmanın bile sebepsiz ve yersiz olduğu inancını veriyordu. Bab-ı âli'de büyük bir yeis vardı. İttihad ve Terakki iktidardan düştüğündenberi, Kâmil Paşa Hükûmetine bağlanan ümitler, birer birer iflâs etmişti. Kendisi cidden değerli bir devlet adamı olan Kâmil Paşanın, Gazi Ahmet Muhtar Paşayı istihlâf etmesi, zaten elverişsiz şartlar içinde olmuştu. Kâmil Paşanın kızı, saraya mühr-ü hümâyunu almak, yâni yeni kabineyi kur-

mak için davet edildiği zaman, böyle feci şartlar içinde hükûmet reisliğini nasıl kabul edeceği sualine:

«— **Memleket maazallah batmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Böyle vahim ânlarda, millet ve devletin hizmetinden kaçmak olur mu? Ben elimden geleni yapacağım. Tarih hükmünü versin...**» demiş, gerçekten kurduğu hükûmetle o berbat vaziyetin asgarî tehlikeler ve fedakârlıkla atlatılması için, Londra üzerinde bilinen nüfuz ve sevgisini maharetle kullanmış, İngiltere, Bulgar - Sırp - Yunan - Karadağ müttefik ilerleyişinin durdurulması bahsinde Petersburg üzerinde delâlet etmiş ve İstanbul sukut ederse, şehirde Ermeni, Rum ve diğer yabancıların çıkarabilecekleri kargaşalığı önlemek üzere Beşike önlerindeki donanmasını Boğazdan geçirtmişti.

Fakat bütün bunlar, yarım ve aksak tedbirlerdi: Osmanlı imparatorluğu, kuruluşundan beri en büyük buhranla karşı karşıya idi. Vatanseverler, bilhassa Sultan Hamid idaresini devirenler, büyük bir elem içinde idiler: Halk vicdanı, geçmiş günleri arıyordu. Böylesine bir hasret, ne elîm duygu idi... Ve işte bu hava içinde, genç ordu kadrosundan bir grup, hükûmet darbesine karar verdiler: Bab-ı âli'yi basacaklar, Kâmil Paşa kabinesini zorla istifaya mecbur edecekler ve eski Harbiye Nazırı, Hareket Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket Paşanın reisliğinde bir hükûmet kuracaklardı. Asla kan dökmek arzusu yoktu. Bab-ı âli'deki muhafız kuvvetlerin kumandanları elde edilmişti. Hareketi, **Hürriyet Kahramanı** olarak tanınan Enver Bey (Paşa) idare edecekti. İttihad ve Terakki Fırkası, günlerdir İstanbuldaki teşkilâtını bu gaye için gizlice seferber etmişti. Plân, çok cesur ve azimkârane bir mahiyet taşıyordu: Enver Bey, yanına yirmi kadar yakın arkadaşını alacak, Bab-ı âli'ye girecek, yaver ve muhafızlar silâhtan tecrit edilecek, o da doğruca sadrıâzam Kâmil Paşaya giderek:

«— **Millet sizi istemiyor. Bu kabine ile Edirneyi kurtarmak mümkün değil. Bir ölüm-kalım mücadelesi zaruretindeyiz. Lütfen istifa ediniz...**» diyecek, istifanameyi alacak, hemen Dolmabahçe Sarayına götürerek, Padişah Sultan Reşad'a takdim edecek ve Mahmut Şevket Paşa kabinesinin iktidara gelmesi temin edilecekti. Bu netice için, hatıra gelebilecek diğer bütün tedbirler ve çareler düşünülmüştü.

23 OCAK 1913 PERŞEMBE

Kâmil Paşa Hükûmetinin Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili olan Nâzım Paşanın da hâdiseden peşinen haberi olduğu ısrarla söyleniyordu... Kendisi, bu baskında şehid edilmiş olmasına rağmen, baskından esas itibariyle bilgisi olduğu ve aslında sevmemekle beraber, Mahmut Şevket Paşa kabinesinde yine Harbiye Nazırlığını muhafaza etmiye söz verdiği, fakat kurulacak hükûmette İttihad ve Terakkinin siyasî baskı yapacak politikasına karşı olduğu anlaşılmıştı. Bu sebeple, Harbiye Nazırı, Bab-ı âli'de hiç bir esaslı müdafaa tedbiri aldırmamıştı.

Vefa'da Hamdi Beyin evinde, 19 ocak 1913 pazar günü gecesi, son toplantılarını yapan ihtilâlciler, baskın tarihi olarak 23 ocak 1913 perşembe gününü seçmişlerdi. O gün Enver Bey, Kâğıthanedeki sebükbâr kuvvetlerinin teftişinden dönüyor gibi atla, Cağaloğluna gelecek, İttihad ve Terakki'nin merkez-i umumîsi ile çevredeki yerlerde hazır bekliyen arkadaşları kendisine katılacaklar, hepsi ayrı ayrı ve arka sokaklardan Bab-ı âli'ye inerek, kapıda birleşecekler, Enver Bey, yanın da, kendilerine **Aşere-i Mübeşşire,** (başarıları önceden kutlanmış on iki) denilen, İttihad ve Terakki'nin meşhur ON FEDAÎ'sinden Yakup Cemil, Mümtaz, Sapancalı Hakkı, Çopur Hilmi, Mustafa Necip Beylerle içeri girecekti. Birçokları sivil giyinmiş olan İttihadçı mebuslarla komiteciler, Bab-ı âli'nin çevresinde bütün stratejik noktaları tutmuşlardı. Alemdar - Divanyolu - Sirkeci - Sultanahmette mutemed İttihadçıların evlerinden ve kahvelerde kendi işleriyle meşgul gözüken kimseler, darbenin yapılma teşebbüsü, yani Enver Beyin Sadaret oda-

sına girmesiyle beraber, Bab-ı âli'yi kuşatacaklar, hariçten herhangi bir mü dahaleyi önliyeceklerdi.

Darbecileri düşündüren, Kumkapı - Yenikapı semtinde çöreklenen Ermeni komitecilerinin, iktidara gelmelerini istemedikleri milliyetçi İttihad ve Terakkiye karşı almaları muhtemel cephe idi.

23 Ocak 1913 perşembe günü, hava çok soğuk, fakat yağışsız idi. Mağmum, kederli bir İstanbul kışı... Öğle ezanı okunmuş, çoğu Söğütlü olan Nizamiye alayı efradı, Bab-ı âli içindeki camide namazlarını yeni kılmışlar, daha nöbetlerine dönmemişlerdi. İşte bu sırada, Enver Bey, yanındakilerle beraber Bab-ı âli'nin merdivenlerinde gözüktü.

İLK DÖRT KURBAN

Kapıda, elinde silâhı bekliyen iki çavuş, gelenlerin hepsinin sivil, sadece Enver Beyin asker elbisesi içinde olması dolayısiyle selâm durdu, hepsi içeri girerlerken, çavuşlardan birisi, Hakkı Beyi önlemek istedi, Hakkı Bey, zabitlik ten kalan itiyatla: «**vaziyet al.. Ben zabitim...**» deyince, yüksek sesle söylenen bu sözler, yaver dairesinde olan Sadrıâzamın yaveri Nafiz Beyle, Kıbrıslı Şevket Beyi ve Şeyhülislâm Cemalettin Efendinin ağası Zeybek Hasan Çavuşu harekete getirdi. Dışarıdaki yüksek sesli münakaşa ve her an bir hâdise çıkabilmesini ihtimal dahiline sokan sinirli hava sebebiyle, tabancalarını çekip fırladılar ve Mümtaz Beyle karşılaştılar. Daha sonra, Enver Paşanın Başyaveri olan Mümtaz Beyin elinde tabancası vardı. Karşılarındakinin elinde tabanca görünce, kendisine ateş edileceği zanniyle hemen Nafiz Beyin üzerine tabancasını boşalttı. Hakkı Beyin tabancasından çıkan iki kurşun da, levend bir delikanlı olan masum Hasan Çavuşu yere serdi. Tevfik Bey, oda kapısını siper almış, durmadan ateş ediyordu.

Bir ânda kurşun sesleri etrafı doldurdu. Nafiz Bey, ağır yaralı olarak yere yıkılmıştı. Onun öldüğü zannı ile Mustafa Necip, Tevfik Beye ateş etmek üzere üzerinden atlarken, ağır yaralı Nafiz Bey, Mustafa Necibe alttan ateş ederek onu da devirdi. Bu sırada Tevfik Bey de, dört taraftan yağan kurşunlarda, ya Hakkı Beyin, ya da Mümtaz Beyin ateşiyle cansız yere serildi. Böylece, ilk beş dakika içinde, Bab-ı Âli içinde, kurban sayısı dördü bulmuştu. Bunların hepsi, hâdise ile uzaktan yakından alâkası olmıyan masum insanlardı.

Hükûmet darbesini temin eden Bab-ı âli baskınında, Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekili Nâzım Paşayı öldüren Yakup Cemil Bey...

NAZIM PAŞA ÖLDÜRÜLÜYOR

Silâh sesleri, bütün Bab-ı âli'yi alelak bullak etmişti. Bir müddet önce, Sadrıâzam Kâmil Paşanın odasında olan Harbiye Nazırı Nazım Paşa, sadrıâzamın odasından çıkmış, makamına gelmişti. Silâh sesleri üzerine yerinden kalkmış, sükûnetli adımlarla oda kapısına gelmiş, binbir hâdise görmüş tarihî kapının önündeki sırma işlemeli

kalın perdeyi aralamış ve kapının önünde, Enver Beyle, silâhlarını yaverler üzerine boşaltıp, ortada bir mâni kalmadığına kani olarak, liderlerini takip eden Mümtaz, Hakkı, Yakup Cemil, Hilmi Beylerle karşılaştı. Nazım Paşa, neden silâhını çekmek ve bir tedbir almadan, kapının önüne çıkabilme cesaret ve rahatını bulmuştu? O buhran günlerinde, her türlü hâdise beklenirken, bu emniyet ve sükûn hissini nereden almıştı? Muhakkak olan şu idi ki, Nazım Paşa, darbeyi biliyordu: Fakat silâh sesleri ve kan olmadan...

Beklediğini bulamamış olmanın tehevvürü ve hiddeti içinde, kapının önüne çıkıp, karşısında Enver Bey, bil hassa arkasındaki **«fedaî»** leri görünce, asabına hâkim olamıyarak, bağırdı:

«— Ne var? Nedir bu? Haddinizi bilmiyorsunuz.. Münasebetsizlik ediyorsunuz ...»

Enver Paşa kıpkırmızı olmuştu. Hayatında böyle bir itâb ile karşılaşmamıştı. Buna rağmen, yine sinirlerine hâkim olarak, şu cevabı verdi:

«— Efendim... Millet sizi...»

Fakat, daha sözlerini bitirmeye imkân bulamadan, bir silâh patladı: Yakup Cemil, anî bir hareketle tabancasını çekmiş, Nazım Paşanın sağ şakağına ateş etmişti. İri-yarı Harbiye Nazırı, sendelemiş, bu öldürücü darbenin tesiriyle yere yıkılmıştı. Enver Bey, hiddetle dönmüş, Yakup Cemilin üzerine yürümüş:

«— Ne yaptın? Ne yaptın? Rezalet!...»

diye bağırmıştı. Bir müddet sonra, kendisi de hükûmeti devirme, hem de iktidara gelmesi için, bu cinayeti işlediği hükûmeti devirme suçuyla Kâğıthanede kurşuna dizilecek olan Yakup Cemil, tabancasındaki ikinci kurşunu da, fütursuzca belki son nefesini vermemiş olan Harbiye Nazırının üzerine sıkarak, dişlerinin arasından fısıldar gibi çıkan bir sesle, yarının Başkumandanını cevaplandırdı:

«— Efendim... siz bilmezsiniz, bu adama lâf anlatılmaz... Söz dinlemez bu adam...»

Bu, eski bir kinin hesabı idi: Temeli «millete ait» sanılan bütün hâdiselere, böylesine «şahsî duygular» katılıyordu. Nazım Paşanın ölümü de böylece ferdî bir hissin körüklediği «kanlı netice» oldu.

Nâzım Paşanın öldürülmesinden sonra, oradakiler bir şaşkınlık ânı geçirirlerken, başka muhatab bulamamak endişesi içinde kalan Enver Bey, açık olan kapıdan hemen vükelânın toplu olarak bulunduğu içtima salonuna giriyor, büyük masanın ortasında Sadrıâzam Kâmil Paşa oturmaktadır. Toplantıdaki diğer nâzırlar, sararmış renkleriyle, ilerliyen Enver Beye endişe ile bakmaktadırlar. Enver Bey, Sadrıâzamın yanına yaklaşınca, hazırol vaziyetine geçiyor ve İstanbul halkının büyük bir miting yaparak, Edirne'nin düşmana teslimini protesto ettiğini, sulh kararlarını millî şeref ve haysiyet le telif kabul etmez millî efkârın galeyanda olduğunu, kendisini böyle bir zillet vesikasını imzalıyacak kabinenin çekilmesi için gönderdiklerini anlatıyor. Kâmil Paşa:

«— Peki... Fakat dışarıda neler oluyor? Bu silâh sesleri nedir?» diye soruyor. Enver Bey:

«— Hiç arzu edilmemesine rağmen, maalesef birkaç hâdise oldu!.» diyor.

Yarım saat sonra, Enver Bey, elinde Kâmil Paşanın titrek ellerle yazdığı şu istifa mektubu, Şeyhülislâm Cemalettin Efendinin otomobili ile Dolmabahçeye gidiyordu:

Huzur-u Şevketsimât-ı Cenab-ı Hilâfetpenâhiye

Hizmet-i sadaretten affımı istirham ederim. Emr-ü ferman Hazret-i Padişahımındır.

10 Kânunusani 1328
Sadrıâzam
KÂMİL

Aynı gün akşamı, İstanbul halkının **«Yaşasın Millet»** sesleri arasında, Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti iktidara geliyordu.

Tam bir vicdan ve mantık rahatı ile söyliyeceğiz ki, son zamanlarda hiçbir gerçek, Türkiyenin, bugün içinde bulunduğu acıları, böylesine öz yerinden yakalıyarak ve üzerindeki maskeyi atıp aklımızın ve vatanseverlik duygularımızın önüne çıkarmamıştır.

Türkiye bugün, k ü l t ü r s ü z l ü k' den çöküyor...

Kültürün temel maddesi k â ğ ı t' tır: Çağımızın kafası, kâğıda, MEDENİYET HAMURU der.

Sadece yurdumuzun değil, devrimizin, bu sahada selâhiyet ve otoritelerinden, eğer bugün Türkiye'de bir «kâğıt sanayii» varsa, başını ve ekmeğini bu yolda seve seve verebilmiş olmasının feragatiyle vatana bu nasibeyi armağan etmiş kadronun önünde ve başında olan üstad Mehmet Ali Kâğıtçı, bilgisini o güzelim üslûbu ile tamamlıyarak, ibret ve intibahımızın önüne çıkarıyor...

1843
1890
1915
1934

ve, «Millî Kâğıt»ın kaderine saklanmış

ÜÇ DEVİR

YAZAN : MEHMET ALİ KÂĞITÇI

1803 (1218) yılında kurulmuş bulunan Hünkâr iskelesi (Beykoz civarında) Kâğıthanesinin ikinci faaliyet yılında imal edilmiş kâğıt yaprağında görülen filigranın fotokopisi.

Filigran metni:

Sene : 2
İSLAMBOL
Sene
1219

(Bu tarihî kâğıt, İstanbul Üniversitesi Tıb Tarihi Enstitüsü Müdürü sayın Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver nezdinde mahfuz bulunmaktadır.)

TARİHE BAKIŞ

Makine ile kâğıt imali, kâğıt makinesinin keşfinden bir müddet sonra, tatbik edilebilmişti. Bu devre zarfında yurdumuzda da kâğıt fabrikası kurulmasına karar verilmiş, tesis mahalli olarak da İzmit seçilmişti. İktisadî sömürücülüğün (kaleyi içinden avlama) manevrası önlenebilmiş olsaydı, İzmit kâğıt sanayiimizin 122 yıllık merkezi, Türk kâğıtçılığı da asırlık geleneklerle olgunlaşmış bir maziye sahip bulunacaktı.

105 yılında Tsei-Lun (63-152) tarafından keşfolunduğu kabul edilen k â ğ ı d' ın imal şekli, kâğıt makinesinin keşfine kadar hemen hemen hiç değişmemiştir. Kâğıt keçesini teşkil edecek lifî ham maddeler, tokmaklanarak hazırlandıktan sonra, muayyen nisbette sulandırılmakta ve bu sulandırılmış kâğıt hamuru, muayyen eb'adda hususi elekler üzerinde keçeleştirilerek yaprak haline getirilmekte idi. Uzun süren tokmaklama işi, önceleri kol kuvvetiyle yapılıyordu. Sonraları tokmak-

Kâğıthaneler devrinin imalât tarzını özetliyen 1661 tarihli gravür:

A) B mihverini tahrik eden su dolabı (kanatlı çark),

C) D, D, D ve E, E, E üçlü tokmak gruplarını, sıra ile yukarı kaldırıp taş teknedeki hamur üzerine düşürmeyi sağlayan tırnaklar,

G) Taş teknelerde hazırlanmış kâğıt hamurunun sulandırıldığı hazne. Kâğıtçı ustası, elindeki muayyen eb'addaki kenarlı eleği, sulandırılmış kâğıt hamuru içine daldırıp, maharetle çalkalıyarak çırpmakla süzgeç (elek) üzerinde kâğıt keçesinin teşekkülünü sağlar.

F) Elek üzerinde teşekkül eden yaş kâğıt yaprakları, keçeler arasına yerleştirildikten sonra (F) presinde sıkılarak fazla suyu giderilir. Suyunun çoğu, preste sıkılarak giderilmiş olan nemli kâğıt yaprakları iplere asılarak kurutulur.

Kuruduktan sonra kâğıt tabakaları paketlenir, hayvan sırtında naklolunur.

(Not: Bu tarihi resimde de görüldüğü veçhile su, kâğıt imalâtının en önemli unsurudur.)

ları, su depoları ile tahrik edilir oldu. Bu suretle su, kâğıt hamuru hazırlamak, elyafın keçeleştirilmesi için gerekli ortamı sağlamak vazifesinden başka tahrik işini de görmeğe başladı.

El ile kâğıt yapılan devrede, memleketimizde de Kâğıthaneler vardı. İstanbul'da Kâğıthane köyünde (1453), Bursa'da Alacahırkalı mahallesinde (1486), Yalakâbad'ın Elmalık köyünde (1746), Boğaziçi Hünkâr İskelesinde (1803) Kâğıthaneler kurulmuş ve çalıştırılmıştı.

Nakina ile — istenilen uzunlukta — kâğıt imâlini sağlayan keşif, Fransa'nın Essonnes şehrinde Didot Kâğıthanesinde, Nicolas Louis Robert tarafından başarılmış ve 18 Ocak 1799 tarihinde tescil edilmiştir.

N. L. Robert, kâğıtçılıkta devir açan keşfini — tatbik edebilecek malî kudreti bulunmadığından — çalıştığı kâğıthanenin sahibi Leger Didot'ya satmış, o da İngiltere'deki kayınbiraderi John Gamble ile Bryan Donkin vasıtasiyle kâğıt makinaları inşası yollarını aramıştır.

Fransa'da ilk kâğıt makinası, Leger Didot'nun kâğıthanesinde, 1815-1816 da kurulup işletilebilmiştir. Almanya'ya ilk kâğıt makinası 1817 yılında İngiltere'den ithal olunmuş, Ettlingen'de kurulmuştur. Avusturya'nın ilk kâğıt makinası da 1819 da Franzensthal'de imalâta başlamıştır. Amerika'ya ilk kâğıt makinası 1827 yılında gönderilmiştir. Bryan Donkin mamulâtından olan mezkûr kâğıt makinası Saugerties (New York) da kurulmuştur. Danimarka'da ilk kâğıt makinası 1829 yılında Strandmöllen'de işletilmiştir. İsviçre'de ilk makinalı kâğıt imalâtı Lenzburg'da 1830 tarihinde başlamıştır. Sicilya'da (İtalya), ilk kâğıt makinası 1847 yılında İsola di Sora'da kurulmuştur.

İMPARATORLUĞUMUZ ALÂKALANIYOR

Makina ile kâğıt imalâtının önemi, memleketimizde de vaktinde kavranmış ve diğer memleketlerin yaptıkları gibi — Bryan Donkin firması ile temasa geçilmiştir. O devrin hükûmeti 1843 yılında, İngiltere'de N. L. Robert'in keşfini

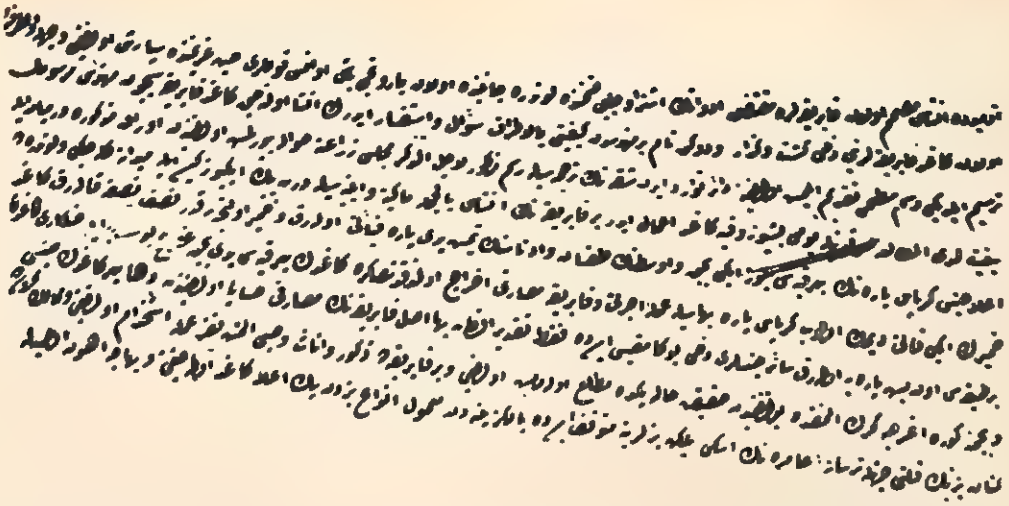

1843 de kurulmasını, Tanzimat Padisahı Sultan Mecid'in bizzat istediği İzmit kâğıt fabrikasının Meclis-i Ziraat mazbatasiyle nasıl çıkmaza sürüklendiğini, foto - kopisi nin bir kısmını yukarıda gördüğümüz «sabotaj belgesi» ne güzel anlatır ...

(Aradan 91 yıl geçecek, 1934 de, başka sabotörler, çeşitli yollardan, Atatürk devrinin yüz akı Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânının önüne dikileceklerdir: Korkaklar, malmüdürü ruhluları, menfaat simsarları, bu memleketi yarı sömürge halinde görme hastalığının şifasız illetlileri, hepsi ayrı ayrı veya birden, bilhassa Millî Kâğıta gizli açık saldıracaklardır. Neticede bacalar tütecek, fakat asıl büyük ve şerefli hedefler, «himmetin babası» çelmelenerek yarı ve noksan bıraktırılacaktır.)

tatbik etmekte bulunan, Bryan Donkin firmasından kâğıt makinası satın almak için Londra'da bulunan Barutçubaşı'ya talimat göndermiştir. İlk kâğıt fabrikasının kuruluş yeri olarak da İZMİT seçilmiştir.

Görülüyor ki, kâğıtçılığın makineleşmesi ile zamanında ilgilenilmiş bulunulduğu gibi, kuruluş yeri de isabetle seçilmiştir. Zira İZMİT günümüzün şartlarını dahi tatmin edecek niteliktedir.

Ne yazık ki «Kapitülâsyonlar» dan kuvvet alan iktisadî sömürücüler, bu pek yerinde ve zamanında başlamış olan hayırlı teşebbüsü, beşinci kollarının maskeli müttalâaları ile, sürüncemede bıraktırmayı ve sonunda uyutmayı başarabilmişlerdir.

Evrak Hazinesi İktisat dosyasında mahfuz 865 sayılı belge muhtevası, 1843 İZMİT Kâğıt Fabrikasının nasıl akîm bıraktırıldığı hakkında bir fikir verdiği gibi, bugünkü OLAY'ların içyüzleri ni de aydınlatacak niteliktedir:

«İzmit'te inşası musammen olan fabrikalara muktezi edevatın iştirâ ve celbi zımnında Londra cânibinde bulunan Barutçubaşı Ovanes kulları, hini azimetinde sipariş olunduğu veçhile o tarafta olan kâğıt fabrikalarını dahi, keşt ü güzâr ve Donkin nâm mühendisten keyfiyeti biletraf sual ve istifsar ederek inşâ olunacak kâğıt fabrikası için mühendis-i mersûmun tersim eylediği resm-i musattahı takdim eylemiş olduğuna dâir tevârüd olan şukkanın tercümesiyle resm-i mezkûr lieclittezekkür Meclis-i Ziraate havâle buyrulmuş olduğundan evrak-ı mezkûre dermeyân ile keyfiyet ledelmütalâa su kuvvetiyle yevmî beşyüz kıyye kâğıt imâl eder bir fabrikanın inşâsı bilcümle makina ve ebniyesiyle dört bin iki yüz kese ile meydana geleceği Londra'da alâ cins kırpâs pârenin beher kıyyesi yüz iki buçuk ve evsatının doksan ve ednâsının yetmiş yedi pâre fiatı olarak ve hamur oluncaya kadar nısıf nısfa kalarak kağıt hamirin (hamurun) iki katı demek olup kırpâs-pâre (paçavra) behâsı ile amele ücreti ve fabrika masarifi ihraç olunduktan sonra kâğıdın beher kıyyesi yedi buçuk kuruşa bu hesapla Hünkârî kâğıdın bir tabakası on beş pâre olarak sair cinsleri dahi buna makis ise de fa-

kat takdir olunan behâ asıl fabrikanın masârifi hesabı olduğundan daha beher kâğıdın cins ve biçimine göre ağırca gümrük alınmakta bulunduğundan hakikat-i hâle pek de muttali' olamamış olduğu ve bir fabrikada zükûr ve inâs ve sabi altmış nefer amele istihdâm olunduğu ve memâlik-i mahrusa'da keten bezinin kılleti cihetiyle Tersâne-i Âmirenin eski yelken bezlerine mütevakkıf ise de yalnız penbeden (bir nevi pamuk) ma'mul enva-ı bezden pek âlâ kâğıt olacağını ve bahaca ehven olması ile Trabzon taraflarında husule gelen kendir-i ham ilâveten kullanılabileceğini bittahkik mezkûr fabrika ziyade su kuvvetine muhtaç bulunduğundan İzmit'te inşâsı münâsip olarak edevâtının şimdiden imaline bed' olunsa dokuz mah müddetle ancak tekmil olabileceği ve kendusi dahi eylül gayetinde avdet edeceği beyâniyle mezkûr fabrikanın cânib-i seniyyülcevânib-i hazret-i mülûkâneden inşâ ve ihdasına rağbet buyrulmaz ise, vükelây-ı fıham hazerâtı beyninde kum panya veçhile inşâsı tensib buyrulduğu halde keyfiyetin Londra'da iken tarafına bildirilmesi hususu tercüme-i merkumeden istifade olunmuş ve vakıa memâlik-i ecnebiyeden celbe muvaffak olan her nevi emtia ve eşyanın memâlik-i mahrusa-i iffetmülûkânede imâli muhassenât ve tekabül-i ihracat ve idhâlâta medâr olacağı vazıhattan ve hususiyle memâlik-i mahrusada müsta'mel Hünkârî ve Battal ve sâir envaı kırpas fiât-ı mezkûre ile çıkarılur ise elyevm Derseâdette Hünkârî kâğıdın 480 tabakadan ibaret olan bir topu ticarette olmak üzere 475 kuruşa bir tabakası 39 (otuz dokuz) pareye ve kezâlik Battal'ın bir tabakası yirmi pâreye ve telhisin on beş pâreye ve İstanbul kâğıdının sekiz buçuk pâreye ve fıstıkî kâğıdın dört buçuk pâreye olduğuna kıyâsen ve İzmir'de bâ ruhsat-ı seniyye Kâğıt hamiri (hamuru) imal ile Fransa'ya irsâl etmekte olan Fransalı Deloş'un memâlik-i mahrusadan cem'eylemekte olduğu kırpas-pâre fiatı Londra fiatının nısfı bulunduğuna nazaran mezkûr fabrikadan istizan olunan şıkkeynden kangi (hangi) şık üzere inşâ olunsa tahmin olunduğu veçhile makina ve ebniyesine dört bin iki yüz kese sarf kılındığı ve bilfarz bin sekiz yüz kese dahi sermâye konulduğu halde yine (gene) ziyâdesiyle temettü hâsıl olacağı bedihiyâttan ve zikrolunan fabrikada yevmî imâl olunacak beş yüz (kıyye) kâğıda iki kat hesabiyle bir senede icabeden yedi bin beş yüz kantar kırpas-pârenin Anadolu ve Rumeli taraflarından bissühûle tedrâriki mümkinâttan olup ancak... veçhile memâlik-i mahrusada ketan (keten) bezinin kılleti hasebiyle filhakika ham kendirin ba'zı âlât vasıtasiyle kırpas hey'etine vaz'ile âlâ kâğıt olacağı bu tarafça ... şu kadar ki ham kendirin râyic-i vakt üzere kıyyesi dört kuruşa kadar alınabileceği ve senevî üç beş bin kantar miktarı tedarik olunacağı derkâr ve Anadolu ve Rumelide ... Penbe kabaca olmak mülâbesesiyle hamirinin dahi uygunsuz olacağı hâtırgüzâr olduğuna ve Derseâdette müstamel enva-ı kâğıtlar Londra'dan gelmeyüp Tiryeste ve Alikurna (Livorno) taraflarından tevârüd eylediğinden ve zikrolunan fabrikaya berveçhi muharrer dört bin bu kadar kese sarf kılınacağından keyfiyet biletraf bilinüp öylece bed'ü mübâşeret olunması lâzım geleceği vâreste-i kayd-ü iş'âr idügine ve buraları tercüme-i merkumede gösterilmemiş olduğuna mebni memâlik-i mahrusa'da bulunan kırpas-pâre'den bu tarafta istimâle sâlih kâğıt olup olamayacağının zâhire ihrâcı zımnında berveçhi muharrer mezkûr Deloş'un İzmir'de imâl ve tathir ile Fransa'ya irsâl eylemekte olduğu kırpas-pâre hamirinden İzmir Kaymakamı bendeleri ma'rifeti ile bir sandık hamir ahz ve bu tarafta kullanılmakta olan kâğıtların her nevinden ikişer tabaka kâğıt ile beraber Londra'da olan kâğıt fabrikalarında her cinsten nümune tutulmak ve ziyâdece sürmekte olan bayağı kaba kâğıdın dahi keyfiyeti anlaşılmak üzere hoca Ovanes kulları tarafına tisyâr olunması ve işbu kâğıt fabrikası ziyâde su kuvvetine muhtaç olduğundan ve cesim şehirlerde öyle başlı ve kuvvetli su bulunmadığından İzmit'te münâsip olacağı âşikâr ise de İzmit ehâlisinin ekserisi rençberlik ve kimisi gemi-

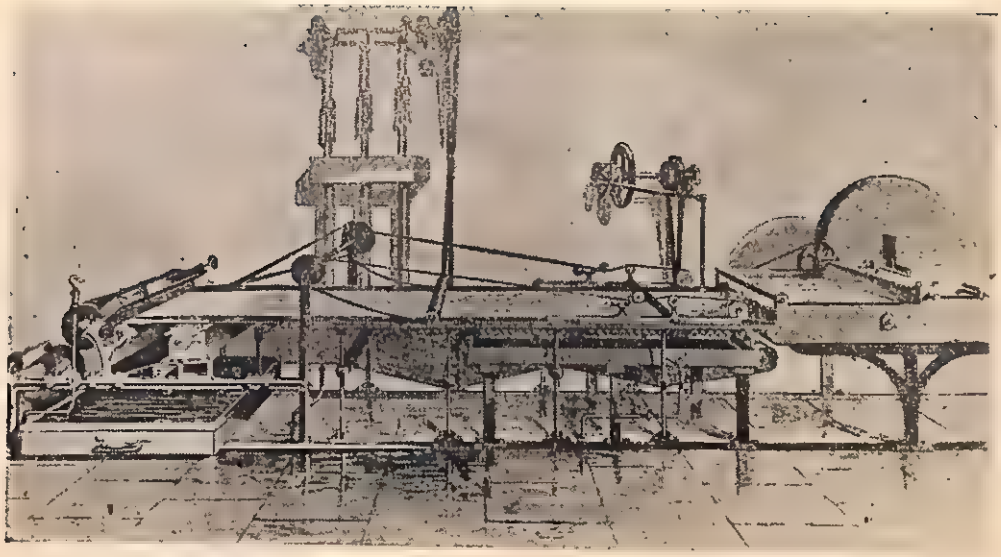

Didot'un Essonnes'daki kâğıt fabrikasında 1850 yılında kurulmuş bulunan kâğıt makinasının süzgeç kısmı.
(Süzgeç genişliği 122 santim, imalât sür'ati: Dakikada 15 - 20 metre).

cilik ile taayyüş etmekte olduklarından ve bu makule ahâlinin san'atla meşguliyetinden ise ziraatle taayyüşleri fevâid-i adideyi müeddi ve lehülhamd velminne sâyei ihsânvâye-i hazret-i mülkdâride memâlik-i mahrusada kâin kömür madenleri günbegün ilerlemekte olarak hariçten kömür iştirâsına hâcet olmıyacağından başka bu misillû fabrikalarda istimali revâcına bâdi olacağından bu makule müceddeden inşâ ve ihdâs olunacak fabrikalar cesim şehirlerde başlı ve kuvvetli su bulunmadığı halde vapor (buhar) kuvvetiyle işlemek üzere bilinşâ ziraate elvermeyecek zükûr ve inâsın istihdâmiyle anların dahi usûl-i intiâşlarının istihsâli asıl menâfi-i mülkiyeden olduğu ifâde ve beyandan müstağni bulunmuş olmağın rehin-i tensib-i âlî buyrulduğu halde berveçhi muharrer nümune tutularak cinsi ve fiatı ve Memâlik-i mahrusada bulunacak kırpas-pâreden istimâle sâlih kâğıt olup olmıyacağı ve bayağı kaba kâğıt keyfiyeti bilinmek üzere mezkûr Delos'un İzmir'de tathir ve imâl eylemekte olduğu kırpas-pâreden bir sandık hamir ahz olunarak Memâlik-i mahrusa'da müstamel kâğıtların her nevinden ikişer tabaka kâğıt ile beraber evvel beevvel mersum hoca Ovanes kulları tarafına irsâliyle keyfiyetin biletrâf tahrir ve iş'âr ve bir de Memâlik-i ecnebiyede mütedâvil olan evrâk-ı nakdiyenin kâğıtları başkaca yapılmakta olarak şöyle ki bir kâğıt kaç kuruşu mutazammın ise asıl dökümünde yani kâğıdın durumunda gösterilerek bakıldığı gibi malûm olageldiği ve işbu evrak-ı nakdiyeye mahsus olan kâğıt Devlet fabrikasında imâl olunup âhâr mahalde yapılmadığı cihetle sahtekârlığın da önü kestirileceğinden ol veçhile evrak-ı nakdiye için mahsus kâğıt imâl olunup olunamıyacağı ve zikr olunan fabrikanın vapor kuvvetiyle işlettirilmesi suretlerinin dahi tahkik eylemesi hususu temnik ve ibzar buyrularak tevârüd edecek nümunelere ve olbâbda vâki' olacak iş'ârâta nazaran icrây-ı iktizâsına bakılmak lâzım geleceği ve berveçhi muharrer mersûm hoca Ovanes kulları Eylül gâyetinde avdet edecek olmasiyle kendisi oltaraftan hareket etmeksizin işbu nümunelerin yetiştirilmesi hususları Meclis-i Ziraatte bittezekkür tensib olunmuş olmakla Meclis-i âlîde dahi tasvib buyrulduğu halde iktizay-ı tesviyesi emr ü irâdei aliyyeye menût ve mütevakkıf idügi ma'lûm-ı devletleri buyruldukta emr ü

fermân hazret-i veliyyülemrindir.

Cemâzülâhır 1259 (1843)

İmzalar: Esseyid Mustafa Ârif, Esseyid Mehmed Emin, Mazhar-ı nur-ı samed Esseyid Abdülahad, İstafanaki, Agop, Yani, Vasilyos Kirkoços, Gadban, Vasilâki Ohannes.»

GÜZEL NETİCELERİ YIKANLAR

Vesikanın dolambaçlı ifadesiyle önce muvafık gibi görünüp işi çıkmaza sürüklemek amacı güden mütalâaları «Meclis-i Zirâat» mazbatasında imzaları bulunan zevatın muzmerleri hakkında fikir vermektedir.

İktisat dosyasında mahfuz 1449 sayılı vesika muhtevasından öğrendiğimize göre bu, garip mütalâaları ihtiva eden mazbata «Meclis-i Vâlây-ı Ahkâmı Adliye» cânibine havale olunmuş, mütalâa ve karar istenmiştir. Oradan da Maliye Nazırı Paşa hazretlerine gönderilmiştir. Maliye Nazırı Paşa'nın kenar yazısı ile ceride muhasebesine ve oradan da tekrar «Meclis-i Zirâate» havale olunmuştur.

Bu çeşitli makamlara havale edilen mazbata münderecatı hakkında hiçbir itiraz ileri sürülmemiş bulunması, işten anlayan bulunmadığına veya işten anlayanın işbaşına yanaştırılmadığına delâlet etse gerektir. Zira:

a) Suyun kâğıt imalâtındaki önemli mevkii, tahrik vasıtası olarak kullanılmasından önceki devirlerde dahi biliniyordu. Bianaenaleyh makinaları buhar gücü ile işletilecek kâğıt fabrikasına imalât suyu lüzumundan tegafül mânalıdır.

b) Kâğıthanelerimizde her çeşit paçavradan kâğıt hamuru hazırlanmakta idi.

c) Kâğıt makinasının kullanılmaya başlanmasiyle paçavra sıkıntısı başladığı, Avrupa'nın muhtelif bölgelerinde paçavra toplama vesileleri ihdas edildiği de mâlûm vâkıadır. Bu yüzdendir ki, Fransa'lı Deloş İzmir'de paçavradan kâğıt hamuru istihsali fabrikası kurmuş, Fransa'ya kâğıt hamuru sevkiyatına girişmiştir. Bunlar meydanda iken, kurulacak kâğıt fabrikasına lâzım olan 7500 kantar paçavrayı memâlik-i mahrusa dahilinde bulmak pek kolaydır amma acaba keten mi, pamuklu mu, yoksa kendir mi olmalı, yollu müteredditmütalâalar ileri sürmek ve bu meyanda o zamanki kâğıt piyasamıza nüfuz etmiş bulunan İtalyan kâğıtçılarının mallarını bahis konusu etmek, işinin ehli bir kâğıtçının huzurunda kolay kolay mümkün olamazdı.

d) İzmit ahalisinin rençberlikle ve kısmen de gemicilikle geçinmelerini engel gibi göstermek,

e) Kaba kâğıt, yazı kâğıdı imalâtı meyanına banknot kâğıdı imâlini de karıştırmak,

f) Kömür havzasının istihsalâtına sarf mahalli bulmak gayreti mazbatayı kaleme almış bulunanların fikir bulandırmaya mâtuf davranışlarına birkaç örnek mahiyeti arzediyor.

Makina ile kâğıt imalâtında kurutma, buharla yapıldığına göre kömür esasen kullanılacak, buhar kuvvetinden de faydalanılacaktır.

91 SENE SONRA AYNI ÇELMELER

Bu tarihî vesikayı okurken 14 Ağustos 1934 tarihinde temeli atılan İZMİT kâğıt sanayiimizin kuruluşuna takaddüm eden mücadele yıllarındaki fikir bulandırma propagandalarını hatırladım:

1) Kâğıt makinaları pek komplikedir, bunları Türk işçisinin kullanması imkânsızdır.

2) Türkiye'de yeteri kadar ve uygun evsafta lifî ham madde bulunamaz.

3) Kâğıdı kurutmak için pek çok buhar lâzımdır. Bu kadar buhar istihsali için, zaten verimi mahdut kömür havzasının istihsali kâfi gelemez...

4) Türkiye'de kullanılan kâğıt çeşitleri pek çoktur, fakat her çeşitten sarfiyat pek azdır. Her çeşit kâğıt için bir fabrika kurulması gerekir, buna ise iktisadî şartlar imkân vermez .

5) Türkiye'de akar sular kâğıt imâline uygun değildir. Zira yazın azalır, kışın bulanır. **(19 Aralık 1940 Perşembe günü Başbakan Dr. Refik Saydam merhumun başkanlığında, Büyük Millet Meclisi kütüphane salonunda toplanan Devlet İktisadî Teşekkülleri Umumî**

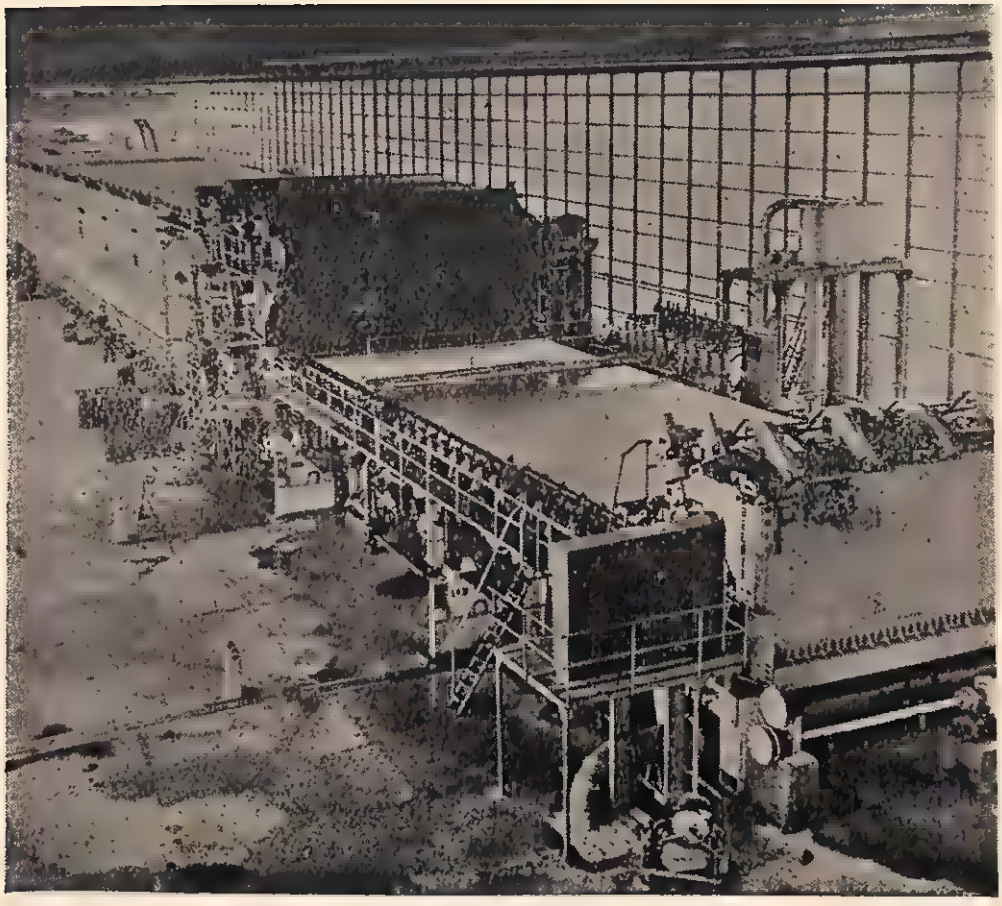

Modern bir kâğıt makinasının, süzgeç kısmından nihayete doğru görünüşü.

1850 modeli kâğıt makinasının kuruluş tarihinden 114 sene sonra, 1964 de, en büyük İtalyan kâgıt firmalarından Cartiere Burgo'nun Mantova'daki kâğıt fabrikasında kurulan bu modern kâğıt makinasının uzunluğu 103 metredir. Süzgeç genişliği 7,7 metre olup, dakikada 915 metre hızla kâğıt çıkarmaktadır.

Heyetinde, o zamanki Kastamonu milletvekili Nuri Tamaç duyageldiğimiz bu yıkıcı söylentileri dile getirmiş idi.)

6) Kâğıt ihtiyacımız, Türk kâğıt sanayii tarafından karşılanırsa, hükûmetin gümrük vâridatı azalacaktır. Bu ise Hazinenin zararını mucip olacaktır v.s. v.s..

İBRETLER!.. AYAĞA KALKINIZ!

1843 İZMİT Kâğıt Fabrikası teşebbüsü, tahakkuk edemeden önlenmiş idi Ondan sonraki İzmir — Halkapınar kâğıt Fabrikası teşebbüsü, hususî sermaye tarafından 1846 yılında tahakkuk ettirilebilmiş ise de kapitülâsyonlardan faydalanan Avrupa kâğıtçılarının dampingine 6 ay dayanabilmiştir. 1890 Haziranında temeli atılmış bulunan Beykoz - Hamidiye Kâğıt Fabrikasını ise 25 yıl sonra 1915 Ağustosunda tahrip ettirebilmişlerdir.

İstanbul'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsünün eski üyesi M. Robert Mantran «Les Guides Bleus» serisinin 1958 yılında basılan (Turquie) cildine yazmış bulunduğu iktisadî özette, sanayi hamlelerimizin engellenmesini şöyle belirtiyor:

«Büyük devletlerin Osmanlı İmpa-

(Sonu 1592 nci sahifede)

AYDIN AİLELER'in YUVA hasreti ve

İYİ NİYET'in Sihirli Kudreti

DEVAM HALİNDEKİ
« EŞREF SAAT »

Geçen yaz, kadîm bir dostun, sahibi olduğu Kadıköy Suadiye'deki geniş arsaya, maddî mânevî güvenilecek değerlere sahip bir inşaat mütehassısının eliyle, sizler için yaptırılmasına delâlet ettiğim SEKSEN apartman dairesi, Tanrıya binlerce şükür tamamlandı, anahtarları verildi.

Fiat bakımından gerçekten ucuz, vasıf itibariyle tatminkâr, huzurla oturulabilme şartlarını rahatça temin eden bu yuvaların gerçekleşmesini mümkün kılan şartlara **«Eşref saat»** demiştim. İstanbulda böylesine müsait şartlarla yuva sahibi olabilecek seçkin ailelerin, rüyalarını hakikat yapan emek, Allah indinde de makbul olmalı ki, **«eşref saat»** devam ediyor: Anahtarları sahiplerine, taahhüt edilen zamandan önce verilen ilk seksen daireyi, şimdi doksan altı daire tâkip ediyor: **SUADİYE SOSYAL MESKENLER SİTESİ II.** de, birincisi gibi, zamanından önce tamamlanma yolundadır.

Bugün vatanımızda, bilhassa BÜYÜK ŞEHİR'lerde bir yuva sahibi olma, İMTİYAZ halindedir ve bu neticeye hak kazanabilmenin hiçbir temel şartı hatıra gelmeden aranan tek vasıf, gerçek değerin iki mislini vererek, ağır faiz yükü altında kalarak, PEŞİN TEDİYE'dir ve bu peşin ödenen de, alınan binanın zaten hakikî değeridir: Geri kalan, çoğu zaman inşa malzemesi meçhul bir gayrimenkule ödenen CEREME hüviyetini taşır. Benim delâletim, böylesine bir sömürmenin pekâlâ yıkılabileceğinin övünülür isbatı oldu: Bir **rejim meselesi** halini alan çetin konunun iyi niyetle, güvenle, hâlis duyguları tamamlayan bilgi ve ihtisasla halledilebileceğinin isbatı ise benzer mevzular için himmet sahiplerine ibret dersi olsun...

HER NÜFUSTA
AİLELER İÇİN

Benim, sizlerin fahrî mümessili olarak gerçekleştirdiğim bu teşebbüs, iki, üç, dört, beş, altı nüfuslu aileleri yarısı binanın bitimine kadar belirli safhalarda ödenmek, diğer yarısı FAİZSİZ olarak ayda 250 - 350 lira taksitlerle itfa edilmek üzere 24.500 liradan 37.500 liraya kadar değeri değişen ÜÇ TİP yuvadan birisine sahip yapıyor.

İnşa yeri, İstanbul, Kadıköy'ün merkezî en güzel semtlerinden birisi olan SUADİYE'dedir. Asfalt üzerindedir, okullara, çarşıya, her türlü medenî yaşama tesislerinin çevresi içindedir. En temiz, kaliteli malzeme ile, modern mimarî kurallarını mahal, iklim ve Türk ailelerinin yaşama geleneklerıyle kucaklaştırarak inşa edilmiştir.

Bugün, sahiplerinin elinde olan **SUADİYE SOSYAL MESKENLER SİTESİ I.** in ÜÇ BLOK'daki SEKSEN dairesini bir arada gösteren fotoğraf klişesi, karşı sahifededir.

İYİ NİYET VE TOPLULUĞUN
SİHİRLİ KUDRETİ

Birçok dostlarım, devletin milyarlık müesseselerinin, bankaların, kooperatiflerin başaramadığı bu çetin işe delâlet ederken beni îkaz ettiler:

«— Mevzuunuz değildir. Bu saha, suiistimallerle harap edilmiştir. Okullarımız yanında, zedelenmemiş mânevî itibarınızı gölgeleme gibi, sizin için ölüm-

den acı bir tehlikeyi nasıl göze alıyorsunuz?» dediler.

Ben, iyi niyetle, müsbet ilme dayanan cesaretin birleşmesi halinde bu ülkede, yenilmeyecek zorluk olmadığına tarih yoluyla inanmış insan olarak, tecrübemi yaptım: Yüce Tanrıya binlerce şükür, elde edilen netice . «— **Türkiye'de her aileye bir yuva, rejim teminatıdır...»** sloganını ağızlarından düşürmiyen kudret sahiplerine ibret ve intibah dersi verecek kadar mükemmel olmuştur. Bu güzel neticenin elde edilmesinde himmeti olanların, başta ahlâk ve meslek vasıflarına mutlak itimadım olan değerli müteahhit olarak, cümlesine huzurunuzda teşekkür ederim.

Yaz ayları içindeyiz; çoğunuz İstanbul'a gelebilme itiyadı içindesiniz. Geliniz, bu güven verici neticeyi bizzat görünüz.

ÜÇÜNCÜ TEŞEBBÜSE KATILINIZ

İlk ikisinden aldığım cesaret ve ümit ile, **SUADİYE SOSYAL MESKENLER SİTESİ III** ün hazırlıklarını yaptırıyorum.

Kendiniz için,
Çocuklarınız ve yakınlarınız için,
Dost ve ahbablarınız için,

Kısacası İstanbul'da güzel bir semtte, değeri mutlak, mükemmel bir rant olabilme vasıflarına da sahip, az bir peşin para ile, uzun ve faizsiz taksitlerle ev sahibi olma ihtiyaç ve arzusunda olanlara da sizler delâlet ediniz. Bu alâkada hayırlı bir aracılığın bütün unsurlarının bulunduğuna rahatça inanabilirsiniz.

Zannediyorum ki üçüncü site de, birinci ve ikincisi gibi kısa zamanda dolacaktır. Bunların krokisi, projesi, edinilme şartları ve karar için gerekli bilgileri şahsen benden, «**Cemal Kutay, Müellif - Muharrir, Posta Kutusu: 34, KADIKÖY (İstanbul)**» adresinden isteyebilirsiniz. Kafalarımıza hizmeti, sahibi olacağınız rahat bir yuvada devam ettirme emeğimi de, sizlere lâyık ve — müsaadenizle söyleyeyim — kudret ve böylesine vecibe sahibi bir çok lâf ebelerinin düşünmesinden bile ürktükleri «**hayırlı ve müsbet emek**» sayıyorum. — **K.**

Şükran borcumuzu ödüyoruz

Her hafta, ON ALTI sahifelik «Siyasî Mektuplar»ı bedelsiz alacaksınız, bu hizmetimizle Tarih, «Günün Gerçeği» olarak yolunuzu aydınlatacak, kütüphaneniz değerlenecek...

MUTLU BİR İMKÂN

İlk sayımızda, **tarihi konuşturabilmek** sohbetimizde de söylemiştik: Bugün vatanımızda, hakikatleri minnetsiz ve pervasız ortaya koyabilmek, sadece arzu ve hattâ karar meselesi değildir. İmkân meselesidir... Hakikatleri kendi çıkarına göre düzenlenmiş bir nizam içinde, gerçekleri konuşabilme hareketlerini **«büyük sermaye, siyasî nüfuz, şahıs ve zümre kudreti»** ne bağlayan ağır çarkın dişleri arasından sıyrılabilmenin tek şartının **«sizlerin hakikatseverliği»** olduğunu, hizmetlerimize devamın tek şartı olarak izah etmiştik.

Çok şükür, DÖRDÜNCÜ CİLDE başladık: Yolumuzu kösteklemek için, kendilerine başka kanallardan emanet edilmiş halkın parasını böylesine bir havanın içinde vermeyi asıl muhasebelerden uzak kalabilmenin şartı sayan **«parlak kâğıt, çeşitli renk, kendini beğendirme için telkin yollarını inhisarı altında bulundurma»** yı kâfi görebilen denemelere rağmen, işte sizlerin itibarı sağlam temeli üzerindeyiz ve vazifemizin başındayız.

ÜSTADIN BİR ACISI

Memleket olaylarının aldığı yön önünde, geçenlerde üstadım Cemal Kutay bana şöyle dedi:

«— Otuz beş yıldır, mazinin izlerini yaşanılan hâdiselerde ararım. Hiçbir devirde, şu son senelerde olduğu gibi, (Tarih tekerrür olduğu) **sert hakikatini, mantığımda ve vicdanımda bulmadım. Zaman zaman ibret, hattâ endişelerle sendeliyorum: Tanzimat öncesinden başlayan bir şuuraltı muhasebesi, bugünün olup bitenleri önünde bir vesika veya vak'anüvîs tarih sahifesinin içinden başını kaldırıyor, yarı ıztırap, yarı istihza, yarı nevmidî ve sitemkâr, sesleniyor:**

«— Bu böyle de beni neden MAZİ diye omuzunuzdan attınız? Neden bana kapanmış bir devrin damgasını vurdunuz? Hiç olmazsa bende, yaşadığım çağın şartları vardı. Halbuki siz bugün cihanın gerçekten mazi yaptığı bir vasattan yaşadığımız çağa bakabilme çaresizliği içindesiniz...»

Ve ben, işte bu seslenmelerin acısı içinde mevzuları neresinden ele alabileceğimin kederi içindeyim. Bu, öyle tezad şartları ki mevzuların terkibini yapabilirken, inkâr edilmiş hakikatlerin yükü, kalemimi iki büklüm yapıyor... Emin ol, bu kalemi büsbütün kırmak ve kafamın içindekilerle, kütüphanemin gerçeklerini yok edebilmenin hasretini duyuyorum.»

YENİ BİR VAZİFEYE DÂVET

Bu iç acısı, üstadım Cemal Kutay'ın benliğine hâkim vatan duygularının bir tezahürü idi ve kendisine vücut veren hakikat örgüsünün ışığını, gereği gibi sizlere iletememenin acısından kopup geliyordu. Bunu yakından bildiğim için, bir cesaret hamlesi içinde dedim ki:

«— Peki üstadım... Şimdi böylesine bir karar yerine, meselâ hiç olmazsa haftada bir gün, on altı sahifelik bir forma halinde, yedi günü tarih süzgecinden geçirerek okurlarınıza verme zahmetine neden katlanmazsınız? Bilirim ki bu, kolay ve ucuz bir emek değil... Amma, size yakışan bir himmet olur bu...»

YENİ BİR SAFHA: TARİHİ GÜNE GETİRMEK...

Gerçekleşmesi çetin fikri, hayâlden kurtarabilmenin safhalarını, izin veriniz de sonucu müsbete ulaştırmanın hakkı olarak, üstadın haftalık **SİYASÎ MEKTUPLAR**'ının ilk sayısı, inşallah Eylül ayı başında elinizde olduğu zaman birkaç

cümlecikle anlatmak isterim...

Netice şudur: Sizler **hiçbir bedel ödemeden** Eylül ayı başından itibaren, her hafta, ON ALTI sahifelik ve baştan nihayetine kadar, üstadım Cemal Kutay'ın bizzat hazırlayacağı **SİYASÎ MEKTUPLAR**'ı alacaksınız. Bu «mektuplar» da tarih, yaşadığımız günlerin ve hâdiselerin içinde belirecek... Bugüne kadar hiçbir kalem sahibinin girişemediği, hattâ düşünme cesaretini bulamadığı himmeti, yirmi ciltlik **«Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi»** başta olarak, yetmiş üç telif eserin sahibi bir insanın devlet çeşmesinden bir bardak su içmemiş beden terkibine, hiçbir siyasî parti veya akımın tesirine eğilmemiş irfanına katarak, olup bitenleri tarih aynasına sürebilmesini, zannediyorum ki kadirşinas takdiriniz, lâyık olduğu hükme kavuşturacaktır.

MECMUANIZI BİR LİRAYA ALACAKSINIZ

16 sahifelik haftalık **SİYASÎ MEKTUPLAR**'ın satış bedeli 25 kuruştur. Siz para vermeden her hafta alacaksınız. Posta masrafını da biz ödiyeceğiz. Ayda dört defa adresinize takdim edeceğimiz **«SİYASÎ MEKTUPLAR»** ın tutarı, 4X25= 100 kuruştur. Yâni bir lira... Siz, satış fiatı iki buçuk lira olan mecmuanıza, abone olarak iki lira ödüyorsunuz. Her ay bir liralık **«SİYASÎ MEKTUPLAR»** ı parasız alacağınıza göre, mecmuanıza sadece **BİR LİRA** tediye etmiş olacaksınız.

Asıl söylenilmeye değer **«Bir liralık ta sarruf»** değildir. Onun karşılığında verilmiş olan eser'dir. Eğer sizler, **tarihi günün içine getiren** ve yaşanılan hâdiselere en doğru hükmü vermek için gerçeğin mihenk taşını **Siyasî Mektuplar**'da bulursanız, ümit ediyoruz ki, çevrenizi aynı doğru hükmün halkasında toplama mânevî mükellefiyetinizi vicdanınızda duyacaksınız. Çünkü bizler, büyük ve kadirbilir bir milletin çocuklarıyızdır...

İzin verirseniz, bu güzel, fakat çetin işi omuzlarımıza alırken, üstadım Cemal Kutay'ın elinizdeki derginin ilk sayısı çıkarken sizlerle sohbetinin son cümlesini aynen alayım:

Karıncaya sormuşlar:

«— Nereye?»

Cevap vermiş:

«— Hacca gidiyorum.»

Gülmüşler:

«— Bu bacaklarla mı?»

«— Hiç olmazsa yolunda ölürüm ya...» demiş.

MUSTAFA UNAN

TARİH KONUŞUYOR KİTAPLARININ ON İKİNCİSİ

Lavrens'e karşı KUŞÇUBAŞI

Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisinin Birinci Dünya Harbinde, ünlü İngiliz casusunun Arap Yarımadasındaki tahriklerine karşı çetin mücadelesi..

CEMAL KUTAY'ın SON ESERİ

Lütfen dikkat : Lavrens'e karşı Kuşcubaşı ile TARİH KONUŞUYOR kitaplarının ON İKİ kitabı tamamlanmaktadır. Her biri, İkinci Meşrutiyetten günümüze kadarki devrenin birer temel hâdisesini, bâkir vesikalar, gizli kalmış hakikatler ve bilinmeyen safhaları ile ortaya koyan bu ONİKİ kitaptan elimizde pek mahdut miktarda mevcut vardır. Piyasaya çıkarılmamış, sadece abonelerine gönderilmiş olan ve bir daha basılmaları âdeta imkânsız bulunan seriye nasıl sahip olunabileceğini eylül sayımızda arzedeceğiz.

MİLLİ TASARRUFUN SENBOLÜ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

Siz de yazdınız Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değer gördüğünüz hâtıralarınızı, duyduklarınızı, hâfızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hülâsalamaya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde geliş sırasiyle neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

BİR MEKTUP VE CEVABI

Sayın Bay Saracoğlu,

Bahsini ettiğim mecmuanın 1338. sahifesini işgal eden 2. sütununda (... 18 mart hücumunda batan, Fransız «Bouvet» zırhlısı yerine iki sahifelik büyük bir tablo konulmuş) denilmektedir.

Hayat Tarih Mecmuası'nın 3. sayısının 4 ve 5 inci sahifelerini işgal eden resmin yazısında: «Bouvet» kelimesi yoktur. (Sulara gömülen bir düşman gemisi) kaydı vardır. 9. sahifedeki tabloda ise Erenköy hizasında batmakta olduğu görülen «Bouvet» nin bacaları arasında da «direk» gösterilmemiştir.

Aynı yazının 3. sütununda 15-17. satırlarında (... yazının metninde rastlanan birkaç hatâ) denilmekte, fakat bu hatâlar tasrih edilmemiş bulunmaktadır.

(Bahriye tarihinin gizli kalmış vesikalarından) başlığı altındaki yazının 1324 üncü sahife, 2 nci sütununun 14 üncü satırında «Hadide» vapuru denilmektedir.

Bu yazıda, Mekke, Medine'den bahsolunduğuna göre, mezkûr vapurun adı, «Hadide» değil, (o da bir vakitler Osmanlı sancağı olan) «Hudeyde» olmak lâzımgelir.

Hürmetler, sayın Bay Saracoğlu.

Şefik Bilge
Çekirge - Bursa

Sayın Bay Şefik Bilge,

Dostum sayın Cemal Kutay vesatetiyle lûtuf buyurduğunuz, 22.5.1965 tarihli mektubunuz dün akşam geç vakit inziva köşemde, beni bulabildi. Gösterdiğiniz yakın ilgiye candan teşekkürü, edâsı derhal gereken, bir borç sayıyor ve cevabımı hemen sunuyorum:

1 — Bahis konusu savaşta, gün ışığında batan tek düşman hat gemisi (Bouvet) idi. Bu itibarla adı açıkça zikredilmemiş dahi olsa, bu zırhlı (Bouvet) den başkası olamazdı. Kaldı ki, gece karanlığında sulara gömülen (İrresistible) ve (Ocean) İngiliz zırhlıları da (Bouvet) gibi, iki direkli ve iki bacalı idiler. Yani iki baca ortasında tek direkli değildiler. Zaten yazımda belirtmiş olduğum gibi, Çanakkaleyi zorlamış olan düşman filosunun zırhlıları ve zırhlı krüvazörleri arasında bu tip (iki baca arasında tek direkli) bir gemi bulunmuyordu.

2 — (Potemkin) Moskof zırhlısının isyanı hakkındaki yazıda gözüme çarpan (birkaç hatâ) nın, aynı konuda, aylarca evvel hazırlamış olduğum yazı, TARİH KONUŞUYOR sütunlarında yayınlandığı vakit, sizce de teslim ve kabul edileceğini kuvvetle umuyorum.

3 — (Hudeyde) bahsine gelince: Her vesile ile muterifi olduğum acizime rağmen, eski deyimi ile (Hanya) ile (Konya) yı bilen emektar bir tarihseverim. Neyleyim ki, bir mürettip arkadaşın azizliği, bir müsahhih meslekdaşın dalgınlığı ile birleşince, (Hudeyde), (Hadide) oluvermiş. Nitekim (bence) kelimesi (nice), Moskof (gedikli onbaşısı) da (gönüllü onbaşısı) olmuş. Şu kadar var ki, bu tertip yanlışları, altında benim imzam bulunan yazılarda görüldükleri için, iyi niyetlerinden emin bulunduğum bu meslekdaşlar adına ben özürler diliyor, bağışlamanızı niyaz ediyorum.

Netice olarak şu ciheti de belirteyim ki, bahis konusu **(Hayat Tarih Mecmuası) nın 2 nci ve 3 üncü sayılarında yanlış resimler kullanılmış** ve okurlarına karşı bir nebze **lâubâli davranılmış olduğu gerçeğine**, bilmem sizi de inandırmışsam, sırf tarih bilgisine küçük bir hizmette bulunmuş olduğuma inanarak sevineceğim.

Derin saygı ve sevgilerim

A. Cemalettin Saracoğlu

★

BİR OTUZ AĞUSTOS HÂTIRASI

Sanlı, şöhretli Gazi Mustafa Kemal Paşanın kumandasındaki Millî Mücadele Ordusu, Yunan sürülerini bozmuş, iki senedir bizlere İstanbulda kan kusturan ecnebi kuvvet mümessillerinin kaçacak yer aradıkları günlerdi. 30 Agustos zaferiyle İstanbul çalkalanıyordu. İstanbul ahalisi, yani Köprünün öbür tarafındaki Türk halkı, bir muzafferiyet gösterişi yapmak için, Beyoğlu tarafına geldikleri haberini aldım. Durur muyum? Ban kalarda aralarına karıştım. On binlerin üstünde bir halk, şimdiki tâbiriyle gövde gösterişi yapacaklardı. Şişhaneyi çıktık. Hava akşama doğru daha kararmamıştı. Bir hayhuydur gidiyor. Zafer çığlıkları biribirini takip ediyor. Yumruklar havaya sallanıyordu.

Tam Perapalas Otelinin önüne gelmiştik ki kafile durdu. Bir homurdanma bas

(Devamı arkada)

MİLLÎ KAĞIT VE ÜÇ DEVİR

(Baştarafı 1585 inci sahifede)

ratorluğu iktisadiyatına elkoymaları, bir yandan mahallî sanayiin kurulmasını önlemeyi, diğer taraftan da memleket pazarlarına Avrupa mamulâtını sürmeyi istihdaf ediyordu.»

M. Robert Mantran'ın bu satırlarını hâl siygasiyle de okumak pekâlâ mümkündür.

İthal malı ham veya yarı mâmûl maddelere muhtaç sanayi kollarının daha ziyade harice fayda sağladığı âşikârdır.

Bu sebeptendir ki pazarlarımızda gözü bulunanlar, birinci kategoriye giren sanayii kurmamıza karşıdırlar, kurulmuş olanları da zedelemeğe çalışırlar. Buna mukabil harice tâbi, ithalâta müftekir sanayii teşvik ve finanse ediyorlar. Özel olarak M. R. Mantran'ın belirttiği tarihî olaylar tekrarlanıyor.

Mehmet Âkif ne güzel söylemiş:

Tarihten adam ibret alırmış,
ne masal şey,
Yüz bin senelik kıssa yarım
hisse mi verdi?
Tarihi tekerrür diye târif ediyorlar,
Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?

Osmanlı Donanma Cemiyeti

(Baştarafı 1537 nci sahifede)

Böylesine bağlılık, hiç şüphe yok, iki tipik misalini yukarıda verdiğimiz **dâvayı tutuş tarzından** doğuyordu: Cemiyetin neşrettiği Donanma Cemiyeti Mecmuası, bir müddet teberruların listelerini neşretti, sonra, ülkenin dört tarafından bir çok teberru sahibi ısrarla müracaatlarla kendi isimlerinin neşredilmemesini istediler: Bir fedakârlık teşhiri bile istiğnâlarını rahatsız ediyordu: Yapılan, sadece bir vatan vazifesi idi. İdare Heyeti, bu ısrarlı arzu üzerine, bir beyanname neşretti, bu hisse saygı göstermekle beraber, dâvanın milletçe nasıl benimsendiği isbat bakımından, aksi arzu izhar edilmedikçe isimlerin neşredileceğini bildirdi. Fakat toplanan para ve çeşitli menkul, gayr-i menkul mallarla isimler ve bu isimler hizasında neşredilen nakid ve eşya arasında öylesine fark vardı ki, var yoğunu en engin cömertlikle Donanma Cemiyeti kasasına akıtan, ardı ardına savaşlar, yoksulluklar, dertler içinde kıvranan Osmanlıların, bu güç ve çetin şartlar içinde bile, yaptığı bu vazifeyi adının ve fâni varlığının üzerinde sayan asıl dünyaya ne ölçüde sahip olduğunu isbat etti...

Ve aradan bunca devir, bunca nesil geçmiş olmasına rağmen bu misal, halâ erişilmeyen feragat âbidesi olarak bıraktığı yerde duruyor...

Siz de yazdınız

(Baştarafı 1591 de)

ladı. Hâlâ mı Yunan bayraklarını şehrimizde göreceğiz? Sesleri yükselmeye başladı.

Kafileden hemen ayrılanlar, birbirine sırt vererek Perapalasın gündüzden kalma mavi-beyaz çizgili tentesi, kama ve bıçaklarla parçalandı. Artık bütün gözler tentelerde idi. Durulmuş bile olsa, mavi-beyaz çizgili tenteler sökülüyor, parçalanıyordu. Kafileden bir kol Galatasaraydan Tünele, asıl kısım Taksime doğru, bütün mavi-beyaz çizgili tenteleri parçaladılar. O sırada biri daha çıkıp: karşımızdakilerde şapka mı göreceğiz? Diye kimin başında gördülerse, şapkaları parçaladılar.

Artık şapkalılar kaçışan kaçışana. Parmakkapıya gelindi. Sol tarafta Yunan sefarethanesine taarruz başladı. Kapısı demirdenmiş. Kapıyı kıramadılar. Cam çerçeve hepsini parçaladılar. Gövde gösterisi de Taksim'de sona erdi. O Beyoğlu caddesi iki senedir görmediği Türk yüzüne kavuştu.

O Beyoğlu ki Avrupa devletlerinin resmî günlerinde, kocaman bayraklarından pencereler görünmezdi. Hele Yunan bayrakları kasdî olarak çok büyük yapılır ve apartmanların en üst katından tâ aşağılara doğru yer kaplıyacak şekilde boy gösterirdi. Türk bayrağını mı soracaksınız? Yalnız bir tane, soluk bayrak, Galatasaraydaki polis karakolunda melûl melûl sallanır, Türklerin yüreklerini sızlatırdı. Hey gidi günler hey.. Bugünleri çeken bilir. Allah bir daha bu millete esaret zilletini göstermesin.

Niyazi İçmez
Dereboyu No. 70 - Ortaköy

AÇIK HABERLEŞME

Sayın Muhsin Seslioğlu — Maraş.

Birinci sualinize cevap vermeğe kanunların mâni olduğunu lûtfen kabul ediniz. Fakat şu kadarını tam bir vicdan kanaati ve mantık hükmü olarak söyleyeyim: Atatürk'ün Nutuk'u bir «**tarih belgesi**» değildir. Bir müdafaa, belirli tezlerin kabulü için izah ve nihayet hâdiseleri muayyen istikamet ve hattâ felsefeden anlatmaya, zaman zaman da savunmaya çalışan emektir. Zannediyorum ki, yakın veya uzak geleceklerde, tarafsız kalemler, ilmin ve hakikatlerin ışığı altında ona ya yeni ilâveler veya **reddiye**'ler yazacaklardır. Bunun böyle olması da bizzat Atatürk'ün şahsiyeti, kıymeti, değeri için şarttır. Böyle bir muhasebenin Ata'nın aleyhine değil, aksine lehine olacağına kaniim.

İkinci sualinize geçiyorum: Vilâyet tarihleri, elbette ki umumî tarih için temel dayanaklardan birisidir. Fakat onu yazanın kifayeti olduğu kadar, basılmasına imkân hazırlayan resmî makamlar ile hususî kişilerin veya müesseselerin bu alanda gösterecekleri tarafsızlık müsamahasının ölçüsünü bilmek gerek... Çünkü ben, bir vilâyet tarihi biliyorum ki, yüz yirmi sahifesinde, sayın mebusların, valinin, kumandanların, daire müdürlerinin resimleri, tarihe ayrılmış yere tepeden bakıyor!..

Üçüncü sualinizin cevabını arzedeyim: Hacı Bektaş'ın aydın ve yüreği pek yeni tilmizinin adı, adresi ve ünvanı: **Doçent Dr. Bedri Noyan - Aydın**'dır. İstediğiniz eseri kendisi size gönderir sanırım. Sorduklarınızın hemen hemen hepsinin cevabı içindedir. Saygılarımız.

Sayın Hasan Birsen — Ankara.

Bu bir telâkki meselesidir. Mazinin bütün âdetlerine birden arka çevirmek belki şahsî ölçüdür amma, onları yermek, kötülemek, hattâ değersiz bulmak biraz aşırı haksızlık oluyor sanırım. Sayın matematik öğretmeni dostunuz, **zat-ı âlileri** tâbirini ukalâlık ve meddahlık olarak kabullenmiş. Müsaade ederseniz, ben size, babalarımızın ve dedelerimizin hususî mektuplarında bile, birbirlerine hitabederken, mevkilerini, bilim seviyelerini, yaşlarını, başlarını, özelliklerini, kişiliklerini, rütbelerini, kendileri ile olan münasebetlerini, **bir tek hitab içinde** nasıl dile getirdiklerine tipik örnek olarak, bu hususî mektuplarında cümlelere başlamadan birbirlerine nasıl hitab ettiklerine dair birkaç misal vereyim:

Zat-ı âlileri, zat-ı kerîmâneleri, zat-ı mün'imâneleri, zat-ı vâlâları, zat-ı utûfileri, zat-ı âli-i veli'ünnaimleri, zat-ı sâmileri, zat-ı fâzılâneleri, zat-ı âli-i edibâneleri, zat-ı âli-i üstâdaneleri, zat-ı âli-i muhibbâneleri, zat-ı âli-i asilânelc ri, zat-ı âli-i fâzılâneleri, zat-ı birâde râneleri, zat-ı âli-i daver-i ekremileri, zat-ı kemâlâtsimat-ı mürşidâneleri, zat-ı kemâlâtsimat-ı zâhidaneleri, ve bunlar gibi daha yüzlercesi...

Fakat emin olunuz, bunlar, rastgele bulunmuş şeyler değildi: Her hitabın bir hakikat tarafı vardı... Meselâ, hususî hayatı rindlik, şevk, neşe içinde geçen ibadet vazifesine ehemmiyet vermeyen bir zatın, mevkii ne kadar büyük olursa olsun, ona **zat-ı kemâlâtsimat-ı zâhidâneleri** diye hitab edemezdiniz: Hakaret olurdu!..

Bunlar, elbette ki mazi ölçüleri... Fakat bütün büyüklerine sadece **SEN**'den başka hitab bilmeyen ve bulamayanın kısırlık ve çaresizliği önünde, bir tek terkib içinde, karşısındakine çok zaman samimî duygularını ifadeleme zenginliğine sahip olan ölmüşe dil uzatmak, biraz insafsızlık olmuyor mu dersiniz? Saygılarımız.

Sayın Aliye Dallıoğlu — Bolu:

Millî Mücadele, bir kronolojik tarih hakikati olarak ÜÇ PAŞA'nın omuzları üzerinde başladı: Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Ali Fuad... Daha sonrakilerin mevkileri ve hizmetleri, bu gerçeğin tesbiti önünde küçülmez, bilâkis efsanelerden kurtulur zannediyorum. Sorunuza belgelerle cevap veren tetkikler, mecmuanızın ciltlerinin sahifeleri içindedir. İsbatı onlara bırakalım... Saygılarımız.

TÜRKİYE
HALK BANKASI

Vadeli tasarruf hesaplarında her 50 liraya
Vadesizlerde her 100 liraya
Bir kur'a numarası verir.

TÜRKİYE
HALK BANKASI

Halkın malı
Halkın Bankasıdır.

Tarih — 76

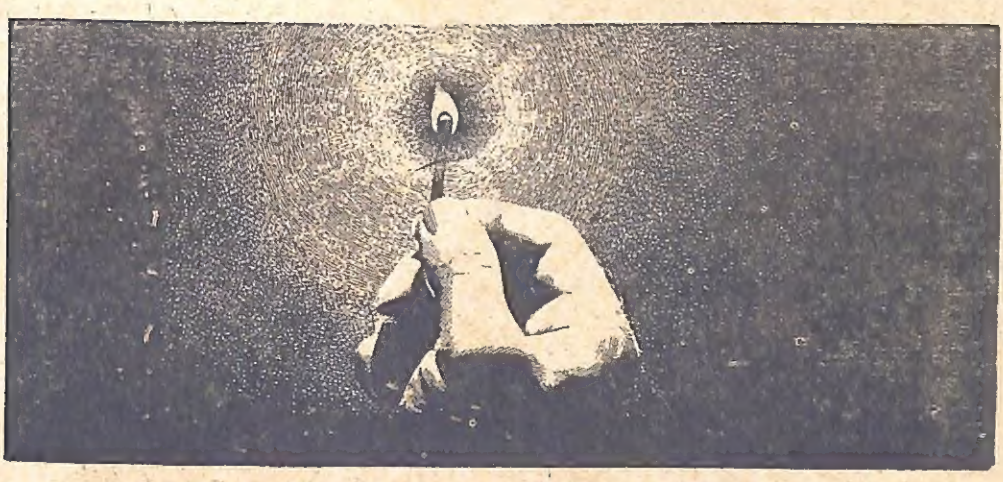

Aradığınız şans ANADOLU BANKASI'nda

ANADOLU BANKASI

GEZA REKLAM

Tarih — 77

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 4 SAYI : 19 AĞUSTOS 1965 FİATI : 250 Krş.

Sultan Abdülmecit

LÛGATÇE

Ahi : Eski Türklerde esnaf, sanatçı ve çiftçi gibi bütün çalışan sınıfları içine alan bir ocak.

Ahz : Alma.

Amal : Emeller.

Aport : Havarî.

A'raf : Cennet ile cehennem arasında bir tepe.

Arşın : 68 cm. ölçü.

Bâdi : Sebep, sebep olan.

Bed : Çirkin, fena.

Bedihiyat : :Meydanda olan şeyler.

Berveçhi muharrer : Yazılı olduğu gibi.

Camus : Manda.

Derkâr : Belli, meydanda.

Duahan : Dua okuyan.

Ebniye : Binalar.

Edevat : Aletler.

Edna : En aşağı.

Ekl : Yeme.

Elviye-i selâse : Osmanlı idaresinde Kars, Ardahan, Artvin sancakları hakkında kullanılan tâbir.

Esham : Hisseler, paylar, para veya menkul kıymeti temsil eden kâğıtlar.

Esami : İsimler.

Evsat : İkisi ortası.

Fer : Dal, kol, şube.

Fevaid : Faydalar.

Gayet : Uc, bitim, son.

Hoşâmed : Hoş geldiniz.

Hîn : Vakit, zaman.

Hiyerarşi : Sıra, kıdem.

İnkıza : Mühleti gelme, tükenme, bitme.

İbram : Israrla rica etme, zorlama.

İftikar : Muhtaç olma, yoksulluk.

İhdâ : Hediye verme.

İhtilât : Karışma, birlikte buluşup görüşme.

İka : Fena birşey yapma, meydana getirme.

İnâs : Kadınlar, kızlar.

İntizah : Temize çıkma.

İrşad : Doğru yolu gösterme.

İstifsar : Sorma.

İstihlâs : Kurtarma, kurtarılma.

İstihlâf : Birinin yerine geçme.

İstinaf : Yeniden başlama, ilk mahkemede hükme bağlanan dâvanın üst mahkemede görülmesi için müracaat edilen kanun yolu.

İşaa : Bir haberi yayma.

İş'ar : Yazı ile haber verme

İştirâ : Satın alma.

İtfa : Bir borcu ödiyerek bitirme.

İtlâf : Yok etme, öldürme.

İtminan : Emin olma.

İzam : Büyük.

İbzar : Yazı ile bildirme.

Kecâve : Devenin üzerine konulan bir nevi oturulacak sepet.

Kethüda : Büyük devlet adamlar ile zenginlerin işlerini gören adam, kâhya.

Kıllet : Azlık, kıtlık.

Kırba : Meşinden yapılmış bir çeşit su kabı.

Kıyye : Okka, 400 dirhem.

Kös : Büyük davul.

Künh : Bir seyin aslı, temeli, özü.

Mâh : Ay, yılın onikide biri.

Makbere : Mezar.

Makûs : Ters, iyi gitmiyen.

Menût : Varlığı diğer bir seyin varlığına bağlı.

Merkum : Adı geçen.

Mersum : Resmedilmiş, çizilmiş.

Meşbu : Doymuş.

Mevdu : Emanet bırakılmış.

Muhammin : Tahmin eden.

Muhassenat : İyilikler.

Mukayyid : Kaydeden.

Musammen : Kesin olarak kararlaştırılmış.

Musattah : Düzlem, yassı.

Muzmer : Saklı, gizli maksat.

Mübaşeret : Girişme, başlama.

Müeddi : Sebep olan.

Müfarakat : Uzaklaşma, ayrılma.

Mülâbese: Münasebet, ilgi.

Mülâki : Buluşan, görüşen.

Münkalip : Dönmüş, değişmiş.

Müştak : Can atan, özleyen

Mütedavil : Geçer, döner.

Müteezzi : Eza duyan.

Nakkare : Mehterhanede çalınan küçük davul.

Nevbet : Resmî yerlerde belli zamanlarda çalınan mızıka.

Nısıf : Yarı.

Nukûd : Nakidler, paralar.

Pâre : Para, parça.

Ref : Giderme, kaldırma.

Sabi : Bulûğa ermemiş çocuk.

Sâdire defteri: Resmî dairelerden yazılan yazıların kaydına mahsus defter. Gelen yazıların kaydına mahsus deftere de «varide defteri» denirdi.

Selâtin : Sultanlar.

Sofi : İslâm dininde mistisizm doktrinine mensup.

Siyadet : Muhammed peygamber soyundan olma.

Şehremaneti : Eskiden İstanbul ve Ankara belediyelerine verilen ad.

Şimşirlik : Babaları ölen şehzadelerin sarayda oturdukları yer.

Şukka : Küçük ezkere, mektup.

Ta'n : Hoşgörmeme, sövme.

Taayyüş : Gecinme, yaşama tarzı.

Tabl : Davul.

Taaddiyat : Zulümler, düşmanlıklar.

Tarsin : Sağlamlaştırma.

Tasaddi : Bir işe başlama.

Tathir : Temizleme.

Tehcir : Hicret ettirme.

Tegafül : Anlamamazlıktan gelme.

Tekevvün : Meydana geliş, şekillenme.

Tekvin : Meydana getirme, yaratma.

Telhis : Özetleme, kısaltma

Tenmik : Güzel yazı ile yazma.

Tersim : Resmini yapma, çizme.

Tetviç : Tac giydirme.

Tevarüd : Birbiri arkasından gelme.

Tilmiz : Çırak, kalfa, öğrenci.

Tisyar : Yollama, gönderme.

Vedia : Emanet olarak bırakılan şeyler.

Zımn : Niyet, maksat.

Zükûr : Erkekler.